

K7000

XIV. ÉVFOLYAM
1924

FEBRUÁR.

MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
KÖZEPÉN.

ALZULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.

MAGYAR KÖZLETI ÉS NYELVTUDOMÁNYI TUDOMÁNYOS ÉS MŰVELTSÉGTUDOMÁNYI SZERKESZTI

ÉS DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

A Mult és Jövő évadzáró kultürestje és

Morris Rosenfeld ünnepélye a Zeneakadémia nagytermében 1924. február 24. este 1/2, 6 órakor

Várady Aranka a Nemzeti Színház művésznője

Hamvai Anna szavalóművésznő
a nagy költő örökség verseit mutatják be.

Dr. Kiss Arnold Morris Rosenfeld ödát olvas fel.

Morris Rosenfeld verseit jiddis eredetiben szavalja
Holzschlag S. a Varsói Színház művésze

Megzenésített verseit énekli
Boros Klára operaénekesnő.

Farkas Sándor a m. kir. operaház művésze,

dr. Orováné **Bodó Klári** operaénekesnő
héber dalokat és áriákat énekelnek.

Rosenák Margit hegedűművésznő
klasszikus kompozíciókat és új chászid-melódiaikat ad elő.

Dienzl Oszkár orgonán és zongorán zsidó motívumú új dalokat mutat be.

Goldmark legszebb kompozícióját adja elő
Neufeld Ernő hegedűművész.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Csernichovszky és a zsidó renaissance, Patai József megnyitója a Mult és Jövő Csernichovszky-estjén, a Zeneakadémia nagytermében 1924 január 13-án	43	Székely Nándort elítélték	76
Kiss Arnold verseiből:		Zsidó humor:	
Örök esküvő	46	Nagyon vigyázzon a kéziratára	76
A hó	46	Miért cigarettáznak a nők	76
Rosenakné Behr Blanka: Decrescendo. (Dr. Rosenak brémai főrabbi halálára.)	46	Kérdezd meg a nagyapádat	76
Kálmán Imre: Művészsors. (A két Weinmann-testvér képeihez)	48	A hiú rabbi három könyve	76
Kiss Arnold: Szónokok			
I. A heszped	51	KRÓNKA ÉS SZEMLE:	
II. Dóz iz gezógt	53	Csernichovszky Budapesten	
III. „Oh Izrael hadi szekere”	54	A Mult és Jövő Csernichovszky-estje	77
IV. A legnagyobb szónok	54	Lőw Immánuel 70 éves	78
Csernichovszky verseiből: Patai József fordításai		Rosenakné Behr Blanka	79
Uj Élet	55	Kultürest Losoncon	79
Mégis csak róla zengnek	55	Kultürest Kőbányán	79
Dr. Sebestyén Antál: Temetőt avattak az orthodoxok	56	Megint emelkednek	79
Uj költők. Szenes Erzsébet verseiből:		A béke templomának építői	79
Estvéli imádság	57	A zuglói nőegylet művészdélutánja	79
Anyám hogyan lehet	57	A newyorki „Daily News” tárcája Patai Józsefről	80
Fohász	57	Mohr Mihály	80
Nádor Adolf: Legenda a Bál Sémből	58	Mai számunk minden példányához	80
Heller Bernát: Lőw Immánuel vizsgálati fogadásának áldása	65	ILLUSZTRÁCIÓK:	
Tibor Dénes: Talmán a bolond. (Háborús jegyzetek.)	67	Gaspard Poussin: Ábrahám és az angyal (Műmelléklet.)	42
Csernichovszky: Chanuka-est. (Héberből fordította Patai József.)	70	Csernichovszky arcképe	45
Dr. Edelstein Bertalan: Lőw Immánuel, a hitszónok	71	Márk Lajos: Rosenakné Behr Blanka	47
Héber opera Jeruzsálemben: A „Rigoletto” héberül	72	Weinmann M. Mihály: Késő ősszel	48
A szentföldi társasutazás	73	— — Önarckép	49
Jászai Mari és Csernichovszky	74	— Nándor: Reggel	50
A Biblia képekben	74	— — Édes anyám arcképe	51
		— M. Mihály: Édes anyám arcképe	52
		— Nándor: Széchenyi-fürdő	53
		Szenes Erzsébet arcképe	57
		Weinmann Nándor: Önarckép	58
		— — Arckép	59
		— M. Mihály: Édes apám arcképe	62
		— — Női arckép	63
		— Nándor: Női arckép	64
		Korcher: Józsefet eladják testvérei	67
		Weinmann M. Mihály: Gyermekarckép	68
		F. Obermüller: Talmudstudium	71
		Szines—Sternberg Miklós: Csernichovszky	74
		Dr. Zahler Emil arcképe	79
		Dr. Farkas József arcképe	79
		Mohr Mihály arcképe	80

TOLLHEGYRŐL:

„Fegyelmi vétség” vagy Figyelmi vétség	75
Megkaptam az új útlevelemet	75
I. N. R. I.	75
Hitfelekezeti csendélet	76

GASPARD POUSSIN: ABRAHÁM ES AZ ANGYAL (National Gallery, London.)
ABRAHAM UND DER ENGEL.

ABRAHAM ET L'ANGE.

A „BIBLIA KÉPEKBEN” című sajtó alatt levő nagy díszműből.

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIV. ÉVFOLYAM, 1924. FEBRUÁR

CSERNICHOVSZKY ÉS A ZSIDÓ RENAISSANCE

*Patai József megnyitója a Mult és Jövő Csernichovszky-estjén,
a Zeneakadémia nagytermében 1924 január 13-án*

Hölgyeim és Uraim! A Mult és Jövő Csernichovszky-estjének főcélja, hogy szemléltető módon, szinte szemmel láthatóan, füllel hallhatóan dokumentáljuk, hogy van eleven zsidó irodalom, van eleven héber kultúra, amely természetesen belékapcsolódik az ötezer éves zsidó kultúra hatalmas multjába, de épp oly természetes, hogy folytonosan fenntartja az érintkezést a kor változó szellemi áramlataival, hogy épp úgy egyetemes emberi érzéseket, egyetemes lelki élményeket tükröztet vissza, mint minden más nemzeti irodalom élő organizmusa.

És ha még bizonyítani kellene, hogy ez a héber irodalom nem szobatudósok elábrándozása egy letűnt multon, nem holmi doctus poéták jámbor álmodozása, mint ahogy például a legújabb időkig a görög vagy latin nyelv szerelmesei próbálkoztak a klasszikus költészetet halottaiból feltámasztani, — ha még bizonyítani kellene, hogy a zsidó kultúra ápolása nem jelent gettóépítést, mint ahogy sokan vádolón emlegetik, — akkor a legmeggyőzőbb bizonyítékot Csernichovszky szolgáltatja, akinek költészete annyira eleven élettől ittasult, hogy érezzük benne a felkorbácsolt vér lüktetését, a szenvedélyek izzását, a vágyak hullámzását. És megindult lélekkel látjuk benne a titáni küzdelmet minden béklyó lerázásáért, minden bilincs széttöréséért, minden korlát ledöntéséért, vagy ha úgy tetszik — minden gettófal lerombolásáért.

Az a chanukaéji „Fantázia“, amelyet az imént Gál Gyula nagy művészete olyan megrázó erővel vésett bele a lelkünkbe, még Csernichovszky „Sturm und Drang“ korszakából való. A zsidó renaissanceért hevülő költő fájdalom napéneke elsatnyulása miatt, az erős ősök elbusulása az önérzetüket vesztett ivadékokon:

*Ezek a mi gyermekeink! Ezek! Ezek!
Roskadó lábak, kiszáradt kezek!
Erukben nincs vér, izmuk erőtelen,
A légben lógnak, csoda tartja fenn.
Élet nélkül és vágyak nélkül élnek
Megtört inakkal már ifjan is vénnek
Szemükben reszket hitvány gyávaság;
Hajlottak mint szomorú fűzfaág;
Zsibongva futnak pénzért, aranyért,
Elnyomott lelkük szépet meg nem ért,
Törvények nyügét, a hit jármát hordva,
Csusznak kenyérért szennyes sárba, porba!*

De ez a fájdalom nem speciális zsidó fájdalom. Egyetemes emberi motívum ez is, amellyel találkozunk D'Annunzionál épp úgy mint Byronnál, Berangernél épp úgy, mint Petőfinél vagy Adynál. Sőt érdekes, hogy Arany János nemcsak ugyanezt az érzést, de majdnem ugyanazzal a frazeológiával fejezte ki „A rodostói temető“ c. versében. Itt is

*„Egyszersmind Keletről, hol a nagy Isztámbol
Mélyen alszik, mint az elgyötört rabszolga,
Hős alak közelget, arca, szeme lángol
S megharsan beszéde a sirokhhoz szólva:
Fel, fel ti halottak éjféli menetre!“*

És itt is felkelnek az ősök, az erősek, a bátrak és dörgő éneklésük hallatszik a sötét éjben:

*Ébredsz-e már, ébredsz-e már
Erős apák romlott fia?*

*Mit füröszköd gyáva könnyel
A multat, az ó emléket?*

És végül szörnyű átokba fakad ki a harag:

*Ugy jöjjön az éjszaki orkán
Kicsavarni tövestől a tölgyet,
Mely ezredig állt a hegyormán!*

Csernichovszkynál az ősök ötezerévesek, még biblia-előttiek. Az ő szeme előtt azok a honfoglaló ősök lebegnek, akik még félig pogány öntudatlanságban vetették meg a jövő Isten-hit alapjait. Folyton vissza-visszatér erre a korra, amikor még Moáb és Juda mezején szerteszét áldozókövek állottak. Nemrég megjelent pogány szonettjeinek azt a talmudi idézetet adta mottóul, hogy „őseink, akik ezen a helyen éltek, háttal a csarnok felé és arcukkal a nap felé fordulva leborultak a nap előtt.” — A talmudban még folytatódik: „mi azonban szemekkel Isten felé fordulunk.” Csernichovszky úgy érzi, miként ifjúkorában Gordon, hogy a tulzásba vitt prófétai szellem volt az, ami a zsidóságot kikököntette a reálítások világából és a könyv népévé tette. Ez az érzése viszi őt *Apollo szobra elé*:

. . . *Rám ismersz-e?*

*A zsidó vagyok, ős ellenfeled.
Az ocean feneke nincsen oly mély
Mint a mélység, mely közöttünk mered.
És nincs oly messze a végtelen ég,
Mint hitünk között a nagy messzeség.
Csodálkozol! Hisz mindenkit legyőztem,
És tovább jutottam mindenkinél,
Ösvényemen tévelyg a gyarló ember
S első vagyok, ki hozzád visszatér.
Lelkem ráunt a hosszú haldoklásra
S feltörte börtönének ajtaját,
És feléledve, bilincset lerázva,
A földet, a földet öleli át.
Vénhedt a nép, megvénhedt Istene! . . .
És eljöttem elébed . . .*

Csernichovszky mint héber költő bizonyára az első, aki a hellén világ derüjébe vágyódik. Juda Halévi egyik versében épp az ellenkezőjére int: — „Oh ne csábitson görög bölcsesség — Virága van csak, de nincs gyümölcse.” Csernichovszky mint a renaissance gyermeke szereti a virágot, az illatot, a fényt. Ő a természet minden megnyilatkozásában Istent imádja, akár csak a kabbalisták és a chaszidizmus mesterei. És itt érdekes rámutatni, amire az oly csodálatosan mély műveltségű Jászai Mari figyelmeztetett, hogy Csernichovszky Apollo-verse a legközelebbi rokonságban van Madáchnak nálunk is alig ismert „*Ó és Új-kor*” című elegiájával, melyben *Az Ember tragédiájának* költője fájdalmasan sóvárogja vissza az ó-kort:

*Mért nem imádunk most, mint hajdanán
Hellász napos, olajfás partjain —
Midőn füzéres fejjel áldoztak
Mosolygó istenek oltárain?
Ledönték lángoló oltárukat
És jött helyébe vérző feszület.
Mit oly bőven hintett szét a nagy ég
Élvezni bűn lett ajándékait
Az istent tőlünk égbe számüzék
És idegen lett szellemük is itt.*

De amint Madách költeménye nem „keresztényellenes”, Csernichovszky verse sem „zsidóellenes”. Csak ugyanannak az egyetemes emberi érzésnek a kifejezése, a boldogságot áhító lélek nyugtalan keresése, a megváltásra váró szenvedő világ vergődése és változás után való sóvárgása. A hellén derű áhítása épp oly természetes érzés a zsidó renaissance Csernichovszkyjánál, mint a német renaissance Goethejénél vagy Schillerjénél.

Hölgyeim és Uraim! A „zsidó renaissance” kifejezést használva, meg kell állanunk egy percre ennél a szónál. Nálunk a „zsidó renaissance” említése sokaknál valami érthetetlen idegességet vált ki. „Ahá! Cionizmus!” — kiáltanak fel sokan és körlevelek indulnak meg zsidó hivatalos helyekről, hogy csak a zsidó siremlékekről szabad beszélni, a zsidó életet, a lüktető, felvirágzó, felzendülő új zsidó életet el kell titkolni, el kell hallgatni. Sőt le kell tagadni azt is, hogy imakönyveinkben Cionról imádkozunk. Cion csak a keresztény templomokban lehet eleven szimbólum. Ott mindenki a maga nyelvén imádkozik. A héber nyelvet azonban a zsidók öt százaléka sem érti, — itt tehát bő tere van az eltitkolásnak, a sárga foltnál is gyalázóbb gettó-önmegtagadásnak. Vagy talán valóban *őszintén* vélik sokan, hogy el kell rejtenünk a mi egész héber költészetünk kincstárát, nehogy megtudják, hogy a zsidó költők a középkortól napjainkig, Juda Halévitől a legmodernebbekig, mind kifejezést adtak Cijon után való sóvárgásuknak, az ősi szent földért való rajongásnak? Goethenek szabad rajongania Itáliáért, Byronnak Athénért, a francia költőnek Indiáért, Adynak Párisért és a Gangésért, de a zsidó poétának nem szabad lantjára venni Jeruzsálem nevét, mert ez hazafiatlanság! Vajjon éppen csak a zsidó költőnek kell lenyesegetni a szárnyait, csak a héber poétának kell lebéklyóznia fantáziáját és a költészet tiszta és szabad szférájába is bele kell vinni az óvatos megalkuvás és hitvány önmegtagadás szennyessalajakját?! Vajjon a poézis birodalmába is belevigyük azt a gyáva gyökértelenséget, amely egyes zsidó rétegeket érzéktelenné tett minden tradíció szépsége és poézise iránt?!

De ebben az ünnepi órában ne engedjük át magunkat a pesszimiztikus hangulatnak! Csak önmagunk előtt tisztázzuk a fogalmakat. Van-e valóban zsidó renaissance? A Mult és Jövőben első évfolyamának hasábjain folyt le a hires vita Nordau és Martin Buber között, hogy a „zsidó renaissance” kifejezés helyes-e. Az azóta is elmult tizenöt esztendő azonban kétségtelenül azt a felfogást igazolta, hogy igenis beszélhetünk akár az olaszországi nagy *renaissance* értelmében is zsidó renaissanceról! Csak végig kell tekintelnünk azokon a hatalmas kiadványokon, melyek Berlinből és Varsóból, Londonból és Párisból, Newyorkból és Jeruzsálemből napról-napra

ontják az új héber kiadványok sorozatait, verset és prózát, költészetet és tudományt, művészetet, muzsikát; csak végig kell tekintenünk azon a hatalmas kulturmunkán, amely nem virágzana úgy, ha nem nagy tömegek lelki szükségleteit elégítené ki, kezünkbe kell venni a jeruzsálemi egyetem kiadványainak prospektusát, a jaffai gimnázium és a haifai technikum héber tankönyveit, (matematikai, fizikai, kémiai héber nyelvű tankönyvek!), meg kell hallgatnunk a szentföldi és egyes diszpórai óvodák gyermekeinek szabad héber gügyögését és dalolását — és megértjük, átérezzük Csernichovszky hozsannáját az újjászületésről:

*Mit búg a lomb közt
A titkos esti szél?
Fenyőnek galyján
Tudod-e mit beszél?*

— *Engédi szőlőjéből jövök mostan,
A szárnyaimon myrrha-szagot hoztam,
Fenyőnek küldi egy judeai pálma:
Vén törzsemet még dús lomb koronázza,
Már testemen im ezer rügy fakad.*

Csernichovszky maga a zsidó renaissance-nak egyik legnagyobb munkása és harcosa. Alig néhány hónapja, hogy együtt voltunk a Kelet-tenger partján és azóta megjelent összes verseinek újabb diszkiadása, a Szonettek könyvének, az Idillek könyvének rövid idő alatt ötödik kiadása. Befejezte Homeros teljes héber fordítását és új drámáját a héber színpad, a varsói és jeruzsálemi „Bima” részére. És Jeruzsálemtől New-Yorkig minden héber napilap, folyóirat hasábjain találkozunk egy-egy újabb alkotásával. Idill, Szonett, héber Homeros, héber dráma, héber színpad, héber opera (a tegnapi postával véletlenül a *Rigoletto* héber szövegekönyvét kaptam Jeruzsálemből), ki vonhatja még kétségbe a „zsidó renaissance” kifejezés létjogosultságát?!

Hölgyeim és Uraim! Csernichovszky verseit lefordították minden európai nyelvre. Épp ma láttam, hogy legújabb balladáját, amelyet Kálmán Oszkár, énekművészetünknek ez az ifjú nagymestere, fog itt interpretálni, már beküldötték a költőnek svéd, angol, francia és természetesen német fordításban. Örömmel tölt el a tudat, hogy abban a sorozatban, mely az ő poézisét az európai nyelvek közkincsévé avatja, hozzáférhetővé tettem Csernichovszky költészetét a magyar irodalom számára is. Abból az anthológiából, melyet Bánóczi József kezdeményezésére az I. M. I. T. adott ki először — mindenki, aki az irodalom iránt érdeklődik, nálunk is tudja, mit jelent ez a név: *Csernichovszky!* (Az egész közönség feláll és percekig tomboló tapsokba tör ki.)

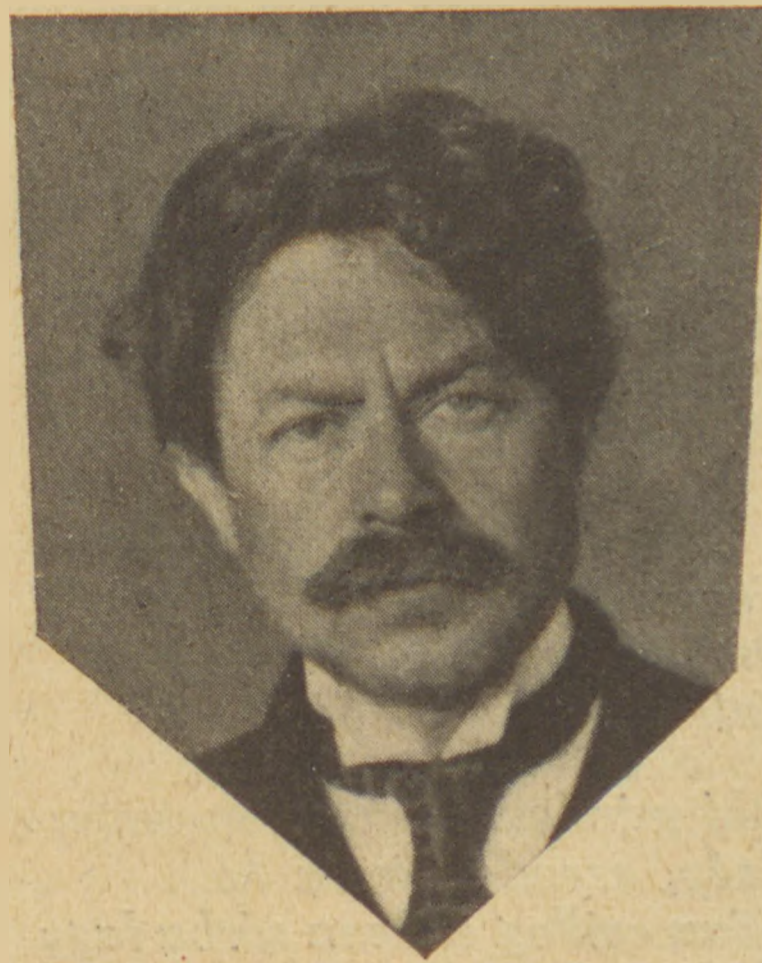
Végtelen büszkeséggel és boldog örömmel köszöntöm a nagy héber költőt hazánk fővárosában. Köszöntöm őt a zsidóság nevében, a képviselt minisztériumok és mind ama tudományos,

irodalmi és művészeti társulatok és intézmények nevében, amelyek felekezeti különbség nélkül eljöttek erre az ünnepi estre, hogy részt vegyenek a hódolatban, amely megilleti az igazi poétát, akármelyik nyelvnek a ritmusát fejezi ki lelkének zengő zenéjét.

Köszöntjük őt minden szeretettel és lelkesedéssel. Mindnyájunknak örvendeni kell azon, hogy Csernichovszky hazatérve hirül viheti, hogy ez a mi zsidóságunk mégsem olyan elszáradt ága az egyetemes zsidóságnak, mint ahogy a külföldön oly sokan hirdetik. Ez a szinte túlzusufolt nagy terem a legelevenebb bizonyíték, hogy van még itt is zsidó érzés, zsidó lélek! A magam részéről csak azt kívánom, bár értenők mindnyájan az ő nyelvét, ezt a csodálatosan cizellált, a formaművészet legtökéletesebb fokán álló költői nyelvet, amely a halhatatlan héber poézis gyönyörű gazdagulását jelenti. Sokat bántottak és dorgáltak azért a kijelentésemért, hogy én még a kívülről reánkerőszakolt numerus claususnál is fájóbbnak és égetőbbnek tartom azt a belső numerus clausust, hogy a zsidóság öt százaléka sem érti ötezeréves anyanyelvét, a hébert. Nem valami túlvilági követelés ez. Épp ma mondotta nekem Csernichovszky: a zsidóság az egész diaszpórában legalább két nyelvet beszél: egyiket mint anyanyelvét, a másikat mint idegen nyelvet. Hát legyen legalább az a másik „idegen” nyelv a héber, amely ötezer év óta a zsidóságé!

(A közönség viharos tapsai között emelkedik fel helyéről Csernichovszky, Patai megszorítja a kezét és *héber nyelven* fejezi be megnyitóját):

— Légy áldott, légy üdvözölt, nagy poétánk, drága barátom, népünk büszkesége! Nézd milyen hatalmas gyülekezet sereglett össze, hogy gyönyörködjenek a te költészeted szépségeiben! Istennek hála, nem árva Izrael nálunk sem! Nálunk is tudják, milyen dicsőséget hoztál népedre az egész világon. Nálunk is tudják, mivel tartoznak néked halhatatlan lantos, Csernichovszky!

Csernichovszky.

Kiss Arnold verseiből:

Örök esküvő. Jargon-ének

Egy ifjú fekszik lázban,
Csöndes, borús szobában,
Künn jázminok virulnak,
Az almafák virága
Ráhull az ablakára —
Arcán tűz-rózsák gyúlnak.

Kezét egy lányka fogja,
És lány szóval susogja:
„Látod, meggyógyulsz édes!
Sok könnybefojtott álmunk,
Amikre régen várunk,
Lásd, mind való, s miénk lesz.”

És szól az ifjú: „Várom!
Hiszem, te lész a párom,
Ugy lesz, szivem szerelme!
Mire a rózsák nyilnak,
Én téged nászra hivlak,
Mirtust fonok fejedre.”

Mély csönd van a szobában,
S az alkonyi homályban
Halk sóhajok remegnek,
Hallgatnak mind a ketten,
És könnyek a szemekben,
És titkosan peregnek.

Mintha Valaki járna
Nagy eskető palástba,
És mirtust fonna-szőne —
„Mire a rózsák nyilnak,
Én téged nászra hivlak:
Örök, nagy esküvőre” . . .

A hó

Csöndesen hull alá a hó,
Szép, tiszta hólepel,
Magasból száll sok millió
Kristályos kis pehely.

Úgy csillog fönny és úgy ragyog
A lengve hulló hó,
Mint mennyi regéi: csillagok,
Hócsillag, álmodó.

S a földre hull és ott alant
Vár rá a rút való,
Durván tapossák, s perc alatt
Jaj! sár a tiszta hó.

Oh! minden álom sorsa vagy:
Szép, szende, tiszta hó,
Fönny csillog és lenn sárba fagy
Törött álomhajó . . .

ROSENÁKNÉ BEHR BLANKA: DECRESCENDO

— Dr. Rosenák brémai főrabbi halálára. —

Edves testvérem — írta a nővér —
igen gyászos a mi életünk. Mert
hagyján, hogy gondolataink el-
hunyt öcsénkhez szállnak a nap
minden szakában és szivünket
marcangolja a tudat, hogy többé
nem látjuk viszont, mindez eltör-
pül azon fájdalom mellett, hogy látnunk kell öreg,
kilencvenéves szülőinket, amint rossz sejtelmek-
től üzetve, emlegetik a szegény elhunytat, azon
sopánkodván, hogy hónapok óta nem látták keze-
írását. Anyánkat könnyebb áztatni, tudod, hogy
mindenben a jót látta mindig és most is úgy vi-
gasztalódik: Isten meg fogja óvni jó gyermeke-
met, szentéletű fiamat. — Jó apánk ellenben le-
horgasztott fővel jár-ke, árnyéka önmagának,
alig táplálkozik és szemeibe a féltő aggodalom
könnyeket sajtol.

Nem szabad tétlenül néznünk leromlását.
Ugy vélem, helyesebb, ha nem titkoljuk tovább
előtte a szomorú valót. Vallásos áhitattal teli lelke
meg fog hajolni Isten akarata előtt és az ima,
melyet az elhunytért az Égbe küld, megtámasztja
újából lelki egyensúlyát. Te orvos vagy, édes test-
vérem, itéld meg, jól gondolom-e és kérlek vállald
helyettem a szörnyű hír közlését.

Az orvos vonatra ült. Míg a jól ismert tájak
vonultak el előtte, visszaemlékezett. Első útjára
gondolt, mikor a Felvidékről a Dunántúlra került
8 éves korában magyar szóra, hogy csaknem egy
évtizedig ne lássa viszont a szülői házat. Nem
futotta utiköltségre a sokgyerekes háznál, mely-
nek falusi magányában az anyai becsvágy és sze-
retet csak egy célt ismert: hogy minden gyermek-
nek tanulnia kellett a messze idegenben, még an-
nak a lemondásnak árán is, hogy a szülő a gyenge
gyermeki karok ölelésében ne részesüljön és
szemtől-szemben ne gyönyörködhessek gyermeke
fejlődésében. Mikor már saját emberségéből te-
hette meg az utat az otthonig, mérföldkö löv
minden egyes utazás, míg az idő szinte észrevét-
lenül szántotta a barázdákat a jó szülők arcába
és lopta oda a havat munkában töltött fejükre.

Milyen szegény is a nyelv, milyen kiszáradt
az agy, ha a gyermeknek szavakkal kell a szülői
szívet nyugtatni soha be nem pótolható veszte-
ségéért! Mit mondhat a fiú a szülőnek, az orvos
az aggastyánnak, kinek a sír felé hajlik görnyedő
teste és szentéletű fiától várja, hogy majdan a
halotti imát mondja el porai fölött?

A kis állomáson minden a régi. Mintha állna
az idő kereke, éli tespedt életét az eldugott falu.
A tarlón varjak serege tanyáz, a kanyargó pa-
takon a régi rozoga fahid terpeszkedik. Az orvos
a szérük mögül tart rövidebb uton a szülői ház-

hoz. A pitvarban reszketegszavú öreg asszony: az anyja.

— Édes fiam — zokog a viszontlátás izgal-
mában — csakhogy újból látlak. És rögvest ajkára
tódul a panasz papfia hosszas hallgatásán.

— Tudom, hogy nincsen semmi baja, csak
apád engem is megvadít félelmével — de remegő
szája, szeme nyughatatlan rebbenése meghazud-
tolja nyugalmat színlelő szavát.

A szobában, fehér párnák között, fekszik az
apa. Hószin szakáll övezi agg arcát, melyből
jósággal világít két nefelejtstkék szeme.

— Napok óta alig eszik valamicskét, a gyen-
geség levette lábáról — vádaskodik szeretettel,
kissé nagyothallón az anya, míg a két férfi köny-
nyet morzsol szét szemében. Ha agg szülő viszont-
látja gyermekét, mindig könny sajtolódik a sze-
mekbe, mert úgy érzi, hátha ez volt az utolsó
találkozás.

Az anya boldog izgalommal lát az ebéd
után. Az apa reszkető szóval beszél nyugtalan
sejtelmeiről, álmatlan éjszakáiról, étvágytalan
nappaláról. Az orvos pedig halkan megszólal:

— Apám, a nyáron különös álmom volt.
Mintha egy résen beláthattam volna az Ur trónu-
sáig, melyet arkangyalok vettek körül. Az Ur
szavát is mintha vettem volna, mely haragosan
hangzott:

— Rosszul sáfarkodtok a földön! Sokáig
néztem, mint kerekednek fölül az emberekben a
gonosz ösztönök és véres háborúkban mint pusztítják egymást. Igértétek, hogy ennek már vége-
szakadt és újra békesség költözik a földre. És azt
kell látnom, hogy testvérharc dúl tovább, éhség
és nélkülözés pusztítja ártatlan gyermekek ezreit,
a vallásos eszmékkel üzérkedés folyik, minden,
mi mostig szent eszmény volt, sárbahurcoltan
pusztul és az erkölcsi és emberi hullahegyeken
folyik az örült tánc az aranyborjú körül . . .

Az arkangyalok lehorgasztott fővel ülték
körül az Ur trónusát. Végre zengő hangon meg-
szólalt az egyik:

— Atyánk, belátjuk, rosszul sáfarkodtunk és
nem örködtünk eléggé gyermekeid felett. De a
hiba nyitjára jutni, nem tudunk. Szólíts Magad-
hoz egyet onnan alulról, egy igaz Embert. Egyet,
ki életét a mások javának előmozdítására for-
dította. Ki gyógyító kézzel nyúlt a nyomor ütötte
sebekhez és beszélhet nekünk arról, hogyan le-
hetne mindezt enyhíteni. Egy embert, ki egyben
a gazdagok asztalánál is ült és belátott az emberi
lélek megkérgesedett mélyébe és elmondhatná,
miért rontja meg a jólét a szívet és az agyat.
Egy embert, kit sok megtiszteltetés ért szemé-
lyében és ki nem szédült meg, hanem szerényen,
alázatosan teljesítette tovább küldetését a föld-
dön, kinek szívéből kicsordult a fölös jóság, ki
pazarul merített és mindig csak merített belőle,
anélkül, hogy kiapadt volna. Egy embert, egy igaz
Embert szólíts ide nekünk, hogy segítségünkre

Rosenákné Behr Blanka

Márk Lajos festménye.

legyen a földi bajok orvoslásában és egyben
mennyei trónusod zsámolyánál ülve, részese le-
hessen az örök üdvnek . . .

— Ezt álmodtam jó atyám egy juliusi éjje-
len, mikor a hőség oly tikkasztó volt, hogy a
hang rezgése megállt a levegőben. És másnap —
jó atyám — sürgöny érkezett. Sürgöny —
mondta alig hallhatón az orvos — melyben az
állt, hogy szentéletű fiad meghalt. Elaludt. Mo-
solygó szájjal feküdt ágyában, mint akit homlo-
kon csókoltak az angyalok . . .

— Meghalt — rebegették megtörtén a resz-
keteg ajkak. Aztán csend volt a szobában. Hosz-
szú csend, mely alatt az orvos ijedten fogta az
agg kezét: ver-e benne vajjon az élet?

Az apa lehunyt szemmel feküdt párnáin. Mi
ment végbe lelkében? Láta-e fiát, a kiválasztot-
tat, az Ur zsámolyánál ülni, szószólójaként a
szenvető emberiségnek, részeseként az örök üdv-
nek? Vagy lázadozón, fájdalmában görcsösre
szorult-e a szíve, számonkérve fia megrövidített
életét?

Hozsánna annak, ki úgy élt, hogy élete fele-
részében is betelt a mérték a jónak gyakorlásá-
ban, mely reája kiszabatott! Hozsánna annak, ki
oly gazdag volt a lelkiekben, hogy káprázatos pa-
zarlása a mennyei trónusig világított!

És reszketegül, könnyekkel itatottan szólalt
meg végre az apa:

— Az Ur adta, az Ur vette, dicsértessék az
Ur neve.

Hungária-körútnak azon a szakaszán, amelyet egyfelől a városligeti mutatványosok bódéi, másfelől az angyalföldi tébolyda határol, közvetlenül a messze földek felé kirohanó vasuti sinpár mellett magas bérház áll. Szegény, nyomorgó proletárok laknak benne. Ezen az utcán, ahol nyáron porfelleg, télidőn sár lepi be a házakat, a vergődő emberi sorsokat, a cirkuszok zürzavaros zenebonája és sötétségre kárhoztatott örültek halálos ordítása közepette két fiatal művész harcol esztendőik hosszú sora óta az élettel. A külvárosi gyárkémények füstkorros hétköznapijai, körhinták, hazugságok színes rongyai, olcsó pénzen szerzett vigalom zürös, forgatagos vasárnapjai, a „kenyér és cirkusz” ősi démonainak kétarcú torzfintora halálosan sötét, kába álmvilága mögött és fölött két dacos, fiatal festőművész járja a maga istenszabta útját.

A piszkos bérház egyik harmadik emeleti lakásában, mondhatatlan nyomorúság, emberhez

méltatlan, szűk és odvas szobájában gyötrődik éjszakánként a két Weinmann-fivér: Nándor és Miklós.

Mindkettő állami ösztöndíjjal végezte — még a „kurzus” előtt — a bécsi Képzőművészeti illetve a budapesti Iparművészeti Főiskolát. Az idősebb négy évig viselte az embergyilkolás szimbólumát: a Mannlichert. A fiatalabbik ez alatt az itthon való mindennapi létezés harcterén ásta a védelem árkait. A két fiatal festő úgy dolgozott, ahogy csak valami szent eszményért képes egyáltalán az ember. A piszkos szobában éjszaka, gyertya pislákoló fényénél verekedtek a holnapért, nappal pedig az örökkévalóságért. Közben hatszor állítottak ki a Műcsarnokban, összesen 20 képet; kétszer szerepeltek a Nemzeti Szalonban 30 festménnyel. Így több híres magyar mester szeme akadt meg a két fiatal művészen, akik a történelem legborzalmasabb korszakában tudtak hinni, tudtak akarni és tudtak alkotni.

Valamikor legalább mostohagyermek volt a művészet, ma már senki se vallja magáénak.

Herbstlandschaft.

Weinmann M. Mihály: Késő ősszel.

Etude.

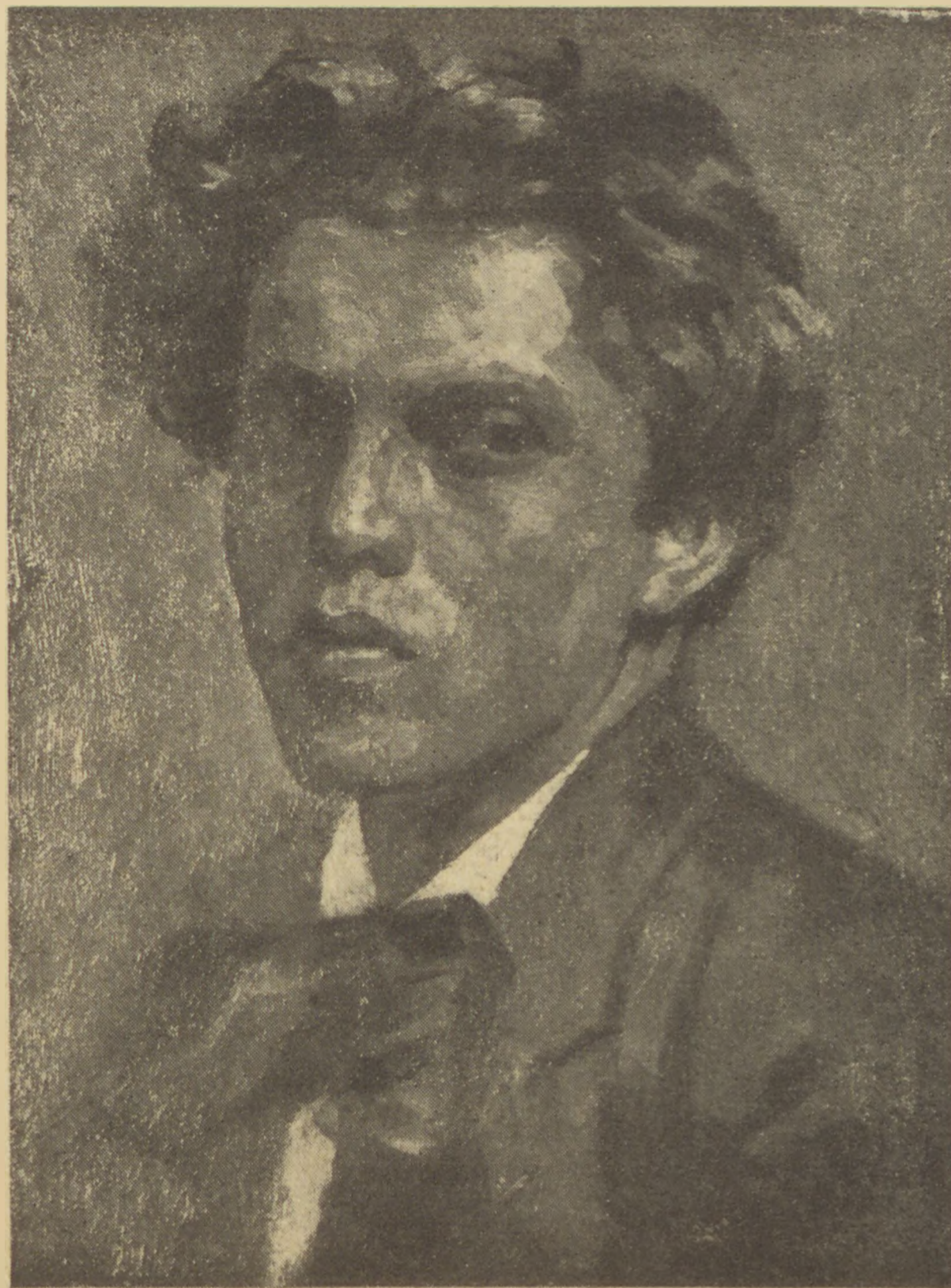
Hideg szivek, süket fülek és zárt ajtók előtt, ki-rekesztve az emberi közösségből, mindennap kevesebb reménnyel, de annál több sötét gondal és sejtelemmel dolgozott a két fiatal művész, törhetetlen hittel, akarással, a csakazértis ősi erejével, amely csak a kiválasztottak számára adódott.

Láttam én már sok nyomorú sorsot, szegénységet, elhagyottságot. De olyant, amilyen ebben a hungáriaúti lakásban, ebben a két sötét szobában meghúzódik, még soha. Tizenöt szerencsétlen ember éli mindennapi kényszerű életét ebben a két szobában. Tizenöt szomorú, szivettépő sors, tizenöt éhes száj, a könyörtelen éhség tizenöt szerencsétlen rabja.

És itt él a két fiatal művész. Akinek csak kérnivalója volna az élettől, itt ad, itt alkot, itt teremt örök értékeket két zsidó festőfiú . . .

*

Egymás mellett járnak, egymás mellett dolgoznak. És megint a tagadhatatlan elhivatottság jele: mind a kettő önállóan fejlődött, mind a kettő más egyéniség, más élet, más világ. S e két egyéniségnek hű tükrei azok a munkák, amelyek vászonra kerültek. De nemcsak, hogy más az egyik, mint a másik, hanem csudálatosképpen szinte ellentétje egymásnak ez a két egyéniség. Szinte két oldala az életnek; az élet poláris működésének két jellemző végletét tükrözi vissza művészetük. Az idősebb az eszmények és távlatok magasságából a konkrétum felé tör. Az élet végtelen gazdagságából indulván, tipust állít elő, reális, konkrét alakot, tájat, amelyen egy kiemelt mozzanatban életet, energiát nyer a teljesség. Ez az egyéniség a mélységre kíváncsi, a dolgok és törvények titkos működésének típusára, alkotó elemeire, életelevení erőforrásaira, részleteire, amelyeket szinte kiválasztván az Egészből, odaállít elének. — A fiatalabb éppen ellenkező irányba tör. A távlatok érdeklik, a nagy együttműködés, a teljesség, a gazdagság. Átélesei a konkrétból, a részletekből indulnak a végtelen tágasság felé. A meglátott eleven kép mögé akar nézni, arra kíváncsi, hogy *hová* vezet és *honnán* száll alá ez az élet? Az érdekli különösen, hogy mi működik a benső élet periferiáin: a végtelenség birodalma, a mesék, látomások és sejtelmek világa. Valami elvarázsolts, elkívánt világ ősi hangulata lengi át képeit s a színek finom, lehelletszerű harmóniája tündérmesetájjá halkítja a legkonkrétebb, legreálisabb harsogást. Érdekesen látom ezt legutóbb készült egytémájú portréjukon. Édesanyjukról egyidőben készült munkájukon az idősebbik művész (26 éves) szinte minden anya ősmintáját, őstípusát konkretizálja élesen kivágott, erőteljes és elhatárolt módon. A fiatalabb készítette portrén az ő anyja, egyetlen anyja, minden anyák sorsát, életét, hivatását tükrözi. Az előbbi portré címe

Weinmann M. Mihály: Önarckép.

ez lehetne: „Az én anyám”. Az utóbbi: „A mi anyánk”.

*

A kritika csak akkor lehet méltó az Emberhez, ha a szeretetből indul. Ez a szeretet azonban napfényesen világos élet bennünk, „egyképpen világít jóra és rosszra”. Föltár a szeretettel készült kritika hibát és erényt egyaránt. És a hibát csupán a fejlődés szűkebb, kevésbé kibontakozott formájaként látja, ha fejlődő alaknak tudja az embert, a művészt. A művészen a hiba tehát nem káinbélyeg, hanem csupán kibontakozatlanság és keresés jele.

A *Weinmann-fivérek* munkái immár nem szárnypróbálgatások. Teljesen kész, kiforrott alkotás mindahány. És hogy ez miképpen sikerült két fiatal művészléleknek, akik még jócskán innen állnak a férfikoron, annak csak az az oka, hogy nem csupán teóriában, hanem eleven, mély, súlyos és felelősségteljes valóságban élték át a fejlődés mai korszakának minden mozzanatát. Együtt éltek, együtt szenvedtek a problémákkal és súlyos benső megkülső harcok eredménye egy-egy képük.

Amde, ha eleddig csak portrékat és tájképeket szűrt le a kettejük művészi élete, hogy nagy gondolatok képies megkomponálására eddig

még nem került sor művészetükben, azt nem lehet csudálni. Csaknem másfél évtized mindennapos gyilkoló létharcában nem irányulhat az intelligencia figyelme világkorszakot alkotó hatalmas kultúrfolyamatok esztétikai ábrázolására. Ha arra kell gondolni, mi lesz ma tizenöt ember vacsorájával, honnan lehetne a lyukas cipő helyett egésztest szerezni, hogy betegek ne legyünk, — ha arra kell gondolni, honnan telik méregdrága vászonra, festékre, ecsetre, keretre, — akkor a szellem elmélyülő nyugalmaiba belezúg a testet-lelket fölkorbácsoló, könyörtelen szükség, akkor az elmerült, alkotó csend isteni ihletét túl-harsogja és elnémítja a ligeti cirkuszok környékáló zenéje, az angyalföldi örültekháza lakóinak rémítő sikítása, száguldó gyorsvonatok idegtépő dübörgése.

S ha másfél évtized rettentő küzdelme nem nyit ajtót a művészetnek, ha a tözsdeláz mánora elzárkózik a magasabb élet elől, ha óriási benső és külső áldozatok árán készült munkák százai kerültek ebek harmincadjára, olcsó pénzben, a mindennapiért, — ha beérkezett művésztársak pózoló vállveregetése fizet tizenöt esztendő minden mondhatatlan szenvedéseért, ha a kiállítási termek nem nyílnak meg két remény-

kedő lélek kérésére, — akkor igazán csak a kiválasztott elhivatottság tudata képes arra, hogy mindennek ellenére nyomorúság és örök bizalom művészcsetjét szorítsa az ökölbegyűrt kézben.

Mert valóban: csodálatraméltó élet ezé a két fiatal művésze. Valóban megérdemli e két fiatal festő élete, hogy a mélyére nézzünk s ha már nem tudjuk végigkísérni tizenöt elmúlt esztendő életet, fiatalságot rabló, eszménygyilkos robotjának fázisait, meg kell csodálnunk az élet e nagyszerű titkát ebben a két fiatal művészen. Ámulnunk kell azon, hogy mire képes az Ember, ha egyetemes, magas és méltó élet felé küldi örökkön vágycsozó pillantását.

És a magunkénak kell hogy tudjuk ezt a két művészt. Sorsuk és törekvésük csak akkor a miénk is, dicsőségük csak akkor a mi dicsőségünk, ha segítségükre sietünk, ha megnyitjuk azokat a kapukat, amelyeket másfél évtized könyörtelen hidegsége és megnemértése letörhetetlen lakatokkal tartott zárva két fiatal, talentumos művész sorsa, élete előtt.

A mi hivatásunk, hogy megnyissuk a börtön ajtaját s szabadjára engedjük az emberméltóság, a művészet szabadratermett, végtelenben való szárnyalását . . .

Morgenstimmung.

Weinmann Nándor: Reggel.

Matin.

KISS ARNOLD: SZÓNOKOK

I.

A heszped

integy huszonöt esztendővel ezelőtt halt meg az öreg csaczai rabbinus, vagy kilencvenéves korában.

Nagy, szomorúságos esemény volt ez az egész Felvidéken. Közel hetven esztendeig működött a nagy talmudtudós hírében álló pap a községében, generációkat látott tűnni-menni, messze környéken valóságos szentnek tartották a hófehérhajzatú, szelid aggastyánt — nem csoda, hogy lázas buzgalommal, nagy gyászünnepek rendezésével készülődtek a temetésére.

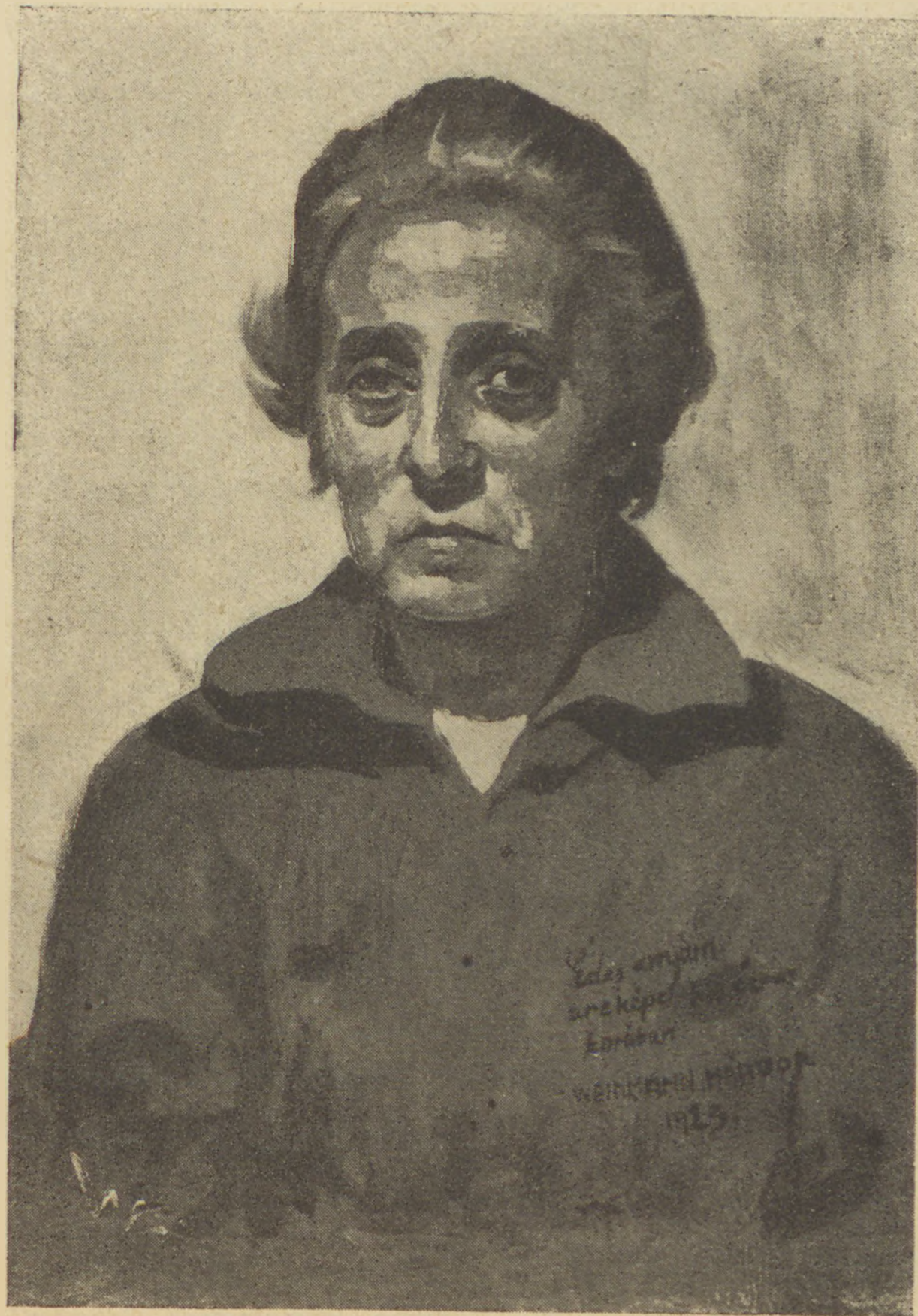
A fiatal zsolnai pap szónokművészetét az egész Felvidéken extázissal emlegették széltében-hosszában akkoriban.

A csaczai hitközség tehát a zsolnai papot hívta meg sürgönyben a hivatalos gyászbeszéd tartására.

Októbertől szombat este volt. A zsolnai pap a dolgozószobájában a másnap tartandó gyászbeszédre dolgozott. Úgy kilenc óra tájban már készen is volt a németnyelvű beszéd, s az ifjú pap látható elégtelenséggel olvasta végig beszédét. Tagadhatatlanul sikerült munka volt. Volt benne sok megindult gondolat, sok szivetrázó érzés s a nyelvezete igazán válogatottan lendületes, — amint mondani szokták — magasan szárnyaló volt. A fiatal pap egész lelkét beleöntötte ebbe a beszédbe — hiszen hasonló nagy funkciója még sohse volt eddig. Részt fog venni azon a temetésen Trencsén-, Turóc-, Árva- és Zólyom-megyék egész közönsége valláskülömbőség nélkül. A határszéli sziléziai zsidó hitközségek is deputációkat jelentettek be. Úgy hirlett: Budapestről is sok vendég lesz.

Szerencséje volt az ifjú zsolnai rabbinusnak, hogy este kilenckor már meg volt írva a beszéde: mert azontul aztán már egy percig se dolgozhatott tovább. A berlini vonat berobogott a zsolnai pályaudvarra s vendégül hozta a hamburgi, a launi, a lübecki, a bielitzi rabbinusokat, híres szónokokat, akik atyafiságos viszonyban állottak az elhunyt csaczai rabbival, s a temetésre utaztukban, az éjszakát Zsolnán töltötték. Később a környékbeli rabbinusok jöttek: a turdosini, a námesztói, a besztercei rabbik. Tizenegy óra tájban a trencsényi vonat az öreg trencsény-báni rabbinust hozta vendégül. Híres-neves, nagyműveltségű, nagytudós férfiú volt a trencsény-báni öreg pap. Gyönyörűen beszélt, goethei nyelvezettel, évtizedek óta már messze földön ismeretes, kiváló német szónok hírében állott.

Éjfél tájban hát betoppant az öreg trencsény-báni pap is az ifjú zsolnai pap lakásába, ahol a

Weinmann Nándor: Édes anyjám arcképe.
Bildnis meiner Mutter. Portrait de ma mère.

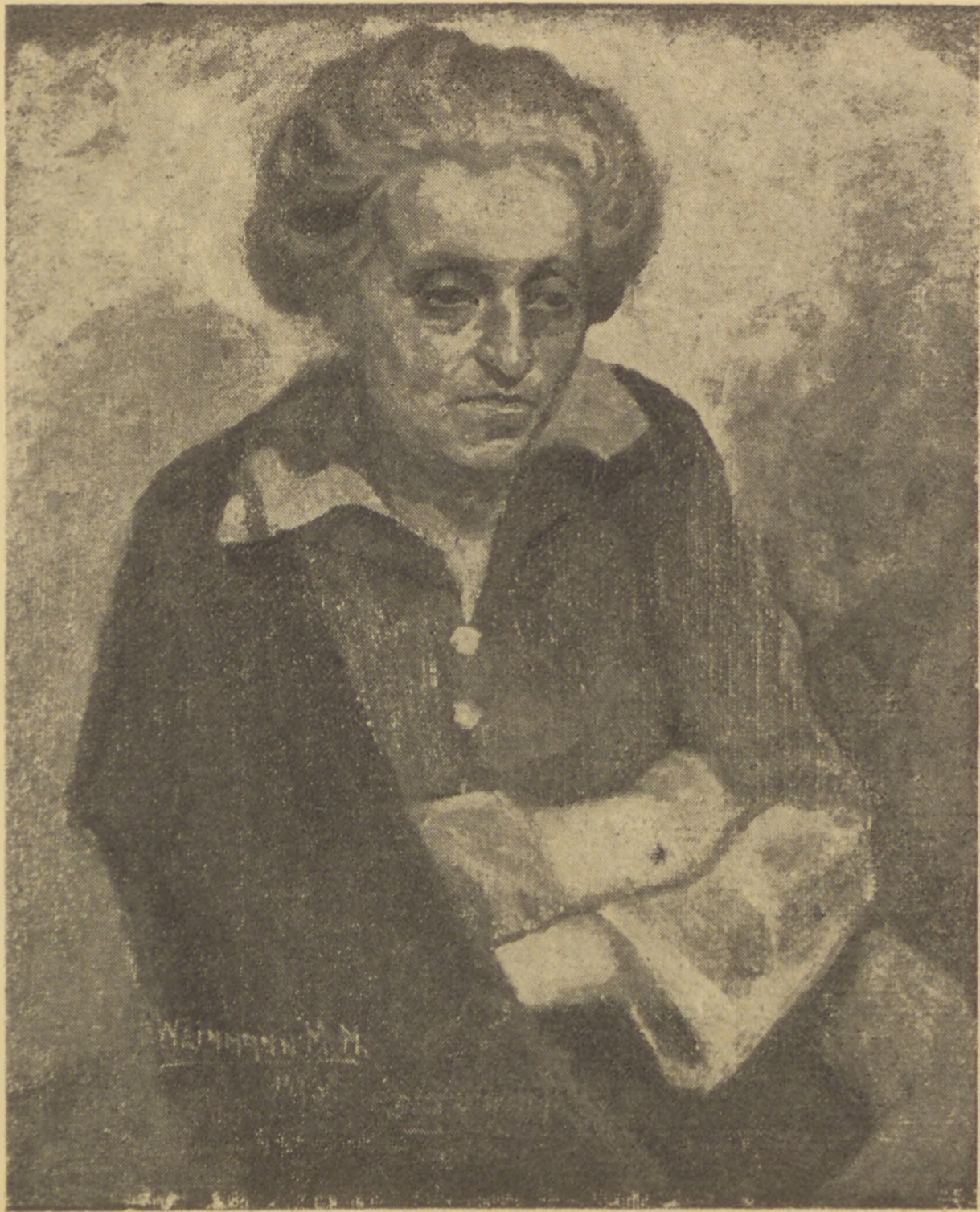
többi papkollegák voltak összegyülekezve: egy részük az éjszakát a paplakásban volt töltendő, hárman-négyen az ugyanazon házban levő kántorlakásban kaptak éjjeli szállást.

Kitünt: hogy meghívót a zsolnai papon kívül, gyászbeszéd tartására, egyik pap se kapott a csaczai községtől, amit különösen az öreg trencsény-báni pap vett zokon, mert — ugymond — ő a megye legöregebb papja, megillette volna a hivatalos megtiszteltetés.

— Nem is beszélek én egy szót se — dohogta az öreg úr zsémbesen.

A többi pap nem állott ezen az engesztelhetetlen állásponton. Egy részük rokonságban volt az elhunytal, ők beszélni fognak minden külön felhívás nélkül, a turdosini, a námesztói rabbik azt hangsúlyozták, hogy pap temetésén gyászbeszéd tartására nincs szükség külön felhívásra. Mind beszélni fognak!

Másnap, vasárnap délután temették a csaczai patriarkát a megindítóan gyászbaborult csaczai templomból. Tompa fénnel csillogtak a gyászfátyollal borított karos gyertyatartók az előimádkozói asztal előtt, a frígyszekrény feketére volt

Weinmann M. Mihály: Édes anyám arcképe.
Meine Mutter.

bevonva, előtte az egyszerű, komorsötét ravatal. A templom zsúfolásig tömve résztvevő közönséggel. Hatóságok, élükön a trencsénmegyei főispánnal, a másfelekezetűek papjai, a karzatok rogyásig tele asszonyokkal, leányokkal.

A gyászünnepek sorrendje hivatalosan meg volt állapítva. Sikerült a trencsén-báni rabbinust is rábírní, hogy merev álláspontjából legalább valamicskét engedjen.

Az előljárásság azzal mentette magát, hogy természetesnek vették, hogy a nagyhirű, legidősebb megyei rabbi beszélni fog, s fölöslegesnek vélték az erre való külön meghívást.

Az öreg urat a mentegetődés ugyan ki nem elégítette, de azért engedett, nem a csaczi előljárásságra való tekintettel — mint mondá — „denn von einem Hochem e Pats is mir lieber, wie von einem Narren e Küss” — hanem a megboldogultra való tekintettel, akihez évtizedeken át benső viszony fűzte.

Beszélni fog hát utolsónak — így kívánta a trencsén-báni pap — a többi szónokok után, a megyebeli rabbik nevében fog, de csak néhány rövid szóval búcsúzkodni.

Fölzugott a fájdalmas gyászdallam, elcsöndült, s ünnepélyes, meghatott csöndben lépett föl elsőnek a fekete szószerűkre az ifjú zsolnai pap, a hivatalos szónok.

Gyönyörű, mélyen megindító beszédet mondott. A közönség mély meghatottsággal hallgatta

végig. Érzés, gondolat, pátosz és az előadás művészi formája egyaránt kiválóvá tették a beszédet. A szónoklat látható hatást gyakorolt, a rabbi-kollegák elismerően szorongatták a fiatal pap kezét, a zsolnaiak nagyon büszkék voltak a papjukra, maga a főispán is azt súgta a szomszédjának, a református papnak: „Remekül beszélt.”

A zsolnai pap után a híres hamburgi pap, nagynevű szónok beszélt. Hatalmas organum, gyönyörű szónoki megjelenés, finoman cizellált német stílus, elragadó orator. A szónoklata meg-rázott, elbűvölt mindenkit, s különösen nagy hatással volt erre a felvidéki német műveltségben nevelődött közönségre az a nemes veretű német-ség, amelynek klasszikus szépségeit, minden gyöngyszavát rendkívül módon tudta értékelni ez az igazán megértő gyászgyülekezet. Majd a bielitzi, a lübecki, a turdosini, a námesztói, a besztercei papok siratták el az elköltözöttet. Mind választékos, válogatott németességgel beszélt, egyikük-másikuk költői magaslatoakra emelkedett az orációjában. Mindegyik nagy hatással volt a közönségre.

Most még a launi pap, fia az elhunynak, búcsúzott — az édes apjától. Nagyon megindítóan, nagyon szépen, kitűnő németességgel, felső poroszos akcentussal, fiui meghatottsága közepette is a gyakorlott szónok gondosságával ügyelve a textus kidolgozására, az egyes részek közötti arányosságra, a nyelvezet kifogástalanságára.

Még csak az öreg trencsén-báni rabbinus volt hátra.

Nagy várakozással néztek a trencsén-báni pap búcsúztatója elé. A híre már évtizedek óta járta a vidéket: egyesítette magában a régi iskolát, a régi iskolának szellemes biblia- és midrás-magyarázatait az újkori művelt írói, előadói művészettel. Már harminc évvel ezelőtt filozófiai doktorátust szerzett a prágai egyetemen, fiatal korában egy ideig a Presse munkatársa volt Bécsben. Izlés, elegancia, a triviálistól, a közönségestől való irtózás jellemezte a szónoklataiban minden szavát. Egy időben arról volt szó, hogy a berlini nagy zsidó hitközség akarja hitszónokául megválasztani.

Hát igen nagy és jogos érdeklődéssel várta a közönség a trencsén-báni pap búcsúztatóját — azaz — hogy várta volna, ha az előzetes sok szónok már ki nem fárasztja a türelmét. De így! Négy óra hosszat beszéltek már a papok: holtrafáradt, agyoncsigázott közönség előtt állott az öreg trencsén-báni pap.

Ilyenkor a közönség már olyan, mint a kifacsart citrom. Abból ugyan már egyetlen csöpp könnyet se lehet többé kipréselni. Ilyenkor magát Ezsaiás prófétát is unottan hallgatná a publikum, s a leggyönyörűbb gondolatokra is csak egyetlen stereotip megjegyzése van a türelmetlenül to-

pogó, izgó-mozgó gyülekezetnek: Haszt e lang Leben gehat!

Érezte, tudta ezt jól a néplelket jól ismerő trencsén-báni rabbinus.

A szószékre lépett. Szellemes arcvonásait mintha egy percre valami ravasz gondolat világította volna meg, melyet csakhamar mély megilletődés borongása váltott föl. Körülnézett a fásult, magát sorsának megadó közönségen — s azután belefogott a beszédébe.

Az volt aztán a meglepetés! Szokatlan, csodálatos szavak keltek az ajkán. Nem is beszélt — hanem valósággal énekelt. Valami különös, bánatos, ősi zsidó melódia jajongott elő a szívéből. A zsidó heszpéd, a régi zsidó gyászbeszéd borús, majd pedig sikoltó, hosszan elnyújtott, végtelen fájdalomból gyúrt dallama zengett halkán, azután kiáltó kétségbeeséssel, majd mint egy csöndes, bánatos pásztorfurulya szava, majd pedig mint valami élesen, hangos zokogással jajduló klárinét pengése: szerte a templomban, betöltve minden zúgot, megütve minden szívet.

Nem volt az művészi, cizellált, kicirkalmazott beszéd. Nem voltak benne csillogó hasonlatok, a nyelvezete ugyan tiszta német volt, de néha-néha mint valami ódon, sáros gyöngyszem itt-ott kipergett belőle egy-egy csodálatosan jellemző erejű, más nyelven visszaadhatatlan ősi, zsargon kifejezés.

A heti szakasznak Sára haláláról szóló szavait variálta ezzel a sajátságosan siró-éneklő, búsan vergődő hanglejtéssel, amikor a Chét fiai mondják Ábrahámnak, aki a feleségét temeti: „Temessed el a te halottadat.”

„Kevaujr esz mészechó! Begrabe *Deinen* Todten! Kevaujr esz mészechó! *Deinen* Todten Csaczaer Gemeinde! Kevaujr esz mészechó! *Deinen* Todten: Judenthum! Esz mészechó! *Deinen* Todten: jüdische Wissenschaft! *Deinen* Todten: verlassene Witwen, Waisenkinder! *Deinen* Todten! sein einziger Sohn! . . .

A közönség legnagyobb részének ismeretlen volt ez a dallam, ez a zokogó ének. Művelt, német gyülekezet volt az, alig hallott valaha valaki is ilyen éneklő tónusú, szokatlan beszédet. Talán egynéhány öreg ember emlékezett csak ifjú-

Weinmann Nándor: Széchenyi fürdő.

korából az ilyen ősi gyászhanglejtésű beszédekre.

Az első hangoktól meg is hökkent a publikum. Egyesek, tán sokan úgy is érezték: botrány ilyen gyülekezetben ezen az ósdi, „műveletlen” hangon beszélni.

De alig hangzott el az első két-három mondat: hangos zokogás, siró jajveszékelés töltötte be a templomot. A legfásultabb szív is fölengedett. Forró könnyek peregtek minden szemből.

Páratlan hatása volt az öreg trencsén-báni pap beszédének.

Körmondatok, hasonlatok, költői gondolatok erre a csodára képtelenek voltak.

Az ősi zsidó gyászdal valami titkos hegedűn játszott, amely észrevétlenül ott rejtőzött minden zsidó szívben, s csak az első érintésre várt, hogy húrjai csodálatos bensőséggel fölzokogjanak.

Még a főispán is azt mondta:

— Sohse voltam életemben még így meghatva!

II.

Dósz iz gezógt . . .

Ez a történet is gyászszónokokról szól.

Nagy-hires, előkelő rósmedinát temettek valahol Pozsony környékén.

Sok kitűnő rabbinus tartott beszédet a végtisztességén.

A gyászközönség ámulva és meghatottan hallgatja a szónokokat.

Két ravaszképű, kritikusepéjű, mármarosi

származású öregebb zsidó áll egymás mellett a résztvevők tömegében. Hallgatják, hallgatják nagy figyelemmel a szónokokat.

Gyönyörűen beszél az első szónok. Valami doktor rabbinus. Hires szónok. Csak úgy ömlik az ajkáról a gyöngyös, ékes német szó, mint valami zuhatag.

A két zsidó hallgató kedvetlenül, kelletlenül rázza a fejét.

— Haszt gezógt! Haszt gezógt! — sóhajtozák elitélően, rosszkedvűen.

Szószerre lép a második. A szava lendülő, a gondolatai mélyek, az érzései mélyen megindítóak. Az is klasszikus németséggel szónokol.

A mi két zsidónk még mindig rosszkedvű.

— Haszt gezógt! Haszt gezógt! — sóhajtoznak egyre keserűbben.

A harmadik pap remek orator. Orgonás orgánuma van, egyik költői körmondattal kergeti a másikat.

A mi két kritikus zsidónk még mindig sopánkodik: Haszt gezógt! Haszt gezógt! Haszt e róf, b'avaunaszénu horábim! Händ ün Fisz még men ihm zerbrechen!

Azután egy bozontos-szakállú, fanatikus szemű, jajveszékű hangú, strámlis, kaftános zsidó pap áll a szószerre.

Artikulálatlan, siránkozó kiáltásba tör ki. Így kezdi, csak ennyit mond:

— Aj! Wéh geschrien!

S a két kritikus zsidó atyafi szemei mondhatatlan gyönyörűségben ragyognak föl.

Extázisban sugják egymásnak:

„Dósz iz gezógt!”

III.

„Óh Izrael hadi szekere . . .”

Ujra csak temetésen történt.

A jámbor, nagy tudós tabi rabbinust temették.

A halottat parentáló szónokok sorában valahogyan helyet kapott a szomszédos „neológ” hitközség doktor rabbinusa is.

Három jámbor, orthodox pap után búcsúztatta a „neológ” rabbinus az elhunytat.

Amikor a beszédét befejezte: utolsónak utána a tüzesszavú, fanatikus ádándi pap lépett a koporsó elé.

S bevezetőnek ezeket mondotta:

„Amikor a te halálod megrendítő hírét vettem: nem tudtam, nem akartam elhinni, hogy te, te, a nagy cadik, a nagy tudós, te, a világ lobogó fáklyája, hogy te igazán meghaltál. Azt mondtam magamnak: nem igaz a hir. De hirnökök jöttek: jöjjetek a temetésedre. Akkor is azt mondtam: nem igaz, te nem halhattál meg. Utra keltem: a temetésedre. Az uton, kicsiny falvakban, nagy városokban zokogni láttam a zsidókat. A halálod miatt sirtak. Én nem hittem el. Még

most se hittem. Te nem halhattál meg. Ide érkezem. Minden házban gyász. Még mindig nem hittem el. Fölállították ide a koporsódat. Még mindig nem hittem el. Fölhangzott a feleséged, az árva gyermekeid, a községed szivettépő jajveszékése. Érted, miattad! Még mindig nem hittem el. A gyászdal is fölsirt éretted, gyászszónokok jajgattak a koporsód fölött. Még mindig nem hittem el. Úgy gondoltam: rossz álmom az egész. Te nem halhattál meg . . .

De amikor aztán a ravatalod elé lépett ez a pose, ez az istentelen, ez a neológ rabbinus . . . beszélt fölötted, rólad . . . beszélt, beszélt . . . és te, te nagy gáón, te lobogó fáklya, te Izrael nagyja, fényessége, hadi szekere és lovassága... te ezt túrted és nem keltél föl a koporsódból és nyakon nem ütötted ezt az istentelent . . . amikor ezt láttam, akkor hittem el csak igazán, hogy te igazán meghaltál, most, most hiszem el csak igazán, hogy valóban meg vagy halva óh Izrael lobogó fáklyája, hadi szekere és lovassága . . .”

IV.

A legnagyobb szónok.

Régi igazság, hogy két dudás ritkán fér meg egy csárdában.

A papok, a rétorok se igen szeretik néhanapján egymást, különösen akkor, ha egy helyben működnek.

A papoknak is vannak emberi gyöngéik. Nem ritkán intrikálnak egymás ellen, s állítólag zsidó rabbinusok azért nem szeretnek tükörbe nézni, mert nem tudnak rabbinak az arcába nézni. Gonosz nyelvek mondják így. Hát még ha a sors egymás versenytársaivá tesz egynémely ambiciózus papot!

Amikor egy könnyű lelkiismeretű ifjú pap, aki előszeretettel tartogatta mások beszédeit — próba-szónoklatra jelent meg egy nagy zsidó községben, ahol egy öregebb pap működött — beszéde közben az öreg pap folyton hangos megjegyzéseket tett egy-egy passusnál:

— Das ist von Jellinek! — mondta az egyik részletnél.

— Das ist von Sachs — mondta újra egy másik szép passusnál.

— Das ist von Bino Leittim! — mondotta harmadszor is.

A szószerre álló pap elveszítette a türelmét, s leszólt a kollegának:

— Sie azesz Pónem!

— Das ist von Ihnen! — mondotta erre csöndes flegmával az öregebb pap . . .

Egy másik ilyen szarkatermészetű szónok templomába egy szombati napon ismeretlenül bevetődött az átutazóban levő egykori hires aradi szónok pap.

Végighallgatta ismeretlenül a pap beszédét.

Legnagyobb meglepetésére az egyik kinyomatott saját beszédét hallgatta végig a pap ajkáról.

Istentisztelet végén odament a dús babérokat aratott paphoz, gratulált neki a beszédéhez, s megkérdezte tőle:

— Úgyan kérem, mennyi ideig szokott a rabbi úr egy ilyen beszéden dolgozni?

— No vagy két órát — válaszolt büszke könnyedséggel az ügyes kis szarka.

— Csodálatos — mondta erre a nagy aradi pap — mert én magam vagy egy hétig dolgoztam ezen a beszéden.

De a legnagyobb szónoki művészetet mégis csak az a próbaszónok fejtette ki, aki egyszeri hallás után mondott el egy óráig tartó beszédet. A történet így esett meg.

Valamelyik kile két jelöltet hívott meg próbaszónoklat tartására egy és ugyanazon szombatnapra. Egymás után fogtak beszélni.

Szállásukon a két jelölt szobáit csak egy vékony fal választotta el egymástól. Éjszaka mindegyik kandidátus a beszédét tanulta a szobájában. Hallja ám az egyik jelölt társának nagy fennhangon százszor eldekklamált beszédét a vékony falon át. És azt is hallja nagy szorongások között, hogy bizony annak a másiknak szónoklata súlyban, tartalomban, gyönyörű hasonlatokban, stíláris szépségekben ezerszer fölülmulja az ő, ahhoz mérten szegényes orációját. Számára a társa beszéde biztos bukást jelent.

A gyönyörű beszéd fölött rendelkező kolléga azonban olyan ordító pátosszal és annyiszor egymásután recsegtette odaát a másik szobában a szombatnapon elmondandó prédikációt, hogy társának alkalma volt ezt a hatalmas beszédet ugyancsak szóról-szóra bevághatni.

Gondolt is egyet. A szombati versenyprédikálás alkalmával először ő kerül sorra. El fogja mondani a kartárs beszédét. Kettős célt ér el vele. Először: ő tartja meg a hatásos prédikációt. Másodszor: a kolléga tönkre lesz silányítva. Az már csak hebeghet: mert más beszédre nem készült. Ugy is cselekedett a csalafinta rétor. Az „ájtatosan” megható indulója után szószerkekre lépett s a publikum óriási tetszése közepette elmondta versenytársának egyórás beszédét. A versenytárs hüledezve, ájuldozva hallgatta végig a saját prédikációját kollégája ajkáról.

A beszéd elhangzott s most a kifosztott szónok lépett a szószerkekre. Nagyon siralmas lehetett a lelkiállapota.

A következő bevezetéssel kezdte meg a prédikációját:

— Kedves hiveim! Beszédet írni, azt betanulni még nem a legnagyobb művészet. Néha olyan szerencsés inspiráció szállja meg a szónoklatra készülőt, hogy a legremekebb beszédet tudja nyélbe ütni. Máskor meg berzenkedőbb a rétorok pegazusa: nem sikerül a prédikáció. Fáradt, lanyha, unalmas. Mondom hát, egy jól sikerült

beszéd nem csúcspontja még a szónoki tehetségnek. Én azonban ma az emlékezőtehetségnek egy olyan csodálatos próbáját fogom nektek, kedves hiveim, nyújtani, amire alig van példa. Ime, én egyszeri hallás után, az imént hallott, egy óra hosszat tartott beszédet szóról-szóra utána mondom kollégámnak . . .

S csakugyan, betüröl-betüre újra elmondta az imént tartott beszédet.

A közönség nem győzött eleget bámulni az emlékezőtehetség, a lángelme ilyen csodás hatalmú megnyilvánulásán.

Meg is választotta egyhangulag papjának a gyülekezet . . .

Csernichovszky verseiből:

A „Mult és Jövő” Csernichovszky-estjén énekelte
BARSONY DÓRA, az Operaház tagja.

UJ ÉLET

*Mit zúg a tenger
Viharzó kebele?
Hullámok szavát
Oh érted, érted-e?*

*— Kelet partjáról sietve jöttünk,
Viharok zúgtak, tomboltak fölöttünk,
Zöld kis ágat hozott vizünk árja,
Júda földjéről orosz határra:
Im élet pezsdül Ción hegyein.*

*Mit bűg a lomb közt
A titkos esti szél?
Fenyőnek galyján
Tudod-e, mit beszél?*

*— Engédi szőlőjéből jövök mostan,
A szárnyaimon myrrha-szagot hoztam,
Fenyőnek küldi egy judeai pálma:
Vén törzsemet még dús lomb koronázza,
Már testemen im ezer rügy fakad.*

*„Mit int szemével
A hajnal csillaga?
Midőn fényétől
Szökik az éjszaka?”*

*„Keletről jövök, fényes napkeletrül
Ciónba néztem s im ott hajnal rezdül
Az árnyakat mind elüzé a fény,
Im körülnéztem, s az ég peremén,
Sehol sem látott felleget szemem!”*

MÉGIS CSAK RÓLA ZENGEK

*A nap már messze, messze jár,
Ott túl a tengerparton,
S még ég utána epedőn
A piros ajkú alkony.*

*Már régen mást ölelek én
És ő is mást ölelget,
De hogyha dal kél ajkamon,
Mégis csak róla zengek.*

DR. SEBESTYÉN ANTAL: TEMETŐT AVATTAK AZ ORTHODOXOK

úl a város zaján, a rákosi kemény ugaron, hosszú embersor imbolypog a párás reggelen. Szakállas, komor arcok. A fagyos szél megdidergeti áthült tagjukat. Sietnek, sietnek . . .

Hétszer kell fordulni, hétszer körüljárni a „jó helyet”, ahol tán nemsoká — Isten ments — szűz talajt vág majd először a csákány, ki tudja, közülük kinek, de egyiknek biztosan közülük . . . És sír, sír a zsoltár szomorú-jámboran a cserepes ajkakon: Jósév beszészer eljön . . . becél sádáj jiszlónon . . . „Aki a legfelsőbb rejtekében nyugoszik, a Mindenható árnyékában pihen.”

S kerülük, kerülük egyre csak kívül a szent helyet, mint tóra örömnapiján az élet fájával, körüljárják áhitatos hakofókkal, ünnepi körmenettel az „örök élet házát” s csak félve pillantnak befelé: Ez lesz hát, ahol nyugodni fognak mindnyájan, ahol leeresztik halott tetemüket, ha az Ur akarja. Itt lesz majd vége bajnak-szenvedésnek, itt elsimul majd, kibékül minden . . . Itt majd vigyáz rájuk az Ur védő keze és a fehér angyalok szent kara . . . És megcsuklik a szó újra, meg újra: Ki malochov jecave loch . . . „Mert őrangyalait küldi hozzád” . . . És vissza veri a téli szél a hátulsó sorokból . . . Ki malochov jecave loch . . . lismorchó bechol derochechó . . . „Hogy óvjon minden utadon” . . .

Elhangzott . . . Most újra csendes minden. Lapoznak a szent könyvben . . . Valamikor hajdan — írják az Irások, mikor bűne miatt istencsapás verte a tábornok, az áldozat rendjét mondták el előttük. És megszűnt a csapás. Most is kimélje meg őket. És mondják már is csodás elhívással: Vehiktir ólov Áhron . . . babóker, babóker . . . Lámpást is gyújtott alkonyaton, hajdan a főpap . . . az Ur előtt, minden nemzedéken. — És most is, mint sápadt halottnak mosdatáskor mondják: „Nárdus és sáfrány, kalmus és cynamen tömjénes fákkal, myrrha és áloé fűszeres bimbókkal” — bibliás-borzongva sejtene: „És szólt az Ur Mózesnek: Végy fűszereket, gyantát, anyxot, galbonát . . . és törjed meg finomra . . .”

Most bevárják az elmaradtakat a temető délkeleti sarkán. Várnak egy keveset, némán, elmerengően . . . És megindulnak újra, bőjtölve-fázva a fagyott göröngyön északkelet felé. Mindnyájan sirják a szegények zsoltárát — a XXII.-et — ha szomorú szívüket az Ur elé kiöntik: Uram! Hallgasd meg imámat és amit könyörgök, hadd jöjjön Eléd! Mert szívem, mint a fű elszárad, kenyerem enni is feledem . . . Ino baderech kóchi... kicar jómój . . . „Sorvasztja erőmet az uton, megrövidíti napjaimat . . .”

De nincs a bűnbánónak még soká pihenése

és menni e szent napon tovább is kell, tovább, cefonisz-marovisz — északnyugat felé, pedig még messze van odáig az eltörődött testnek: kirchók mizroch mimárov . . . kirchik mimenn esz psoénu . . . „Oh, ha bár oly messze lenne a bűntőlük, mint amilyen messze nyugot a kelettől...” — Mi is hát a büszke, nagyravágyó ember? Mint a mező füve — ha napjait éli — nyílik, mint mezőn a virág . . . De hogyha hirtelen forgószél támad, eltűnik, kipusztul és helyét se találni! — Így panaszzolják a királyi zsoltárt, sorban a XXIII.-at.

De hallgasson el a panasz, mert minden bölcs, mit az Ég Ura tesz és fönséges, mert fénybe és pompába öltözködik. Ha hideg és néma is itt ez a temető, a természet tovább és fűgér rajzik tova: „Az Ur fáit nedűtől duzzadnak és a keze-ütette Libanon-cédrusok . . . Zsákmányért ordítanak kölyökorszlánok és Urkutól kéri ételüket . . . és a nagy tenger hemzseg az állatmiriádtól!” . . .

Elérkeztek mindnyájan a délkeleti sarokhoz. Megállnak egy percre . . . Búgva fordul be a villamoskocsi. Jönnek megint sokan és sietve állnak be a hosszú, bús sorba . . .: Jósév beszészer eljön . . .

Hatszor kell még fordulni. Soká lesz vége... De otthon az asszony, sok ártatlan kis gyerek... Soká kell még élni, fölnevelni őket . . . s itt meg a zúzmarás, új temető . . .

„Onó bekoach” . . . és ha második lesz a fordulat: „Kabel rinasz amchó” . . . „No gibor” — minden kerülőre egy-egy vers, mindegyik megvéd, mindenik megment . . .

Régen elmúlt dél, nyugot felé úszott a bányadt napkorong. Csak egyet, utolsót esdekelték még, ha elhagyják őket, a hitükhöz hűek és alázatosok az örökélet honát: Jehi rócon... Oh tartson távol tőlük betegséget, járványt, minden rossz végzetet s törölje le végre — mint Irás igéri — a szivárgó könnyeket . . .

Lilien rajza.
Zeichnung von Lilien.

Elj költők

Szenes Erzsi verseiből:

Estvéli imádság

Palástod lengő szárnya alá csak még egyszer
kerits,
hogy megbúvó hittel bújhassak meg alatta mint
téli estéken meleg párával párnázott búbos
kemence hátán,
Ajtatos és együgyű gonddal cifrázhassam és
tarkázhassam számban Rólad a beszédet,
hogy ékesen terüljön eléd,
Csuklómra feszülő biztonságos védő aranykar-
perecnék, csak mégegyszer érezhesselek ma-
gam körül,
Repülő szívű, rebbenő szárnyú fiókád lehessenek
feléd fordított szemű
Keressetek és mondjam pontosan estére megújuló
buzgalommal:
„Istenkém védd meg apát és anyát
és a kicsike öcsikémet,
Adj nekik jó éjszakát és minden jó embernek,
Oltalmazd és segítsd meg őket,
de a szemedet el ne fordítsd a gonoszoktól sem
megromlott szívük fekete tárnájába világíts bele
és tisztogasd fényesre a lelkük sötétjét,
Hogy jók lehessünk mindannyian a földön és
fűszeres illatú, tisztaizű szájjal ejthessük ki
naponta a Neved,
Segíts meg engem és mindannyiunkat
és ügyöző szemedet felejtsd mirajtunk
most és mindörökké
Amen!”

Anyám, hogyan lehet...

Hogyan lehet, hogy olyan messze estemtőled
Anyám?
Vérrel és testtel hozzád szögezve
hogyan lehetek tőled olyan nagyon messze
hogyan jutott egy világ közénk?
Rokonabb nálad nekem minden felhő
Én már a felhőkkel ölelkezem.
És ha onnan fentről sirva visszanyúlok érted,
és kell nekem a kezed drága remegése a hajamon,
ha a szemednek bús tavát kívánom magamra,
ha így foglak téged és áttemellek a távolságokon,
szeliden, féltőn, magamhoz kulcsolva,
hallgasd
a közénk préselt világ
felsír és fáj...

Szenes Erzsi. (Diskay felvétele)

Fohász

Utaim feltört rendjét simítsd porhanyóssá lágy
tenyereddel,
Sülyesztő lápok tekervényéből üditő tisztásra
vezess
Én Istenem,
Egyengesd jósággal a hozzád igyekevésem
Sorompók zárt gyűrűjét nyisd meg előttem,
Ne hagyd, hogy oly soká tapogatódzzam utánad
éjsötét útvesztők bonyolult során,
Hanem emelj magadhoz és terítsd reám irgalmad
selymesen omló bő köpenyét,
Mert úgy szeretnék szépséget várva áhitattal élni,
Szeretnék megillatosodott szavakkal dicsérni
Én Istenem,
Életed fáján virágzó hajtásként hadd teljesedjem
és ne legyek rajta nedv-szegény, fanyar
bogyó,
Ne engedd, hogy lázadás lángjától legyek
fekélyes, hogy kétely és átok rikitó dúvad-
ként viritson rajtam,
Hanem végtelen kegyelmed csendes medrébe
terelj,
Mert zengzetes igékkel szeretnék hirdetni téged
Én Istenem,
Hiszen nem lehet, hogy csak a megaláztatás
szenuvéddel kövezett hidján hajolhasson
feléd az Ember!

gy mondom el ezt az érdekes történetet, ahogy boldogult nagypapámtól hallottam, egyszerűen, gyerekesen, cicoma nélkül:

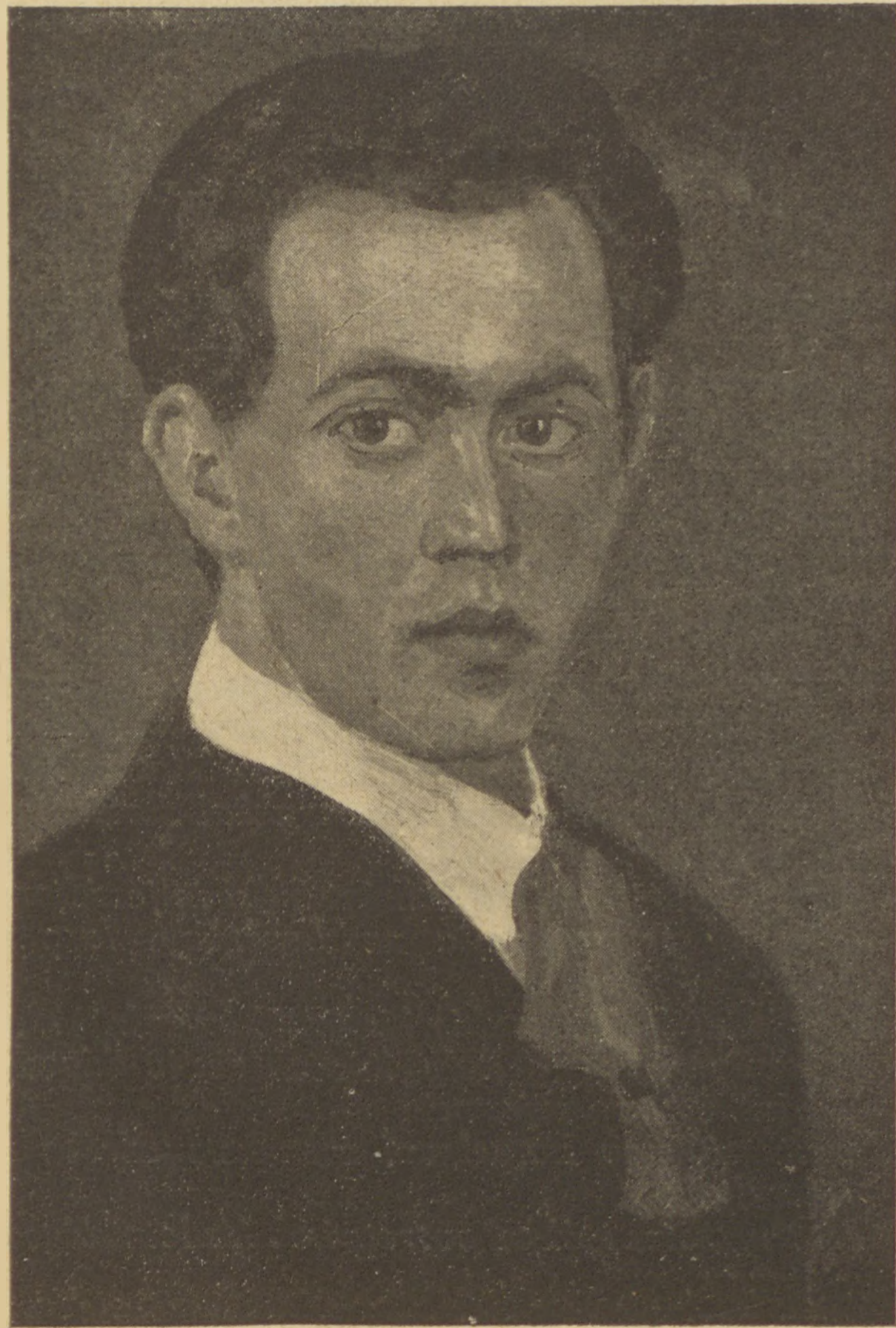
Élt messze Keleten, Kisenev városában egy Nachum Jajkev nevű ember, aki dús volt, szerencsés volt, mert az Isten szép, okos feleséggel, négy gyermekkel és nagy vagyonnal áldotta meg. De boldogsága nem volt tartós, a nép irigy szemmel nézte gazdagságát, s egy éjjel kirabolta. Nagynehezen csak a pusztta életüket menthették meg.

Nachum Jajkev nem siratta a vagyonát, s hálát zengett, hogy családotul életben maradt. Váltig csak ezt rebesgette:

— *Gam zü lötauvó!*

Hogy földi javaitól megszabadult, ettől emberünk nem csüggedt el, hite, reménye, bizodalma az egyetlen Isten volt, biztosra vette, hogy az Örökkévaló épp úgy nem hagyja el, mint őseit, Ábrahámot, Izsákot és Jákobot.

Ment hát úttalan-útakon, hegyen, völgyön,

Weinmann Nádor: Önarckép.
Selbstbildnis des Künstlers. Portrait de l'artiste.

vizen át, míg végre másfél évi hányódás-vetődés után egy nagy községbe ér, ahol Bál Sém lakik, kinek hírét az egész világ ismerte. Felkeresi ő is a szent papot, hátha segíteni tudna rajta.

A szent pap türelemmel hallgatta végig szerencsétlensége szomorú elbeszélését és így szól:

— Jajkev, lelkem, menj hitsorsosunkhoz, a szappanoshoz, ő majd ad neked és családodnak szállást. Mondd meg neki, hogy én, Bál Sém, kívánom, sőt követelem. Nem bánja meg, ha megteszi.

Nachum Jajkev megköszöni a pap jóságát, felkeresi a megnevezettet és elmondja az üzenetet. Emberünk ijedezik, bosszúsan mordul egyet, de nem mer ellentmondani. Kinyit egy kamrát s szól:

— Itt lakhatok ebben a szobában, s ha szükségtek van valamire, szólj, állok rendelkezésedre.

Jajkev hálásan megköszöni a jóindulatot, s háza népe elfoglalja a szobácskát. Áldottlelkű felesége most a nyakába borul és zokogva mondja:

— Könyörületes az Isten. Gam zü lötauvó.

— Ne csüggedj el Jitl, gyermekem — s miközben lelkesíti, belép az új otthonba szolgálóleányával a házigazda felesége. Ágyneműt és vacsorát hoznak.

Ime, csoda történt megint! A fukarságáról, ridegségéről ismeretes dúsgazdag nőt megszállta a jó lélek. Beszédbe ereszkedik az ismeretlen asszonnyal, akinek zokogása nyilvánvalóan megindította, s a sajnálkozástól könnyek szöktek az ő szemébe is. Támogatását igéri.

Testi-lelki fájdalmak pihenőre készítenek a jámbor családot. A hat éves Hasele pajzánkodik négy éves Dórika hugocskájával, a tizenöt éves Mendl bócher felolvassa naplóját hugának, Debóranak, aki könnyhullatások között hallgatja. Aztán mély álomba merül a négy gyerek . . .

Szüleik azonban még ébren vannak, gyakran hallatszik sóhajuk. Végre megszólal az ember:

— Ugy-e mondtam neked nem egyszer: jószágodat, vallásosságodat, emberszereteted megjutalmazza a jó Isten! Látod, a sok szenvedés után végre nyugodalmas hajlékot találtunk. Áldassék érte az Ur szent neve!

— Jajkevem! Mondd, mit fognak reggelizni a mi csemetéink!

— Ne aggódjál drága Jitl! Jó az Isten! Mikor Jákob ősapánkat Ézsau testvére üldözte, mit gondolsz, lelkem, ki táplálta őt a pusztában? Valóban, nem értelek, hiszen ma is erre tanítottad a kis Dórát:

*Ki ruházza fel a mezők liliomát?
Ki visel hű gondot az égi madárra?*

Jiti fiam: él a jó Isten, aki bennünket is vezet és megadja nekünk is a mindennapi kenyeret.

— Úgy legyen! — felel az asszony, s megvigasztalódva, reménnyel telik meg a szive a jövőre nézve. Végre elalusznak ők is. Vajjon mit álmodnak? . . .

*

Korán reggel talpon az egész ház. Az apa templomba megy két fiával, anya és leánya takarításhoz fognak. Istentisztelet után Jajkev a rabbihoz megy, hogy megköszönje atyái jóságát.

— Engedd meg rabbi, hogy beszédemet *lósaun hakaudes* folytathassam, jobban bírom, mint a mindennapi zsidó nyelvezetet.

A pap bólint, s emberünk klasszikus héber nyelven beszél. A pap hamarosan közbe vág:

— Melyik jesivába jártál? Ki tanított erre a zengzetes nyelvre? Hány évig voltál bócher? Különbönb sejttem, ki volt a mestered.

— Tíz álló esztendeig tanultam Varsóban az öreg pap jesivájában. Szorgalmamért kedvence lettem, bárhová ment, mindenüvé én kísérem el. Mi ketten csakis *lósaun hakaudes* nyelven társalogtunk. A magam igyekezetéből aztán megtanultam még törökül, franciául és németül. Az utóbbi két nyelvre egy jóbarátom tanított, akit Ivánovics Ivánnak hívtak. Bár nem volt zsidó, mégis igaz barátok voltunk, lelkünk egybe forrott, mint hajdanában Dávidé és Jonatáné — egy test, egy lélek.

— *Lósaun hakaudes* nyelvezetedről következtetem, hogy csak attól a paptól tanulhattál, aki az én mesterem is volt. Áldhatjuk is érte az Ur szent nevét! Szorgalmadat én megjutalmazom. Figyelj rám, édes fiam. Nincs vesztegetni való időd. Feleséged és gyermekeid várják a reggelit . . . Ime, fogd ezt a régi tárcát, benne egy különös pénz. Értékét ne kérdezd, ne kívánd megtudni. Ha utcátokba érsz, vedd elő, nézegesd, bámuld a bankjegyet. Akkor megszólít egy ismeretlen ember, aki hosszú női láncot kínál megvételre. De te rá se hederíts. Tégy úgy, mintha nem értenéd. Ujra megszólít. Akkor mondd neki: „Barátom, úgy látszik, el akarod adni, de én nem vehetem meg, mert csak ennyi az egész kincsem.” Ő majd ezt feleli: „Sebaj, cserélek.” Te pedig így szólsz: „Ha úgy tetszik, nem bánom.” Az ismeretlen erre átadja a láncot, kikapja kezéből a pénzt és elrohan. Most pedig siess haza, családod éhezik, vár!

Nachum Jajkev kezét csókolt a papnak, aki megáldja, aztán, hogy az utcájukba ér s előveszi a furcsa bugyellárist nézegeti, ide-oda forgatja az idegen pénzt, hát jön is már feléje egy ember, s megszólítja, venne-e egy szép láncot? Jajkev rá se hederít, csak tovább nézegeti, vizsgálja a furcsa papírpénzt. Az idegen újra felszólítja, ő azonban azt feleli: „Nézze, barátom, nem vehetem meg, mert csak ennyi a pénzem.” Az

Weinmann Nándor: Arckép.

Bildnis.

Portrait.

idegen mondja: „Nem baj, cserélek.” Mire a válasz ez: „Ha úgy tetszik, nem bánom.” Azzal az idegen oda adja a láncot, Jajkev kezéből kikapja a pénzt és a vasúthoz nyargal.

Jajkev vajmi keveset törődik az idegennel, haza siet, hogy családjának hirt adjon. Amint lakása kapujához ér, dobszót hall. Ő is a tömeg közé áll és hallgatja a hirdetményt.

Hát uramfia, mit nem hall! Egy elveszett női láncról van szó! Sápadozik, szinte megdermed benne a vér, aztán mihelyt magához tér, nyilsebesen a városházára fut, egyenesen a bíró elé, s lelkendezve jelenti, hogy épp az imént vett egy aranyláncot, nem-e ez az, amit keresnek?

A bíró szobájában ott ül egy úrnő, az özvegy grófnő, hallja a beszédet, meglátja a láncot és felsikolt:

— Igen, ez a lánc az enyém, ma vesztettem el! . . . Hogy került magához ez a lánc és mikor? És hová való maga jóember? Gazdag jutalomra számíthat becsületességéért.

— Méltóságos asszony, kérdezni kegyeskedett, ki vagyok, mi vagyok, hogy jutottam a lánchoz? A szives kérdésre, ha meg tetszik engedni, sorjában pontosan megfelelek . . . Becsületes zsidó nevem: Nachum Jakev, Kisenevben nagykereskedő voltam s fél óra alatt tönkre-

mentem. A népből való gonosz irigyek megrohanták házamat, kifosztottak mindenemből, még életemet is akarták. De megmenekültem családotul, hála legyen érte az Urnak. A láncot vagy husz perccel ezelőtt egy ismeretlentől vettem. A pénz angol volt, értékét nem tudom. Bál Sémától, a szent paptól kaptam, aki szórul-szóra megjövendölte az egész eseményt.

— Tisztességédért megkapod a jutalmat. Folytasd, beszélj el egyet-mást az életed történetéből, a szívem fáj, beteg vagyok, talán megkönnyebbül a lelkem, ha valami szépet, érdekeset hallok.

— Méltóságos grófné! Mint fiatal gyerkőc Varsóba kerültem, ahol szorgalmasan bujtam a nagy fóliánsokat. Tíz álló esztendeig tanultam az öreg papnál, akinél magamba szívtem szent vallásunk éltető tanításait. Öreg tanítómesterem egyre jobban sarkalt a buvárokodásra. Szabad időmben idegen nyelveket tanultam, franciát, németet, törököt. Az első két nyelvben egy mérnök volt segítségemre. Testi-lelki barátom volt, Ivánovics Iván...

— Egy kis vizet bíró úr, elalélok! — akasztja meg a grófné az előadást — gyorsan, gyorsan...

A bíró segítségére siet, mire kissé magához tér és lázasan siettetni az elbeszélést. Nachum Jajkev folytatja:

— Az utcán, bolyongásom közben, megszólított egy fiatalember, nem vennék-e tőle francia vagy német leckét? Nagyon kopott ruhában volt, nyomorúságról panaszkodott. Lakásunkra hívtam, elbeszélte mostoha sorsát, s hitrokonaimmal felkaroltuk, nagyon hamar meglátszott róla, mennyire megérdemli a pártolást. Gyűjtöttünk is neki és mindenekelőtt ruhát szereztünk a számára. Attól kezdve igen ragaszkodott hozzám, s nem egyszer mondta: „Jobb vagy, hűségesebb vagy hozzám, mint mostohaapám, a *sánta*, aki két mankón jár.”

Egyre izgatottabban figyel a grófné s újra felhangzik riadt szava:

— Orvost, bíró uram! Öszeszorul a szívem.

És nagyokat sóhajt és záporként hull a könnye.

— Édes fiam! — fordul Jajkevhez — beszéded, láthatod, nagyon megtört. Most hagyd félbe, nyugalomra van szükségem, kis félóra alatt talán újra erőhöz jutok.

— Méltóságos grófné, elnézést kérek, családomhoz szeretnék menni. Azt sem tudják, hová lettem, mi történt velem. Gyermekeim még nem reggeliztek, élelmet kell szereznem nekik, sietnem kell. Mihelyt ellátom őket, tüstént visszajövök.

— Jól van fiam, menj, de előbb fogadd el jutalmul előlegnek ezt a csekély pénzösszeget. Bíró uramat meg arra kérem, tessék az alexandrovics-utcai házamat Nachum Jajkevre átíratni, a hivatalos írást erről neki kézbesíteni... Jaj-

kev fiam, tizenegy órára várlak kastélyomban. De mielőtt elmennél, tudd meg, hogy Ivánovics Iván az én fiam, eltűnt gyermekem, akinek már tizenhat év óta hírét sem hallottam, már el is sirattam. Te az ékszeremet találtad meg, én általad a fiamat. Mert hiszem az Istent, hogy viszontlátom fiamat. Csodásak az ő útjai! Tizenegy órára elvárlak. Pontos légy! . . .

*

Nachum Jajkevet nehezen várja a családja. Végre megjön. Körülzsibongják, kérdésekkel ostromolják. De ő csak ennyit tud egyelőre mondani:

— Jitl lelkem, áldassék a jó Isten! Megsegített bennünket. Nesze pénz, hozzál rögtön a drágáinknak kávé és túrós süteményt. Ma ünnepeünk van. Jóm-tóv. Gam zü lötauvó!

Az asszony hozza a kávé és süteményt, Debóra terít, a család örömtelt szívvél asztalhoz ül. A hat éves legényke csodát lát. Másfél esztendője már, hogy ilyet nem reggelizett.

— Édes apuskám, mi van ma, hogy kávé eszünk túróssal? Hiszen máskor alighogy egy kis hideg tej volt fekete kenyérral és hányszor, oh Istenem, csak száraz kenyér! Mi történt velünk?

— Kis fiam, kedves családom! Álljunk fel és mondjátok velem: „Áldassál Te, Örökkévaló Istenünk, aki jóságos és jót tesz.” Az Ojbester csodát művelt velünk, nem fogunk többé nyomorogni. Dicsértessék érte szent neve! Mondjátok: Ámen!

Az édes anya, a hűséges feleség szive feléled:

— Végre felvirradt számunkra a nagy nap! Gam zü lötauvó! . . .

*

Tizenegykor az apa már ott van a grófnénál, aki nehezen várja.

— Majd franciául beszélünk, nehogy a házambeliek közül valaki megértse a dolgunkat, — mondja. — Beszélj, beszélj a fiamról, de amiként a napból a fény és a melegség, úgy sugározzék szavadból a szintiszta igazság és ha csak egyetlen hazug szó hagyná el az ajkad, átok fakadjon a lábad nyomán, amerre csak jársz . . .

— Jóságos grófné! Esküszöm az élő Istenre, hogy minden szavam igaz lesz ezután is.

— Hol is hagytad el? Igen, hogy te hivebb és jobb voltál fiamhoz, mint atyja, a *sánta*, aki két mankón jár.

— Ivánovics Iván barátommal — folytatta Nachum Jajkev — nap-nap után szorgalmasan tanultunk. Telt, múlt az idő. Egyszer csak azt látom, hogy Iván szomorú, levert. Kérdelem tőle az okát, de ő csak hallgat. Ujra kérdezem, szívéhez szólok, végre feltárja előttem a titkát: „Jajkev barátom, szerelmes vagyok.” És elkezd zo-

kogni keservesen. És elmondja, hogy egy finomlelkű okos zsidólányt szeretett meg, de az nem lehet az övé, mert hű marad a vallásához, semmi áron sem tér át más vallásra. „Istenem, Istenem” — kesereg — „ha édes anyám grófi rangért cserélt vallást, miért ne cserélhetném fel én is: szerelmemért? Én nem tartom bűnnek, és Isten sem haragudhatik meg rám ezért, feleltem szivem választottjának.” És cselekedett és a leány az övé lett. Hat hónap múlva megvolt a hét országra szóló lakodalom, a hitközség vette őket gondjukba, az adta hozzá a költséget . . . És telt, múlt az idő s az Isten megáldotta őket egy gyönyörűséges leánnyal, akit Margarétának hívnak. Egészen a méltóságos grófnéra ütött, csudálatos a hasonlatosság. Egyazon arc, nagymama és unoka.

A grófné mosolyog is, pirul és könnyezik is.

— A kis család most boldog. Ivánnak van vállalata, munkája bőven. Már szép vagyonra is tett szert, úgy tudom . . . Mielőtt elváltunk, megfogadtuk, hogy a távolban is megőrizzük barátságunkat, legalább egyszer havonként életjelt adunk magunkról. Eddig álltuk is a szavunkat, mi több, Iván kétszer meg is látogatott már bennünket családotul. Öröm volt rájuk nézni. Ha azt az édes kis unokát látná méltóságos grófné! Szépsége felülmulja a nap ragyogását is! . . . Fájdalom, másfél év óta, hogy Kisenevből menekülnöm kellett, mit sem tudok Ivánról. Nem irtam neki, mert nem akartam szomorítani. Pedig tudom, hogy kéretlenül is megsegítene, ha tudná merre vagyok. De én a sorsomat Istenemre bízom, dicsértessék az ő szent neve. Elmondtam mindent, végeztem! . . .

— Édes Jajkev fiam, igazat mondtál, egész bizonyos, hogy igazat mondtál, mert elbeszélésedben a mi családi körülményeink hiven benne vannak és barátod, akiről te olyan szeretettel emlékeztél meg, Ivánovics Iván csakis az én fiam lehet. És most hálával telten a jóságos Isten iránt, ezennel megfogadom, hogy mihelyt viszont is láthatom fiamat, nemcsak a te jutalmad lesz még sokkal dúsabb, hanem őseim vallására is visszatérve, a helybeli jesivának egy millió rubelt adományozok. És most esküdj meg, hogy családi titkomat soha senkinek el nem árulod.

Jajkev fogadalmat tesz, a grófné jóságosan egy csomó bankóval bocsátja útnak és ő túlradó szívvvel megköszönve kegyességét, megyen ismét örömprevesve haza.

*

Ünnepe ez az egész nap házanépének, jómtóv. Jitl olyan ebédet főz, hogy még a házigazda felesége is megirigyli. Jajkev állandóan emelkedett lélekkel mondja el a kastélyban történeteket. Megmutatja a pénzt, kerekszám ezer rubel, s mikor a tetejébe még azt is bejelenti, hogy házuk is van, mindannyian újra zengik:

— Áldassék az Örökkévaló, Istenünk, aki jóságos és jót tesz!

. . . Délután három órakor Bál Sémhez megyen Jajkev s tudára adja végtelen szerencsését.

A szent pap kimondhatatlanul örül, s tanácsal látja el:

— A pénzért, fiam, tüt, cernát, gyűszűt és zsebkendőt vásárolsz. Feleséged itt helyben piacozik majd, te meg a környéken házalsz. Újra vagyonhoz jutsz, ha istenfélő, jámbor és adakozó leszel. Ime ezt a zsoltáros könyvecskét adom oda neked, ez mindig nálad legyen, amikor házalsz. Jaj neked, ha csak egyszer is itthon felejtetted. Ennek a *thilemli*-nek varázsereje van, minden bajtól, szerencsétlenségtől megóv! . . .

Jajkev másnap bevásárolt, volt megint áruja s megkezdődött az új élet. A két legkisebb gyerekek az anyjuknak segítettek a hét két piacán, a tizenhárom éves Debóra otthon gazdasszonykodott, Mendl a nagyobbik fiú a jesivába járt. Csak olykor-olykor látogatta meg anyját a heti piacon és csak akkor segítette neki, amikor nagy hetipiac volt. Akkor a kis öccse mindig haza szaladt a piacról, fogta a két kannát és vizet árult. Anyja nem tudott a dologról. Ha pedig nem ment jól a vizárulás, beállított a zsidárushoz s attól leste a keresetet. Kifényesítette a cipőket, csizmákat, s ebből teremtett össze valami pénzt. És így tervezgetett:

— Ezt a pénzt Mendlnek teszem el cipőre.

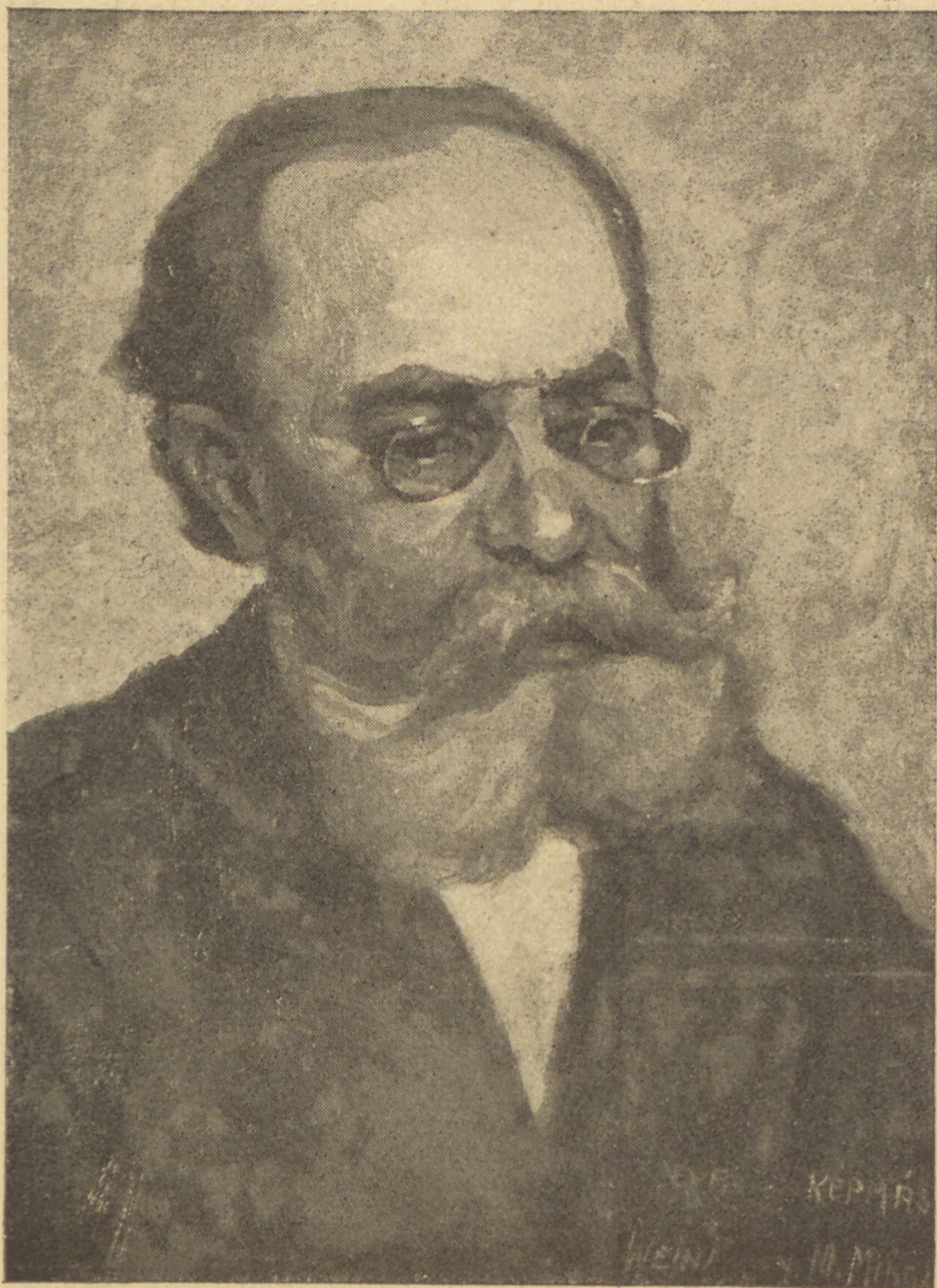
Szóval a család minden egyes tagja dolgozott. Áldás volt a házon.

. . . Az apa rendesen szombat este a Havdola-gyújtás után indult el hazulról. Hátán a nehéz batyú, kezében a vándorbot, szívében a Mindenség Ura.

A szomszéd falu nem volt messze, mindössze vagy egy órányira. Az út sűrű erdőn vezetett átal. Haj, sok szerencsétlenség esett meg már itt! Rablógyilkosság is. De ő nem félt, mindig csak ezt hajtogatta: „*יהי לי לא אירא*” „Isten velem van, nem félek” *מה יעשה לי אדם*” Mit tehet nekem az ember! És bizott a varázslatos kis thilimben is, amelyről Bál Sém azt mondta neki: „Ha veszélyben vagy, vedd elő a csodakönyvet és mondd el a 41-ik fejezetet, akkor rögtön elvonul fölötted a vészfelhő.”

Végre beér a faluba. A házak előtt asszonyok tereferélnek, a férfiak pipázva beszélgetnek. Jajkev szállást kér az egyiktől, az bevezeti házába. Másnap végig házalja a falut, áruja egészen elfogy, szépen keresett. Péntek délutánra rendesen haza ér. Milyen örömmel fogadja hitvese és a négy gyerek! Ünnepelnek. Szombat délután a legnagyobbikat kihallgatja a talmudból. Jajkev arca sugárzik: a Mendl gyerekből híres ember lesz!

. . . Így mulik el néhány hónap, a család lassankint újra tollasodik. Történik azonban,

Weinmann M. Édesapám arcképe.
Bildnis meines Vaters. Portrait de mon père.

hogy Nachum Jajkev nem jön még a rendes időre. Négy óra és az apa még mindig nincs itthon. A hűséges feleség és a gyermekek aggodalma nőttön-nő. Jitl asszony Bál Sémhez fut.

A szent papon aznap délelőtt különös izgatottság mutatkozott. Nem találta a helyét s a nagy főliánsok tanulmányozása sehogysem ment úgy, mint máskor.

Gondolkozik, eltöpreng, odamegy házi patikájához, megnéz egy üvegcsét, benne a magakészítette bűvös orvosság:

— *Ez épp elég lesz neki!*

Most már lecsillapodik és a rituális fürdő felé tart. Utközben kedvenc tanítványával találkozik, s mondja neki:

— Eredj Ájrn fiam, eredj az öreg Kutserhez, azt üzenem neki, holnap este Havdola után fogjon be, tegyen a kocsira egy dunyhát és két párnát, s jöjjön hozzám. Válaszd ki a legjobb nyolc bóchert, hozz magaddal tiz Havdolát és várjatok meg a templom udvarán, fontos dolgot kell elintéznünk.

A szent pap a fürdőházba lép, ahol a szolgál várakozik rá.

— Ha Nachum Jajkev felesége jönne — szól — és beszélni óhajt velem, mondd meg neki, menjen nyugodtan haza, nincs nagy baj, férje

holnap este otthon lesz és maga fog Havdolát gyujtani. Én, Bál Sém, üzenem neki.

A rabbi rendszeren félórahosszat szokott a vízben időzni, de most türelmetlen, ideges. Egykettőre felöltözködik, s mikor kijön a fürdőházból, előtte áll Jitl asszony és zokogva szólítja meg:

— Szent rabbi, hol maradt az én áldott jó uram? Már öt óra és még sincs itthon. Bizonyos, hogy szerencsétlenség érte. Oh, jaj nekem és gyermekeimnek!

— Édes lányom, nem szólt neked a fürdős?

— Szólt, igaz, de szeretném a szent rabbi szájából hallani.

— Édes lányom, menj szépen, nyugodtan haza. Az urad csak holnap este lesz otthon, kiddust majd én mondok nálatok, várjatok meg.

Jitl asszony összetört lélekkel megy haza, a gyerekek sírnak-rínak.

A szent pap három bócherrel imát mond az asztaluknál. Bál Sém újra vigasztalja a családot, s igéri, hogy Havdolát az apa fog mondani. Azal távozik.

A család nem vacsorázik, le sem fekszik, csak siránkozik és jajgat. Így telik el a szombat bánatban, kétségbeesésben.

Végre esteledik, feltűnnek az égen a biztató csillagok . . .

*

A rabbi házához megérkezik Kutser, nyomában a nyolc bócher sorakozik, s várja a szent pap utasításait.

Sietve közeledik hozzájuk Bál Sém kedvenc tanítványával, aki tiz Havdolát tart a kezében.

— Ájrn fiam, hozd el szobámból a gyógyszeremet, te meg Joszef fiam, menj a templomba s hozd el a taliszomat. Te Kalme fiam, menj Nachum Jajkevékhez, s kérd el a kis *thilemli*-t. Okvetlenül hozd el. Ha nem találnák meg, mondd meg, hogy Jakjev hétköznapi kabátjában van.

A rabbi parancsait szó szerint teljesítik, s mielőtt útnak indulnak, Bál Sém a templomba megy. Kinyitja a szent frigy-szekrényt és imádkozik.

Kilenc tanítványának parancsot ad az indulásra. Csendesen haladnak a város végéig. Itt a pap így szól hozzájuk:

— Az erdőnek megyünk, mindegyiktök gyujtsa meg a Havdoláját.

Meggyujtották a fonott gyertyákat, s nagy tisztelettudással és várakozással néztek a történetek elébe, tudván, hogy nagy dolognak, csudának kell következnie.

Amint az erdőbe érnek, a rabbi magára ölti a taliszt és a kis thilemből olvas:

*Hinné... él... jösuósi...
Evtach... völój... efchod!...*

„Ime, Isten, az én üdvösségem, benne bizom és nem félek!” Mondjátok utánam fiaim, háromszor.

Megismétlik háromszor.

— Nem hallottatok valami fájdalmas, szívhöz szóló visszhangot?

— Nem, szent rabbi!

— Menjünk beljebb, fiaim!

Ujra kezdi az imát.

— Most sem csendül a fületek?

— Nem, szent rabbi!

Az erdő legsűrűjébe érnek. A pap megáll, gondolkozik ... fennhangon (bekojl rom) mondja:

Hinné... él... jösuósi...

Evtach... völój... efchod!...

Most nem kérdezi tanítványait, hanem felkiált:

— Fiaim! Három lépésnyire innen . . . ott a sűrűségben kutassatok . . . ott van a mi Jajkevünk!

Meg is találják szegényt. A pap hozzá rohan, nézegeti, keresi sebhelyét. Megtalálja. Előveszi varázslatos gyógyítószerét, bekeni vele. Kétszer is és utasítja tanítványait:

— Vigyétek, fiaim, a kocsira. Vigyázzatok, óvatosan fogjátok.

Aztán indulnak haza felé. Éjfél van, mire Jajkev házába fordulnak be. A család talpon, remegve virrasztottak . . .

A családfőt ágyba fektetik s egy negyed óráig nyugodni engedik.

Akkor a rabbi meggyújtja a tiz Havdolát, ráhajol a betegre és szólongatja:

— Jajkev, lelkem, kelj fel és gyujts Havdolát! Bál Sém szól hozzád!

Jajkev fölserken, pillanatig körül néz és újra lehunyja a szemét. Bál Sém imádkozik:

— Jóságos Istenem! Oh, add vissza Jajkev cadiknak életét! . . . Hallod-e Jajkev! Nem engedlek örökre elaludni, te jámbor lélek, neked élned kell! Kelj fel rögtön és gyujts Havdolát! Addig az ágyadtól el se megyek, míg fel nem kelsz! . . .

És az Ur csodát művel. Jajkev föleszmél újra körül néz, ráismer mindenkire, felül ágyában és elkiáltja magát:

— Szent rabbi! Hol vagyok?

— Itthon, családotod körében. Kelj fel és gyujts Havdolát!

Jajkev leszáll az ágyról, öltözködik, megmosakszik s gyertyát gyújt. Eléneklük kórusban a szent éneket, mintha angyalok serege volna.

Bál Sém most kérdőre vonja Jajkevet, miért hagyta itthon a kis thilemlit? Ezért kellett megszenvednie.

— Szent rabbi! Bűnös ember lehetek. Sietésemben itthon felejtettem. A büntetést bizonyára megérdemeltem. Gam zü lötavó!

— Jajkev cadik! Én most haza megyek.

Weinmann M.: Női arckép.

Bildnis einer Dame.

Portrait d'une Dame.

Kedden délelőtt tizenegy órakor meglátogatlak. Pihend ki magadat, a kötés maradjon a fejedben. Negyed tizenkettőre váratlan vendégek érkeznek hozzád.

A megmentett ember megköszöni a pap atyai gondoskodását, s kezet csókol neki. Bál Sém eltávozik tanítványaival . . .

*

A keddi napon, a jelzett órában pontosan megjelenik a pap. Vitatkoznak. Negyedóra múlva négylovas hintó áll meg a ház előtt, az özvegy grófné száll ki belőle és fia, Ivánovics Iván.

Alig lépnek a szobába, Ivánovics Iván a beteghez rohan, megöleli, elérzékenyülten, örömkönnyek közt egymás nyakán csüngnek. A grófné megrendülten szólal meg:

— Istennek, neked szent pap és Jajkevnek köszönhetem, hogy fiamhoz jutottam. Fogadalmat tettem arra a pillanatra, amikor ezt megérem és most valóra váltom, amit megfogadtam. Ime halljátok! Visszatérek őseim vallására, a helybeli jesiva részére egy Besz-hamidrást építtetek, a bóchereknek egy milliós alapítványt létesítek. Jajkevet pedig ekképpen jutalmazom meg: Egy milliót adok neki, hogy üzletet nyis-

son, s társa a fiam lesz, aki most már mellettem itthon fog élni az ő szép családjával egyetemben.

Ivánovics Iván ekkor elbeszéli, mennyire búsult Jajkev miatt, hogy egyetlen levelére sem kapott választ.

Várt, várt, de hiába. Kerestette, de hasztalan volt minden igyekezete.

— Nem volt más hátra, Kisenevbe utaztam, hogy végére járjak a rejtélynek. Ott, fájdalom, megtudtam égbekiáltó szerencsétlenségedet. Ha életjelt adtál volna magadról, segítségedre sietek, mint ahogy egykor te segítettél rajtam. Én az ég kegyelmében biztam és nem csalatkoztam. Édesanyám a jószágigazgatójával kerestetett, aki Varsóban rám is talált. Tőle tudtam meg, Jajkev testvérem, hol vagy, áldottam is érte az Istent! És akkor felszedtem sátorfámat és enyéimmal haza jöttem. Utközben értesültem a gonosztetről, amit ellened a rablók elkövettek. Most tíz órakor érkeztem meg s a boldog viszontlátás után édes anyámmal repültem hozzád, hogy vigasztalásodra legyek. Testvér, ezentúl kastélyunkban fogtok lakni, együtt dolgozunk és szabad óráinkban együtt tanulmányozzuk a szent könyveket.

— Ugy legyen! — hangzik a sebesült áhítatos szava. — Ma jóm-tóv van. Gam zü lötauvó!

És áhitattal van tele az egész szoba és boldog mindenki, aki ott együtt van. Boldog az özvegy grófné, boldog a fia, Iván, boldog Jajkev, de talán legboldogabb a Bál Sém! . . .

Weinmann Nándor: Női arckép.

Bildnis einer Dame

Portrait d'une Dame.

Csernichovszky: Apollo szobra előtt

Héberből fordította: PATAI JÓZSEF.

A „Mult és Jövő“ Csernichovszky-estjén szavaltta JASZAI MARI, a Nemzeti Színház örökös tagja.

Eljöttem hozzád, elfelejtett Isten,
Letünt világnak letünt Istene,
Ki uralkodtál ifjú nemzedéken,
Mely forró vággyal, vérrel volt tele.
Titánok, hősök büszke nemzedékén,
Mely daccal ostromolta az eget,
Lakóhelyül a diadalmasoknak,
Lombkoszorúkkal homlokuk felett.
Viaskodott hatalmas Istennel,
S trónjukra ültetett embererőt,
Félistenek, élettől ittasultak,
Érthetetlen rejtély beteg nép előtt.
Viruló, szépséges, ifjú napisten,
Ki az élet titkait fölfeded,
S káprázó fénnel, bűbájos dalokkal
Lánggra szítod a szenvedélyeket.
Ujjongó életöröm, szín, zene
Tündöklő sugárú dús Istene!
Eljöttem hozzád . . . Rám ismerz-e?

A zsidó vagyok, ős ellenfeled.
Az óceán feneke nincsen oly mély,
Mint a mélység, mely közöttünk mered,
És nincs oly messze a végtelen ég,
Mint hitünk között a nagy messzeség.
Csodálkozol! Hisz mindenkit legyőztem
És tovább jutottam mindenkinél,
Ösvényemen tévelyg a gyarló ember —
S első vagyok, ki hozzád visszatér.
Lelkem ráunt a hosszú haldoklásra
S feltörte börtönének ajtaját,
És feléledve, bilincseit lerázva,
A földet, a földet öleli át.
Vénhedt a nép, megvénhedt Istene!
Az eltemetett vágyak, gerjedelmek
Száz nemzedéknek sötét tömlőcéből
Kiszabadultak, életre kelnek,
Fényt! Fényt! áhit bennem minden ideg.
Minden csepp vérem életért liheg,
Fényért és életért . . . És eljöttem elébed.
Eljöttem hozzád, szent szobrod elé,
Meghajtom fejemet, letérdelek.
Te vagy az élet, te a világosság,
Te vagy az ifjúság, a fény, a meleg.
Leborulok a jó, a szép előtt.
Imádok mindent, mi nagy a világban,
Mindent, miben fenség, magasztosság van,
Imádom az erőt, az életet,
És minden kincset, melyet elraboltak
Mindenható nagy istenem kezéből
Sugárt kerülő, rothadt élő-holtak.
Hős Kánaán-vivók istene volt,
Ki népével sivatagokba nyargal —
És megkötözték imaszíjjakkal . . .

HELLER BERNÁT: LÖW IMMÁNUEL VIZSGÁLATI FOGSÁGÁNAK ÁLDÁSA

Goethe az örök üdvösséget sem bírta másként elképzelni, mint boldogító munkásságban. Alkotó lelkek ünnepelni sem tudnak másképp, mint alkotásokban. Goldziher professzor is úgy ünnepelte 60. születésnapját, hogy az iszlám-ról szóló Előadásokat kidolgozta. Löw Immanuel úgy készült 70. születésnapjára, hogy összefoglalja egy tevékeny életen keresztül folytatott megfigyelésnek, gyűjtésnek, kutatásnak nagyjelentőségű anyagát és eredményeit.

Tíz évvel ezelőtt a keleti tanulmányok művelőinek kiválói, Nöldeke, Bezold, Eugen Mittwoch és mások kivánták Löw Immanuelt ünnepelni. De a tervezett nagy emlékkönyv kivitele elhuzódott s kitört a világpusztító háború. Ekkor Löw Immanuel nem engedte, hogy az ő ünneplésére áldozzanak. Mostani jubileumának azonban már megvan nagy ünnepi emléke: emléket biztosít neki Löw Immanuel életének nagy műve: *Die Flora der Juden*.)

Löw Immanuel pályáját a nagyvonalúság és az egyenesvonalúság jellemzi. Ő nem máról-holnapra munkálkodik, ő egy életre szóló munkát szab maga elé. Éveken át tervezte, készítette elő a szegedi templomot; évtizedek óta építi a szegedi községet; évtizedek óta építi zsinagógái beszédjeinek emlékművét, melyre, miként a francia Pantheonon áll: à toutes les gloires de la France, rá volna véshető: „a zsidóság és a magyarság minden dicsőségének”. S ifjú kora óta gyűjti tudományos főmunkájának alkotó elemeit. Azóta lebeg szeme előtt az a félig természettudományi, félig történelmi probléma: miként él a zsidóság, miként élnek a sémi népek a növények közt, a természet kertjében.

1881-ben jelent meg Löw Immanuel doctori értekezése: *Aramaeische Pflanzennamen*. Hivatalos bírálója, Fleischer lipcsei professzor, a német orientalisták nagyjainak tanítója, kijelentette, hogy Chwolsohn munkája (*Die Szabier und der Szabismus*. Pétervár, 1856) óta ennyi tudománnyal doctori dissertatióban nem találkozott. A munka a növényeknek aram, syr, héber, arab neveit állítja egybe. Azóta minden sémi szótár számol vele. Mint ahogy Bachja helyett a zsidó közszólás inkább azt mondja: a Chauvausz hallevoausz, Jakob b. Ascher helyett inkább a Tor, Maimonides helyett inkább Jad Hachazaka, hasonló objektíválással megszokták, hogy sémi növénynév hallatára mindjárt Löw Immanuelre gondolunk. A *Jewish Encyclopedia*, melynek Löw Immanuel (Bacher és Goldziher pro-

fesszorokkal, valamint Kayserling rabbival) a szerkesztő tanácsában helyet foglalt, Löwöt úgy mutatja be: az Aramaeische Pflanzennamen szerzője.

De jól tudja Amerika, nemcsak Szeged, Magyarország, Európa, hogy Löw Immanuel több mint az Aramaeische Pflanzennamen szerzője. Most pedig 1924-től fogva ez a munka már nem is a főműve. Új címet kell megtanulnunk, új művel kell megismerkednünk: az Aramaeische Pflanzennamen-t elhomályosítja a *Flora der Juden*. Az Aramaeische Pflanzennamen szerzője, igaz vágya ellenére, kénytelen volt nyelvtudományra szorítani: az egyetlen kivétel, melyet magának megenged (a pálma) meggyőzhet róla, mekkora önmehtagadásába kerülhetett neki a műveltségtörténeti mozzanatok mellőzése: Löw Immanuelt nemcsak az foglalkoztatta, mely növényt ismer a zsidóság, minek nevezik zsidók, syrek, arabok, hanem az is, mit jelent a növény a zsidóknak, a sémieknak. Évtizedek óta erre irányult figyelme, gyűjtése, vizsgálódása. Hivatásának, hivatásának földadatai nem engedtek neki ráérő időt, hogy a folyvást halmozott gazdagságot rendezze, megalakozza. De ime a Gondviselés egyszerre módot teremt reá: Löw Immanuelt vizsgálati fogságra vetik. Ennek a sötét cselekménynek — rejtelve ez a Gondviselésnek — áldásos a gyümölcse. Löw Immanuel végre ráér tudományos főművének megalkotására. Ő maga ekkép ad erről számot: „Meine wissenschaftlichen Arbeiten sind einem mühevollen Amte abgerungen. Ihre vorliegende Zusammenfassung wäre kaum zustande gekommen, hätte nicht die über mich verhängte Untersuchungshaft (23., IV. 1920 bis 11. VI. 1921) durch 13 Monate jede amtliche Tätigkeit ausgeschaltet.”

Mit bámuljunk inkább? A Gondviselésnek ezt a félelmetesen csodás útját, vagy a vallásos megnyugvásnak ezt a tisztultságát?

A művön korántsem érzik meg a fogság doha. Belőle a rónák levegője, a növények zamata, a virágok illatja csap felénk. A könyvből lélek szól: friss lélek, tudós lélek, művészi, sőt költői lélek.

Kezdjük a könyv magyar vonatkozásain. A zsidó tudomány magyar művelői egyre szóhoz jutnak benne. Leggyakrabban Bacher és Goldziher professzorok, Blau L., Klein S., Krauss, Venetianer, Wellesz (kinek leveleit is, kézirati jegyzéseit is értékesíti). Bacher professzort néha egy lapon hétszer is idézi (176., 291.), sőt nyolcszor is (292. l.). Salamon ben Sámuel perzsa szótárírót gyakran már csak úgy említi: Bachers Perser. Egyszer-egyszer Blumgrund, Heller, Kálmán Ödön is előkerül. Tsztelettel emlékeznek meg Ullmann Salamon makói rabbiról, érdekesen (a magyar házi iparral kapcsolatban) Glück Ábrahám Izsák tolcsvai rabbiról.

*) Immanuel Löw: *Die Flora der Juden* II. Wien und Leipzig 1924. Veröffentlichungen des Alexander Kohut Memorial Foundation II.

Él minden alkalommal, hogy a hazai botanikusokról elismerőleg szólhasson. Ismételten idézi Szutóvisz Frigyesnek „igen ügyesen készült munkáját: A növényvilág és az ember“. Borbás Vincét mint „nagyérdemű magyar botanikust“ dicséri. Helyeslőleg fogadja Haynald magyar-
zatát a bibliai נִסְתָּר n'koth-ról. Jávorkával, a Magyar Nemzeti Múzeum növénytan gyűjteményének vezetőjével levelezést folytat egy, Musztafiától leírt babfaj dolgában. A liliumnak jelképszerűségét az egyházban épp Bod Péter bibliai szótárának bőséges adatával szemlélteti.

A könyv egyébként is bővelkedik magyar vonatkozásokban. A sáfrány jelentőségét azzal is bizonyítja, hogy magyarul a fűszerkereskedőt „sáfrányos“-nak nevezték el. A diófa-tenyésztés határául Dél-Magyarországot szabja meg. Magyar hang- és nyelvjelenségeket ismételten felhasznál a magyar-
zat céljaira. (Olasz dió: Walnuss; ágy = Bett, Beet stb.) Értésülünk magyarországi több néprajzi szokásról: Észak-Magyarországon a tórához először szólítottá diót, mézeskalácsot szórtak a női karzatról. Az esküvő előtt szombaton a vőlegényre borsót dobtak.

Löw Immanuel tudományos tekintélye első sorban szótári kutatásain nyugszik. Mint etymologus valóban facile princeps. Évtizedeken át Nöldekével és Sigm. Fraenkel-lel fölfedező levelezést folytattak, szinte hetenkint baráti versenyben egyre oldogatták a sémi nyelvek szótári rejtvényeit. Gesenius szótárának egyik kiadását Löw Immanuel végezte. Mikor Krauss Sámuel megírja a talmudi irodalom görög és latin kölcsönszavainak szótárát, Löw Immanuel végzi benne a glossatornak tisztjét, a helyreigazítás munkáját, nem egyszer úgy mint Pierre Bayle a Dictionnaire historique et critique-ben, hogy az alapszöveg elhomályosul a glossa mellett. Legújában is Dalman talmudi szótárában hasonlóan érvényesül Löw Immanuel szófejtő elméje.

Ezek a héber, aram, syr, arab, görög, latin szófejtések és összevetések a Flora der Juden-nak is jellegző vonása, de korántsem merítik ki a jelentőségét. Löw Immanuel nem a szótár alapján dönti el a tárgyi kérdéseket, hanem a növények megfigyelése, az irodalmi és történelmi adatok alapján dönti el a szók jelentését.

Minden növénynél megtudjuk, miként szerepel a Szentírásban, a haláchában, az aggádában, a Szentírás és a talmud magyar-
zóinál, a legendában, a kabbalában, a responsumirodalomban, a középkori költőknél, a modern héber és európai irodalomban, a régi és a mai népszokásokban, gyermekjátékokban, mesékben, példabeszédekben.

A „Flora der Juden“ tehát nemcsak gazdag, szinte teljes szótári munka, nemcsak scientia amabilis, ahogy a növénytant méltán elnevezték, hanem azonfelül az exegesis története, néprajz, folk-lore, néplélektan, művelődéstörténet, vallástörténet. A vallástörténeti fejlődés, amint az

egy-
egy növények történetében tükröződik, nem örvendetes: hanyatlást tüntet föl a Szentírásnak, az aggádának természetnézésével, természetlátásával szemben. (Statt der lebendigen Natur, Da Gott die Menschen schuf hinein . . .)

A Szentírás könyvei közül, könnyen érthető, a népköltéshez legközelebb álló Énekek Éneke pompázik a leggazdagabb, legzamatosabb növénydíszben. Majd a szerelmesnek, majd magának a szerelemnek szemléltetésére sorjában föl-
vonulnak a növények: nardus, öszike, lilium, myrrha, dió és mások. Mivel pedig az Énekek Énekét egészében is jelképesen magyar-
zázták, növényeihez gazdag szimbólikus költészet fűződik. Kivált ezekben a részeiben Löw Immanuel könyve nemcsak az exegesis történetét, hanem magát az exegesis-t is gyarapítja.

Már csak futtában érinthetjük, mily rengeteg művelődéstörténelmi gazdagság rejlik a könyvben. A sáfránnyal kapcsolatban, mivel a zsidó-
jelnek helyenként sáfrányszínűnek kellett lennie, nevezetes adalékokat nyerünk a sárga jel történetéhez. Mivel az Énekek Énekebeli dióskertet Izraelre magyar-
zázták, az aggáda, a filozófia, a kabbala fáradhatatlanul keresett kapcsolatokat a dió és Izrael közt s megteremtette a növény-
költészetnek egy kiválóan gazdag fejezetét. A foghagyma alkalmat ad annak a már Victor Hehntől föllállított tételnek mélyítésére, hogy a foghagyma iránti magatartás különbözteti meg a keleti embert a nyugatitól; alkalmat ad továbbá a foetor judaicus tárgyalására is. A lilium, mint-
hogy az Énekek Éneke alapján a zsidóságot, illetőleg az egyházat jelképezte, a képzeletnek kiválóan finom, gyöngéd alkotásaira vezetett; ezt az irányzatot legbájosabban Lionardo da Vinci és kivált Sandro Botticelli liliumos angyalai szemléltetik. A len, minthogy Sába királynő rejtvényeiben is találkozunk, módot ad Löw Immanuelnek e rejtvény fejtegetésére. A mirtus többszörösen is belejátszik a zsidó szertartásba: kivált mint a szombatesti havdolónak, de mint a szukkot-
ünnepi csokornak alkotó része. Ezért a mirtus kapcsán megkapjuk a havdoló történetét és a szukkot-csokor szimbolikájának előízét. Az olajfának jelentőségét a zsidóság részére Deissmann fényes megállapításával szemlélteti: az olajfa mappája egybeesik a kezdő diaszpóra zsidóságának mappájával: olajfa ott volt, ahol zsidók voltak. Legpazarabb a pálmáról szóló fejezet. A Szentírás, az aggáda, a történelem egyaránt szolgálta hozzá az anyagot. Arábiában a palmatenyésztés a zsidóságnak kiválósága, egyuttal vesztének egyik gyorsítója: Mohammed nemcsak az izlámért, a zsidók datolyáiért is indított harcot.

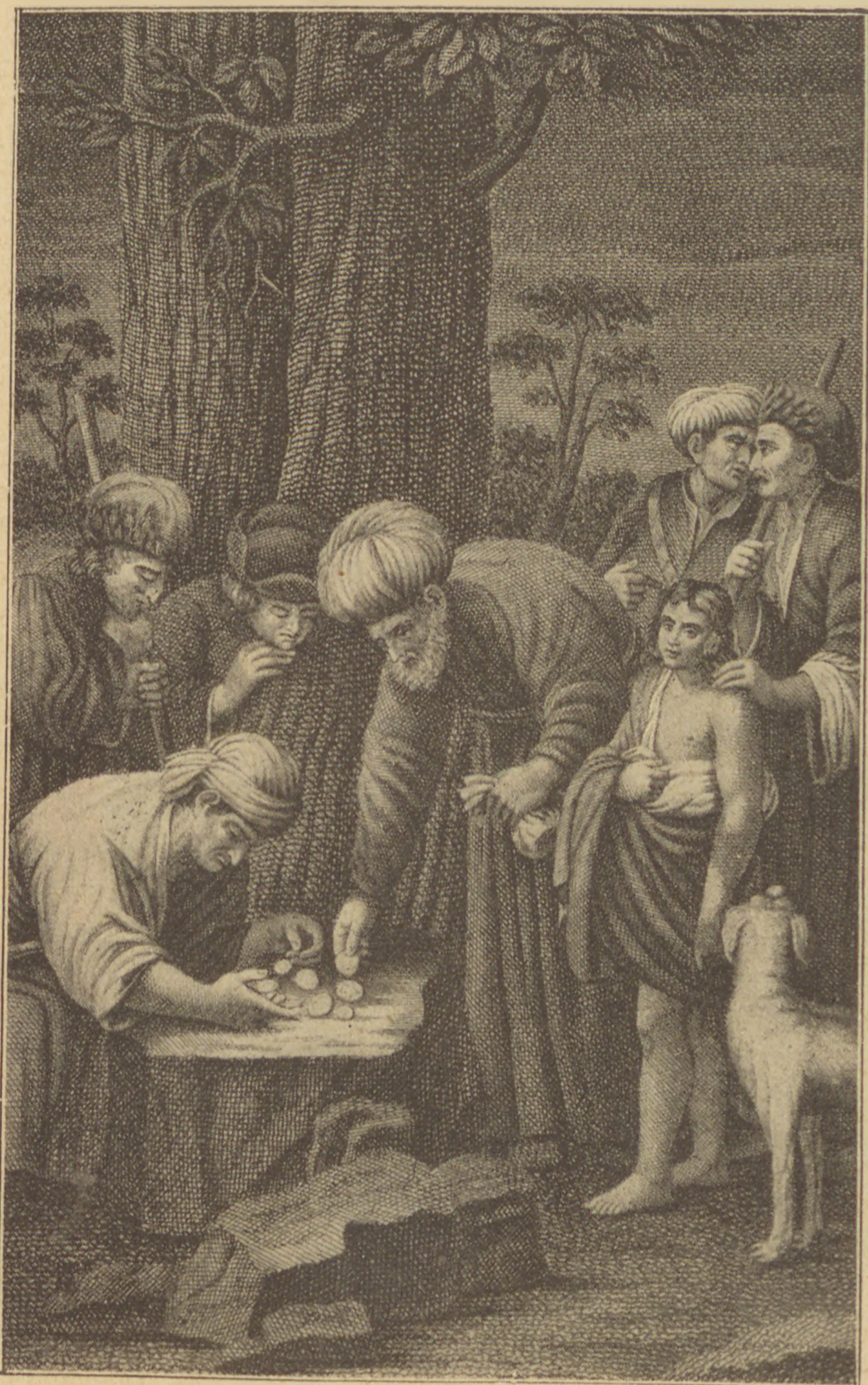
Szinte teljességükben sorra kerülnek azok a példabeszédek, rejtvények, mesék, melyek növényekről szólnak, valamint a népszokások, melyekben föladata jut a növénynek. A középkori költészet, mely a növényeket értékesíti, bőséges

műfordításokban szólal meg.

A három kötetre tervezett munkának ez a középső, második kötete fölcsigázza a botanikusnak, az etymologusnak, az exégétának, ethnographusnak, historikusnak várakozását a remélhető első és harmadik kötet iránt. De az is, aki a természet iránti érzéssel, a virág iránti szeretettel, a vallásos szimbolika iránti fogékonysággal, a népszokások iránti érdeklődéssel veszi kezébe Löw Immanuel művét, busásan talál kielégülést, jutalmat.

Amit a hagyomány Jóchanan ben Zakkairól beszél, hogy ő megértette a növények beszédjét שִׁחַת דְּקָלִים, ime szemünk láttára valóra vált Löw Immanuelben: ő megérti a növények szavát, sőt megszólaltatja előttünk. Szólnak nekünk természettiszteletről, szólnak a természet költészetéről, szólnak a természet ethizálásáról, a természetnek vallásos hirdetéseiről.

Amihez Löw Immanuel a megpróbáltatásnak szomorú napjaiban hozzálátott, fejezze be nyugodt éveknek, Isten áldotta évtizedeknek boldogságában.

Korcher: Józsefet eladják testvérei.
Josef wird verkauft. Joseph vendu par ses frères.

TIBOR DÉNES: TÁLMÁN A BOLOND

— Háborús jegyzetek —

z orra merészen hajlott, fülei elálló, szája széles és mindig vigyorgásra áll, kezei hosszúak, ezzel szemben lábai rövidek voltak. Csákója ferdén, zubbonya rojtosan, kopottan, piszkosan tapadt sovány beesett melléhez. Egyedül a szeme, mélységes fekete szeme, amin keresztül szívébe lehetett látni, aranyos jó szívébe. Ha megszólalt, sejpített, mint egy gyermek. A táborban csak a bolond Kálmánnak hívták. Ha nevét kérdezték tőle, kihuzta mindig gömbölyű hátát és olyan mozdulatot tett, mint aki a nyakkendőjét igazítja meg . . . nyel egyet, száját szélesre huzta és nevetett . . . Svalz Tálmán . . . mondta.

Szegény Svartz Kálmán katona volt, katona volt azok közül, akik a háború elején bevonultak, s aki azt hitte, hogy mire „lehullanak a fák levelei” ő is visszakerül a falujába a kicsiny zsidó templomba, iskolájába, ahol tanító és kántor volt egyszemélyben.

Akkor még jó volt a zubbonya, nem volt rojtos a nadrágja, nem volt beesett a melle és nem volt még a bolond Tálmán. Akkor még kihuzta a mellét és büszke volt, hogy egyáltalán katona lehet . . . Mikor megismertem, már nem... Akkor már nézése tiszta perceiben szomorú fátyolos volt, különben mindig nevetett.

A szeme azonban a régi maradt. Soha olyan becsületes, őszinte szemet nem láttam. Meg a szíve. Igazi jó zsidó szíve . . . Ha nehezebb napjainkban csak kenyér volt a menázi — és az is ritkán — ha mindenkinek elfogyott, öneki, Kálmánnak volt. És mindig más részére, mindig a legéhesebb részére. Elvonta magától, mint egy anya a gyermekei számára, ő eltette a kamerádoknak.

És mégsem becsülték meg és mégsem szerették. Kálmán bolond volt, Kálmán félkegyelmű, Kálmánból, aki egy gránátrobbanásnál az eszét vesztette, bolondot üztek. Kálmán volt a tábor bohóca, mert súlyos betegsége után is még „szolgálatképesnek” találták.

Testileg egészséges is lett, de szellemileg többé nem. Azért ott maradt. Reggel gúnyt üztek belőle, szarvasbogarat tettek a nyakába, megsózták feketekávéját, ha aludt, összekötötték a láb-szárát . . . de azért este mégis kenyeret adott az éheseknek, mert mindig volt neki.

Mennyi gúnyt üztek szent imáiból, amiről a leghevesebb támadások előtt és után nem feledkezett meg. Gúnyt üztek péntek estéjéből. Amikor csak egy kis nyugalom volt péntek este, gyertyát gyujtott. Gyertyát gyujtott s ha künt táboroztunk, a hóba állította és úgy imádkozott. Kigúnyolták beszédét, alakját,

szokásait, mozdulatait, félszepségét, de mért gúnyolták ki istenét és vallását? . . .

De ő türt, szenvedett és nem panaszkodott. Azt a kis világosságot, amit Isten elméjében hagyott, imáinak és jó szívének szentelte. Mert ő nemcsak kenyeret osztogatott a katonák között,

ő mást is tett. Hányszor egy pár jó szóért kiállt valaki helyett az irtóztató hideg éjszakába szolgálatot végezni, vagy mikor a rekkenő nyári nap-sütésben kilométer távolságra küldték őt . . . és ment ivóvizért.

Kálmánt használták a legutolsó munkára

Bildnis.

Weinmann M. Mihály: Gyermekarckép.

Portrait.

és Kálmán volt az, aki mindent megtett és ezért kikacagták és bolondnak tartották.

Pedig igazán bolond volt szegény. De ha egy kis jóindulatot tételezett fel valakiben . . . maga iránt oh be hálás tudott lenni. Hányszor vettem észre az éjszakában, lejött a szobámba, ha egyáltalán valahol szobában háltunk, megigazította takarómat, leült az ágyam szélére és ott kuporodott hajnalig. Reggel imádkozott, ha lehetett szijakkal, a cidáklit sohasem tette le. Az imádság volt az, amiben ő bizonyára mindig megnyugvást keresett és talált.

Kálmán szerelmes volt . . . Istenem . . . egy kis feketeszemű, feketehajú zsidó lányba. Akkor még tizennégyben a kis korcsmáros-leány neki adta a szívét. Kálmán boldog volt, eljegyezte és csak a háború végét várták, hogy megesküdjenek. Várták . . . várták, de Kálmánnak elméje meghibbant, azóta egyszer otthon volt . . . és a leány aztán már nem szerette, otthagya, nevette ő is, mint más. Oh gonosz teremtés, gonosz teremtés.

Kálmánt ez a dolog még jobban megzavarta, most már szívesen jött vissza a frontra, ahol háborgó szíve megnyugvást keresett . . . Nem talált. Már nem tartotta fontosnak az életet, halni akart, beteg elméjével mindig a halált kereste, a legveszedelmesebb helyekre ment, golyózáporban első, és a leghevesebb harcoknál ott volt. A tábor már napok óta lövészárookban feküdt, megbüntették őt, mert mikor az oroszok lövöldöztek, az árok szélére ült . . . célpontnak . . . mert csak az ellenség golyójától akart meghalni. Nem sikerült . . . Haja őszült, fiatal évei dacára. Kinlódott . . . szenvedett, de aztán apatikus lett, megnyugodott, de csak külsőleg mutatta, tudom, hogy belül mennyit szenvedett.

Sokszor azt hittem, teljesen épeszű . . . velem bizalmas volt . . . Feltárta szívét s még mindig fanatikusan hitt abban a lányban. Aztán megint imádkozott . . . Átkozódott, nevetett . . . örjögött . . . Mégsem ép ember a bolond Kálmán.

Nem evett, nem tudtuk, miből élt. Brotzsákjában mindig volt kenyér . . . szétosztásra . . . Hosszú-hosszú menetelések után nem volt fáradt, mindenkit kiszolgált, mindenkin segített, s ezért mindenki lenézte, kigúnyolta, mert tudták, hogy teljesen bolond, bár nem azért tette, mert ha elméje nem is, de a szíve tökéletes volt.

Hányszor-hányszor vigasztalt legnehezebb óráimban, mikor már azt hittem, hogy már mindennek vége, mikor a szenvedés összeroppantott, mikor állati türelemmel cipeltük nehéz felszerelésünket, akkor ott volt Kálmán, letörölte az izzadtságot rólam, elvette hátizsákomat . . .

Bucás . . . kis galíciai falu emelkedésen. Éjjel 12 órakor érkeztünk oda négy napi fáradtságos menetelés után. Kálmán mellettem volt, már alig birtam, előtte való napokon gáztáma-

dásunk volt, bennem volt még annak irtózatos büze. Gyöngé voltam, Kálmán mindent leszedett rólam, szegény fiú maga is alig bírta magát.

Bucás égett. Égett az egész falu, minden ház. Megszenesedett holttestek. Csak zsidók lakták, szegény galíciai zsidók. A tiszta csillagos novemberi éjben ördögien szép látvány volt a lángtenger. Egy teknő alól egy kisgyermek keze nyulott ki. Felemeltem. Öt éves kislány lehetett. Feketehajú, édes kis gyermekarc. Biztosan menekülés közben ijedtében a teknő alá menekült s szülei hiába keresték. Ott lelte a halál. Egyik kis keze görcsösen összeszorítva, másikban a félig leégett hajú szőke babája, mintha azt akarta volna megvédeni a tűzben. Irtózatos látvány. Házak földig leégve . . . Egy háznak a kapujából csak az a deszka maradt meg, amin a mezüze volt.

Kálmánt kerestem. A piciny leégett zsidó templom előtt feküdt egy megszenesedett deszkán . . . Átfogta, ölelte és sírt keservesen.

Másnap leesett a hó és Bucás megszenesedett romjai hófehérek lettek. A ködös légben látni olykor sietve tovaröpülő madárkákat, melyek itt-ott kiálló fadarabon megpihentek. Szegények ételment kerestek.

Ételment. Nekünk sem volt. Parancsnokunk mindent megtett, hogy utána szerezzen az elfogyottnak. Nem sikerült. És mi mentünk tovább. Tovább a hideg novemberi éjszakában. Negyvennyolc óra múlva K . . .-ban kellett lennünk. Heves támadás lesz. Kálmán örül. Utközben bolondozott, hogy vigasztaljon. Jókedve rám is átragadt. Egy kis méze volt neki valahonnan, amit féltékenyen őrzött hetek óta a szűkebb napokra. Kis benzínért kapta egy faluban a gazdától cserébe, aki más hijján benzinnel világított. Azonban kenyérünk nem volt. Kálmán eltűnt mellőlem és egy pár perc múlva a krumpliföldeken láttam, amint az ásójával a havat hánnya. Répát keresett . . . és talált. Hideg, fagyos, rossz, de mint ő mondta, finom „kirántott répa”. Milyen finom volt mégis a mézzel, ilyen lakomára már régen nem emlékeztem. Az út is kezdett elviselhető lenni. Kálmán bolondozott, hancurozott, végtelen jókedvében tótágast állott. Nem tudom, mit érzett. Mindig a másnapi ütközetről beszélt, ami K . . .-ban lesz. Majd komoly lett és ahogy szürkülni kezdett az ég, menetelés közben mormolt . . . imádkozott, a szép fekete szemét olykor ájtatosan emelte az ég felé . . . Nem zavartam . . .

Az ütközet rettenetes volt, nem tudom, hogy menekültem meg. Mindenütt hullák, hullák, hullák. Rettenetes segélykiáltások, embereket rettenetes helyzetekben ért a halál. Az egyiknek . . . láttam amint puskája markolatát fogta lövésre készen, előlről és hátulról érte a bajonettdőfés. Nem is huzzák ki belőle.

A szanitécek nem bírnak eleget dolgozni és

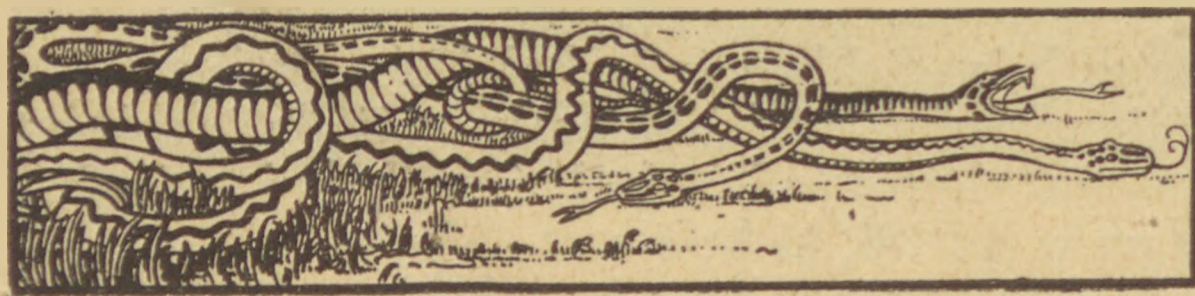
futni a hordágyakkal, a hullák eltakarításával. A madarak már segédkeznek nekik . . . Irtózat. Miért . . . miért?? Kálmánt keresem. A bolond Talmánt. Kedves, jó kenyeres bajtársam hol vagy . . . hol vagy? Kutatom . . . Izgatottan fel és alá szaladgálva hosszú-hosszú percekig, nincs, nincs, nincs . . .

Talán mégsem . . . talán csak megsebesült, talán vérzik valahol és segítséget kíván. Egész testemet rázza a sírás. Nem találok. Minden bokrot felkutatok . . . nincs. Utolsó reménységem a folyó partja, ahol a felrobbantott hid alatt a legádázabb öldöklés volt . . . Hirtelen futni kezdek . . . Igen, ott kell keresnem . . . Hiszen mindig a halált kereste, ott talán . . . Nem merek közelebb menni, nem merek a halottak és súlyosan vérző sebesültek közt kutatni . . . előérzet . . . butaság . . . nem lesz itten . . ., mégsem . . . nem . . . nem akarom . . .

Egy csillagja volt . . . örvezetővé léptették elő pár hete . . . Pár embere volt, vezette őket... Igen . . . igen, ahol legádázabb volt a harc, a felrobbantott hid alatt, ott . . . ott fekszik . . . az első között a folyó partján. Ő segítette először pár emberével visszanyomni az oroszokat. Ő akarta . . . jól tudta . . . élete utolsó öt percében megakadályozni még a hid felrobbantását, aminek irtózatot sok ember esett áldozatul. Ő akarta, hogy mégis az első golyó őt érje . . . Nem birt forró kívánsága teljesülni, hogy golyótól haljon meg . . . Halántékán hosszú, mély vágás . . . talán csak még ájult, sebes, . . . felemelem . . . visszaesik . . . már halott . . . Nem . . . nem, nem igaz . . . nem lehet, élesztgetni próbáltam, s magam is oda esek melléje . . .

Aztán . . . később kinyitom a szemem, még ott fekszik mellettem csendesen. Arca sápadt, különben nyugodt, mintha aludna, arca jobb oldalán véres csík fut végig. Irtózatot vágás . . . Kezei görcsösen összeszorítva . . . az egyik enged . . . kinyitom. S benne tartja még halálában is a kis bucási mezűzét, amit onnan magával hozott . . . Ugysem birta volna már szegény sokáig . . . Nem birta az öldöklést, s ha a kardvágás nem érte volna, akkor ennél az ütközetnél biztosan a szive reped meg . . .

Pár napra rá én is sebesülten kórházba kerültem és ott tudtam meg, hogy a szegény Schwartz Kálmán „a bolond” zsidó katona az ellenséggel szemben tanúsított hősiességéért halála után a nagyezüst éremmel lett kiüntetve.

Csernichovszky: Chanuka-est

Héberből fordította: PATAI JÓZSEF.

A „Mult és Jövő” Csernichovszky-estjén szavallta
GAL GYULA, a Nemzeti Színház örökös tagja.

*Siri sötétség leng köröskörül.
Az éj bolygó árnyakkal népesül,
Az erdő fái közt süvit a szél,
Egy percig pihen, s újra útra kél.
Nyomába sóhaj, nyöszörgés fakad,
Felrázva álmukból a holtakat.
S a sűrű éjben, hideg homályos
Hólepel alatt szendereg a város.*

*S a szél szárnyain, fönt a magasba
Robog az árnyék sötét bús csapatja,
S miként ha aszott csontok zörögnének
Hallatszik hangjuk csendjében az éjnek:
— „Ezek a mi gyermekeink! ezek, ezek!
Roskadó lábak, kiszáradt kezek.
Erükben nincs vér, izmuk erőtelen,
A légben lógnak, csoda tartja fenn.
Élet nélkül és vágyak nélkül élnek,
Megtört inakkal, már ifjan is vének.
Szemükben reszket hitvány gyávaság,
Hajlottak, mint szomorú fűzfa-ág.
Zsibongva futnak pénzért, aranyért,
Elnyomott lelkük szépet meg nem ért,
Törvények nyögét, a hit jármát hordva,
Csúsznak kenyérért szennyes sárba, porba,*

*Mi elpusztultunk izzó sivatagban,
Puszták homokján s vérdermesztő fagyban,
Gyilkolt a kard, a szomjúság, az éhség,
Húsunkat tigrisek fogai tépték,
Országúton vertek keresztekre,
S meghaltunk kardot fogva, nem reszketve,
Meghaltunk, hittük: Jönnek majd utánunk!
Karddal kezükbe zúgják: Bosszut állunk!
Meghaltunk s hittük: majd eljő a nap,
Libanon csúcsai meginganak,
Harsona hangja bűg Ción hegyén,
És hősök jönnek, lelkükben remény.
Hát ezeket vártuk? E szolgálhadat?
Nyögni sem tud már a lánc alatt.
Kövel dobálják, nyugodtan néz vissza,
Kinzója kezét csókokkal borítja,
Pusztuljon, vesszen ez a szolganép,
Mely elfeledte gyávan, mi volt elébb!” . . .*

*Elhallgat a hang. Lärmás, dolgos zajjal
Közleg az álmutűző véres hajnal,
S miként ha az ősök vágya teljesülne,
A szolganép im ébred felhevülve . . .
Heviti irigység, gyűlölség lángja,
Kenyérre, bálványokra, hiúságra.
A szél süvit, bűg és nyöszörög,
Az erdő miként haldokló hörög.
Megrázza vonagló ősz fejét
És szomorú sóhajt küld szerteszét.*

DR. EDELSTEIN BERTALAN:
LÖW IMMÁNUEL, A HITSZÓNOK

int minden téren, a lelkeszi működés, a tudományos alkotás terén — a zsinagógai szónoklat terén is különálló egyéniség. Két hatalmas kötet *beszéd* tanuskodik gondolatainak gazdagságáról, tárgyainak változatosságáról, művészi tehetségéről. Nem ismert csapáson, megszkott ösvényen jár, hanem maga tört magának utat őserdőkön át virágos tájak felé.

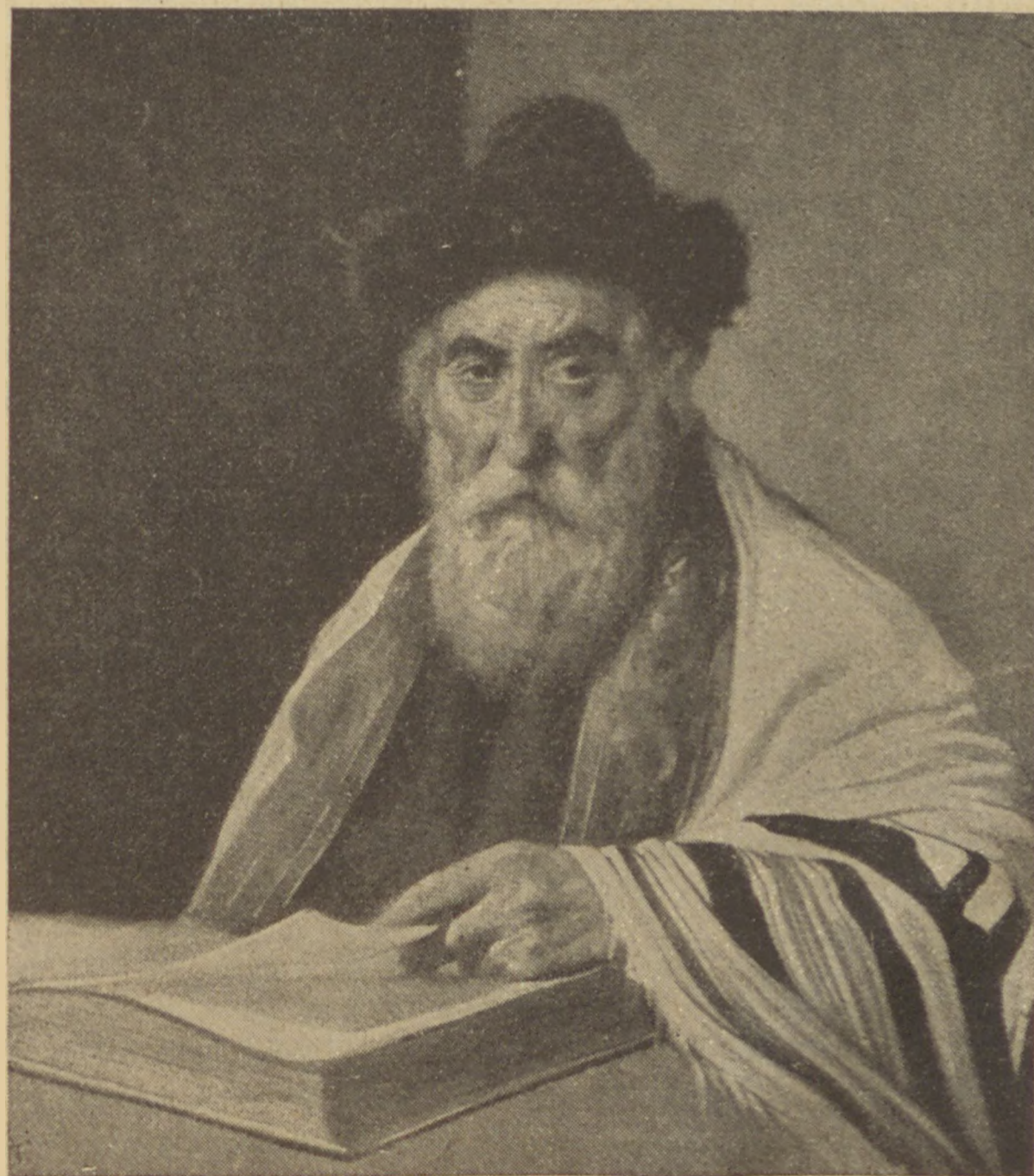
Három irányban nyilvánul meg eredetisége, egyénisége a hitszónoklat művészetében.

Eredettől fogva megvolt benne a bátorság, hogy „a követ, melyet megvetettek az építők”, alapkővé tegye, hogy az ősi hagyományos kutatásnak, a *midrásnak* tanításait és megállapításait, továbbá a szentírás szövegtudományának, a *maszorának* összefoglalásait, érdekes verscsoportosításait, — melyeket felhasználni az új szónoklat divatja tiltotta azoknak, akik ósdi hírbe nem akartak keveredni — beszédei alapjául, szövegéül használta fel. Első pillanatra gyakran távolesőnek tünik fel a midrásnak vagy maszorának illetén alkalmazása, lazának látszik az összefüggés a tárgy és a szöveg közt. De a szónoki tárgyalás folyamán mindinkább belenő a tárgy a szövegbe, a midrási kapcsolat folytán nem sejtett szépségei támadnak, új vonatkozásai, eddig ismeretlen rokonságai lepnek meg. Elválaszthatatlanul eggyé válik szöveg és tárgy, mint a színes virág a tarka himzésen.

Stilusa, nyelve is egyéni, különleges. Nem szóvirágos, nem frázisokban bővelkedő. Nem áldozza fel tárgya komolyságát a szavak szépségének. Sohasem feledi el a tanítást, a beszéd nemesítő, oktató célzatát a kifejezések kedvéért. Emelkedett stilus, választékos nyelv, Vörösmarty erőteljes magyarsága, tösgyökeres magyar kifejezések, gyakran annak a tájnak, melyen a szónoklat elhangzott, egy-egy jellegzetes szó-lása. Meglepő jelzők, melyek sokszor tényleg egész mondatokat helyettesítenek. Markáns szó, megragadó fordulat, ügyes szócsoportosítás, művelt zenei érzékre valló összecsendülése, bizonyos muzsikája a szavaknak. A stilusművészet finomságai, nemes izlés és egyszerűség jellemzik.

Tárgyai megválogatásában is egyedülálló a maga nemében. Nemcsak a vallási életből, az ünnepi hangulatból folynak témái, nemcsak a szorosán vett vallási tételeket fejtegeti, a zsidóság eszményeit választja tanítása tartalmául. Az ő szószéke előtt elvonul minden, ami a sziveket dobogtatja, az elméket foglalkoztatja: állami rend, társadalmi kérdések, tudomány eredményei, emberi értelem vívmányai, irodalom, művészet eseményei és emberei. Semmisem idegen

előtte, ami az *emberrel* vonatkozásban áll. Nagy emberek, írók, tudósok, államférfiak, hazafiak szinte számot adnak a zsidóság erkölcsi bírósága előtt, mennyiben állották meg helyüket az egyetemes emberiség, a haza, az örök szentírás emelkedett felfogása szempontjából. A közönség megtanulja az eseményeket és ezek mozgatóit a zsidóság etikai szempontjából szemlélni. Mint ahogy valamikor a próféták a maguk ítélőszéke elé szólították nemcsak a zsidóságot, hanem a világ népeit és amint erköcsi súlyuk szerint mérlegelték őket, úgy mérlegeli, osztályozza, méltatja s itéli Löw Immánuel is a zsidó és nem-zsidó kiválóságokat belső értékük szerint s ama érdemük alapján, melyet a haza, a társadalom, a zsidóság irányában szereztek. A jeles férfiak életművének és érdemeinek ecsetelésével tanít az élet nemessé tételére, jellemük méltatásával, a szentírás és hagyomány magas követelményeivel való összehasonlítás segítségével buzdít az élet szentségére, a szeretet és igazság, az emberiesség erényeire. A lelkek szépségének kitárásával s mégis a zsidó tanítás erejével oktat. Szöveg, nyelv, tárgy egyéni megválasztása és felhasználása a magyar szónoklati irodalom mesterévé avatják Löw Immánuelet. Az Örökkévaló áldja őt tovább is „*lesón limudim*, a tanultak nyelvvel, hogy fel tudja üdíteni a bágyadtakat szavaival.” (Jes. 50, 4).

F. Obermüller: Talmudstudium.

HÉBER OPERA JERUZSÁLEMBEN: A „RIGOLETTO“ HÉBERŰL

gen tisztelt Szerkesztő Ur! Nem hiszem, hogy látták volna már Önöknél a „Rigoletto“ héber szövegkönyvét, amely itt Erec-Jisraelben is óriási feltűnést keltett. De odaát talán azt se tudják sokan, hogy Jeruzsálemben egy idő óta kiváló héber operatársulat működik, amely egymás után mutatja be a klasszikus és modern európai operákat. Egészen bizonyos, hogy hatása alatt a zsidó zene egyéb ágának nagyszerű fejlődésével párhuzamosan ki fog alakulni egy sajátos palesztinai operastilus is.

A „Rigoletto“ bemutatása Sir Herbert Samuel főkörmányzó és az összes angol, zsidó, sőt arab előkelőségek jelenlétében történt. Igazi theatre paree volt.

Bizony sokunknak nagyot dobbant a szíve, amikor először kaptuk kézhez a mellékelt „Rigoletto“ szövegkönyvet és megpillantottuk rajta a büszke feliratot „Opera Erec Jiszraélisz“ és alatta a szereplők névsorát és a tenor, bariton, soprano, contralto stb. jelzőket héberül! Amint a címlapon olvasható, a díszletek és kosztümök Kornberg eredeti tervrajza szerint a „Becalel“ jeruzsálemi iparművészeti főiskolában készültek a legtökéletesebb technikával és igazi keleti színpompával. Az operatársulat igazgatója Golinkin, aki a szovjet előtt a szentpétervári operaház vezetője volt és a legzseniálisabb zsidó muzsikuskoknak egyike. A társulat tagjainak összeválogatásánál egyedül a művészi szempontot tartotta szem előtt. Csupa lelkes rajongó művészember, akik közül nem egy bizony fényesebb ajánlatokat fogadhatna el külföldi operáktól, de ők itt akarják szolgálni a zsidó művészet ügyét és mint a nemzet napszámosai inkább leszállítják életmódjuk igényeit. A szövegkönyv címlapja megírja a nevét még a sugónak (*haláchasan*) is, mert ennek is vannak érdemei a szentföldi új élet kialakítása körül, melyet valamennyien önzetlen odaadással mozdítanak elő.

A héber szövegkönyvhöz mellékelve van az angol és arab fordítás is, ami igen jó hatással van a nemzetiségek között gyönyörűen fejlődő béke és egyetértés szempontjából. És ha Európában is általános a meggyőződés, hogy a művészet és a kultúra az, ami a különböző ellentétek kiegyenlítésére a legalkalmasabb, — itt a Szentföldön annál erősebb a hitünk, hogy a muzsika harmóniájában találkozni fognak a lelkek és minden egyenetlenség elsimul a művészet politika-mentes tiszta atmoszférájában.

A Szentföldre érkező tavaszi kirándulók tiszteletére a jeruzsálemi héber opera több *disz-előadást* tervez, amelyre már nagyban folynak a előkészületek. Végtelenül örvendek, hogy régi honfitársaim, akik Szerkesztő úr vezetése alatt

nemsokára meglátogatják a Szentföldet, hallani fogják a mi operatársulatunkat, melynek én is szerény muzsikusa vagyok.

Addig is üdvözli készséges tisztelő hive:

Jeshaja Jacovy

(azelőtt dr. Jakobovits).

אופרה ארץ ישראלית

„ריגולטו“

(שלוש מערכות וארבע תמונות)

בהנהלת המנצח מ. מ. גולינקין

המוסיקה מאת ז. ורדי

הצופים מאת ס. מ. סימאנע

תרגום עברית מאת נ. פרידמן

השחקנים:

הרוכס ריי מנסיואה — מאי ג. ויידיני (שולר)

ריגולטו, הן חצר הרוכס — מאי חר. סה (בריסון)

נילדה, בתו של ריגולטו — הנבי. מ. סטט (ביסרני)

ספרצ'ילה, שודר — מאי קנר (ס-בריסון)

סרלטה, אחותו — הנבי. מאהרש (סופרני)

הנרף ריי צ'פרני — מאי ג. פין (בריסון)

סרולו — מאי החצר — מאי אויסטיין (בריסון)

ברוסה — מאי סינדלין (סופרני)

אשת הנרף ריי צ'פרני — הנבי. X (סופרני)

סינפורה — מאי קנר (ס-בריסון)

נייאוינטה, אומנתה של נילדה — הנבי. ויסין (ביסרני)

ארחים, משתלמים, סטשר הצער.

הזמן — הפאה שש עשרה המקום — העיר מנסיואה.

הקירציות והתלכיות לפי התכנית והצוירים

שד הסהנדס פו קורנברג.

הקירציות נעשו בבית ספר „בעלמל“

התלכיות נעשו ע"י הנבי לייברסקי

קונצרטסיסטר של התזמורת — מאי ריינוביץ

קונצרטסיסטר של הפסנתר — מאי רייסקוביץ

מסדר הבימה — מאי ד. שינדלר

הלחשן — מאי וסטרמן

A Rigoletto héber szövegkönyvének címlapja Verdi arcképével.

ז. ורדי

A SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS

Jelentkezési idő február közepéig. — Nagy ünnepek Jeruzsálemben. — A társasutazás részletei.

Amint előre várható volt, a Mult és Jövő legutóbbi számában közzétett felhívás a szentföldi nagy társasutazás ügyében, a legszélesebbkörű érdeklődést keltette. Hiszen a Szentföld meglátogatása minden zsidó lelkének vágya, szívének sóvárgása. Ki nem áhitozik arra, hogy legalább egyszer életében lássa az ősök és próféták földjét, amelynek minden rögéhez annyi történelmi emlék fűződik! Kinek szívében nem él a vágy, hogy legalább egyszer imádkozhasson a jeruzsálemi Szentély romja előtt, melyről Juda Halévi zengi, hogy fölötte mindig nyitva az Ég kapuja! És ki ne szeretné látni a Karmel tövében romokból kiemelkedő új zsidó városokat, a kietlen sivatagból kivirágzó új zsidó gyarmatokat, a Holttenger tájára varázsolódott új zsidó életet!

Az első felhívásra napról napra érkeztek hozzánk a jelentkezések, a zsidó társadalom legkülönbözőbb rétegeiből. Sokakat a kirándulásban résztvevő elitetársaság vonz, — hiszen természetes, hogy más egy ilyen út hangulata olyanok között, akiknek szívében minden zsidó emlék eleven életet él, — sokakat meg a kirándulásnak különös kedvezményesen megállapított árai vonzanak. Ilyen olcsó szentföldi utazásra még nem volt alkalom. — A legutóbbi bécsi „Hakóach“ kirándulás kétszer ilyen drága volt. — A rendkívüli kedvezményes ármegállapítás abban leli magyarázatát, hogy a kirándulást egy altruisztikus társaság rendezi, amely csak az önköltség fedezésére törekszik és minden kedvezményt az utazás résztvevőinek enged át.

Az utazás előkészítői most érkeztek vissza a Szentföldről és amint értesítenek bennünket, a szentföldi zsidóság nagy ünnepekkel készül fogadni a kirándulókat. A palesztinai „Makábi szervezet“, a „Keren Kajemeth“ vezetősége maga köré csoportosítja az új szentföldi élet összes faktorait, hogy a vendégek előtt a kirándulást emlékeztetéssé tegye és felejthetetlen képet nyújtson az ujjászülető ország minden szépségéről. A vendégeket Sir Herbert Sámuel, Palesztina főkormányzója fogadja. Az ő jelenlétében fognak lefolyni a nagy athletikai versenyek és sportünnepélyek az egész palesztinai és egyiptomi és diaszporai ifjuság részvételével. A jeruzsálemi Opera díszelőadásokat rendez a vendégek tiszteletére. Bemutatásra kerül két új héber opera „Judith“ és „Makkabeusok“. Díszelőadásokat rendeznek a héber színházak is. Nagyszabású kiállításokban mutatják be a kolóniák munkájának minden egyes ágát, a szentföldi zsidó művészek alkotásait, a Bibliát képekben, a Becalet iparművészeti remekeit, szőnyegeit, kámeáit, grafikáját, keramikáját, az ország iparát, kereskedelmét stb.

„De nemcsak Jeruzsálemet és ünnepeit akarjuk vendégeinknek nyújtani — mondja a szentföldi bizottság felhívása — nyújtani akarjuk nekik Izrael egész földjét tavaszi ünneplő ruhájának teljes pompájában, virágzó mezőivel és rétjeivel, a tavaszi Judeát, a Kinereth virágparadicsomát, Galilea zöldelő hegyeit és régi és új gyarmatainkat Izrael völgyében. Mindent meg akarunk mutatni vendégeinknek! Nem rejtjük el hiányainkat, de örömminket és reményeinket is lássák testvéreink! Ez a tavasz Erec Jisraelben felejthetetlen legyen előttünk!“

Az eredeti program némi bővítésével, a kirándulási árakat a következőkben véglegesítették:

F. *Luxus-osztály*: luxus hajókabinnal, luxus hotel-szobákkal, a hajón és az egész kirándulás ideje alatt elsőosztályú rituális ellátással, (Fuchs Benjámint nagyváradi orthodox főrabbi felügyelete alatt) napi 4-szeri étkezéssel . . . . . 42 font.

E. *osztály*: 2 és 3 ágyas hajókabinnal, az I. osztályon, Étkezőszalon, társalgó, dohányzó, étkezés mint a luxusosztályban . . . . . 37 font.

D. *osztály*: 2 és 3 ágyas hajókabin a hajó más részén, ellátás mint luxusosztályban . . . . . 27½ font.

C. *osztály*: Külön hely a hajón széles fapadokkal (párna és takaró hozása ajánlatos), ellátás a hajón és a kiránduló helyeken mint a luxusosztályban 21½ font.

B. Elkülönített hely a hajón, mint C., másodosztályú ellátással, de csak a hajón és Konstantinápolyban, ellenben Palesztinában maguk tartoznak ellátásukról gondoskodni, ... 10 font.

A. Utazás a hajón való ellátás nélkül . . . . . 7 font.

Csehszlovákiai és jugoszláviai állampolgárok, a hajóstársulattal kötött megállapodás értelmében, F és E-nél 1 font, D, C, B, A-nál ½ font pótlékot fizetnek.

A behajózás március közepe táján történik Constanza romániai feketetengeri kikötőből. (A pontos időt levélben közöljük a résztvevőkkel.) Minden tekintetben modern, drótnélküli táviróval ellátott legjobb földközi tengerjáró postagőzös viszi a kirándulókat Konstantinápolyon, a Bosporuson, Marmarán és Dardanellákon át a hajfai kikötőig. Innen kezdődnek aztán a szebbnél szebb kirándulások autókön, kocsikon, tevé vagy öszvér hátán (tetszés szerint) a Szentföld különböző tájékaiba, városaiba, kolóniáiba, palmaerdőibe, narancsligeteibe, az új és ó Jerichóba, Jaffába, az örökzöld judeai hegyek közé, Izrael völgyébe, a Jordánhoz, a Genezareti tóhoz, a Holttengerhez, Tél-Awiwbe, Tél Adaszba, Rison le'Cijonba, Merchavjába, Balfouriába. Rechovothba, Petach Tikvába és természetesen több napra — Jeruzsálembé!

A társasutazás résztvevői tartoznak február első felében a költség egyharmadát a Wiener Bankverein budapesti fiókjánál (Nádor-utca 4.) Palesztina-kontóra lefizetni, a többi kétharmadot Constanzában fizetik le a behajózás előtt. A befizetésről kérjük a Mult és Jövő budapesti szerkesztőségét értesíteni. (Révay-utca 14.)

Az összes megjelölt árak Constanzától Constanzáig értelmezendők. Itt veszi át a társulat a különböző országokból összegyűlő utasokat, a hajóra szállással kezdődik a közös ellátás és tart az egész utazás és palesztinai tartózkodás, valamint az összes kirándulások alatt, míg visszafelé Konstantinápoly megtekintése után újból kiköt a hajó Constanzában.

A hajón és az egész úton több kiváló orvos és specialista kíséri a társaságot. Egy előkelő filmgyár pedig filmfelvételeket készít az egész kirándulásról.

Utleveletről mindenki tartozik gondoskodni. Vízumot készséggel ad az angol konzulátus mindenütt.

Többeknek érdeklődésére közöljük még, hogy dr. Patai József szintén ezzel a társasággal teszi meg szentföldi utazását és gondoskodás fog történni arról, hogy vele többen résztvehessenek ebből az alkalomból egy egyiptomi kirándulásban is.

Akik a Mult és Jövő csoportjával óhajtanak utazni, azok együtt indulhatnak el Budapestről Constanzáig, a levélelileg közlendő időpontban.

JÁSZAI MARI ÉS CSERNICHOVSZKY

A budapesti „Csernichovszky-napok“-nak sok frappáns mozzanata közül is kiemelkedett az a rendkívül érdekes találkozás, amely az előadóművészet fedelelemasszonyát, Jászai Marit oly közel hozta a héber költészet ünnepeit szuverénjéhez, Csernichovszkyhoz. Jászai Mari, aki a Mult és Jövő felkérésére a legnagyobb készséggel vállalta a héber poéta interpretálását, mindjárt ahogy a verseket közelebbről tanulmányozta, túlment a tett ígéreten és a költeményeket mind betéve megtanulta, holott eleinte csak a versek felolvasásáról volt szó. Az „Apolló szobra előtt“ című verset már előzőleg elszavalta számos főúri társaságban és sűrűn jöttek a Mult és Jövő kiadóhivatalába jegyekért és Patai József Antológiájáért olyan ke-

Csernichovszky. Szines-Sternberg Miklós rajza.

resztény körökből, melyek ezelőtt meglehetősen távol állottak — a héber költészettől. Jászai Mari lett Csernichovszky poézisének leglelkesebb propagálója a sajtóban is. A Világ 1924. január 6. számában megjelent nyilatkozata végigjárta az európai és amerikai lapokat:

— A héber költészetet — így szól — természetesen csak fordításokból ismerem. Patai József „Héber Költők“ című antológiája régóta kedves olvasmányom. Szinte művészi élmény volt számomra ez a mű, amelyen át egy előttem addig ismeretlen és sok művelt ember előtt máig rejtett gazdag költészet tárult föl. A középkori héber költészet olvasása közben is ámulva bukkantam egy-egy poétára, akiben hol egy Heine, hol egy Petőfi korszerű elődjére véltem ráakadni. A vissza-visszatérő általános emberi problémák költőire gondolok: Halévyre, Manuellóra, ezekre a maiglan modern poétákra, akiknek látószögéből nézve, parányira zsu-

gorodik össze az idők távlata s a múlt századok patinája új színekkel gazdagítva jövőnknek nyújtja át művészetük gazdag örökségét. Csernichovszky rajongó hellenizmusa Madách Ó- és újkor című versét juttatja eszembe. Ez is sóvárogva álmodja vissza a hellasi ég derűjét, életörömteli, izzó, pogány világot, mint Madách, vagy Byron. Lelki rokonságuk éppoly kevésbé tudatos, de ez örök emberi, vissza-visszatérő általános problémák jelensége éppoly határozottan motiválja lelki közösségüket, mint Villon, Baudelaire és Ady, vagy Manuello és Heine csodálatos hasonlósága. Szép és lelkesítő feladat számomra Csernichovszkyt tolmácsolnom a magyar közönségnek. Csernichovszky is jelen lesz. Legszebb sikeremet akkor érném el, ha a világhírű költőnek irodalmi és nyelvi kultúránk megismertetésével tehetném emlékezetessé az estélyt.

És emlékezetessé tette. A „Pester Lloyd“ nagy cikkben különösen kiemelte „das tiefe Verständnis für modern-jüdisches Empfinden und die grosse Empfänglichkeit für jüdische, von moderner Anschauung getragene, freisinnige, geistige Eigenart, die in dem glänzenden Vortrag der grossen Tragödin zum Ausdruck kamen, haben sich jedem Hörer tief eingepägt. Das Publikum, das mit einem ganz ungewöhnlichen Andrang, den grossen Konzertsaal der Musikakademie bis auf das letzte Plätzchen besetzt hatte, dankte mit rauschendem Beifall.“

A Csernichovszky-est után a hirlapírók egész raja lepte el a héber költőt, aki egyhetes budapesti tartózkodása alatt Patai vendége volt. Az interjukat azonban folyton félbeszakították a látogatók, irodalmi és művészi előkelőségek, akik Csernichovszkyt közelebbről is meg akarták ismerni. Szokoly Endre „Beszélgetés a héber Adyval“ című érdekes cikkben, „Az Ujság“ 1924. január 15-iki számában leírja Csernichovszkyt, aki „arcban, termethen nagyon hasonlít Móricz Zsigmondhoz, tetőtől talpig európai“ stb., majd így folytatja:

„A Csernichovszky tiszteletére Patai József lakásán összegyűlt társaságban ott volt Jászai Mari, a nagy tragika is. Beszélgetni kezdtünk a nagy költővel és akkor hirtelen megszólalt a nagyszasszony:

— Mondja, hogyan tud ilyen nyugodtan beszélni Csernichovszkyval? Tudja maga, ki ez? Én, mikor a Zeneakadémia pódiumán először megláttam és kezét megszorítottam, torkomban dobogott a szívem a meghatottságtól . . .“

És valóban megható volt, amikor azon a felejthetetlen ünnepi estén Jászai Mari a közönség tomboló tapsaitól és lelkes óvációitól körülrajongva, mélyen meghajtottta magát Csernichovszky előtt, utólérhetetlen fejedelmi gesztussal áthárítva az egész ünneplést a nagy héber poétára.

A BIBLIA KÉPEKBEN

A nagy díszmű, mely állandó értéket fog jelenteni minden zsidó házban, befejezéséhez közeledik. Természetes, hogy ilyen finom technikai kivitelű munkát siettetni nem lehet. A gondos művészi kiállítás, és a folyton szaporodó anyag kissé késleltetik a megjelenést. A jövő hó folyamán azonban már megkezdhetjük a díszmű kézbesítését. Minthogy időközben a nyomás, a postaköltség tetemesen megrágult és a terjedelmet is bővítenünk kell, kénytelenek vagyunk az árat ennek megfelelően 60.000 koronára felemelni és a portó megtérítését is kérni. Bolti ára 100.000 korona lesz.

TOLL- HEGYRŐL

„FEGYELMI VÉTSÉG“ vagy FIGYELMI VÉTSEG.

A pesti izr. hitközség vezetősége körülgegettette éles szeméit az oktatás tágas mezején és törté-törte a fejét, vajjon van-e még ezen a viruló területen valami szántani-vetni, javítani való. Körülnézett és a fáktól nem látta az erdőt, a pipacsoktól nem látta a rétet. Nem vette észre a sok dudvát, bogáncsot és csalánt (szedő, vigyázat: nem csalást!). Nem vette észre, hogy a maturáns fiúk — alig „*numerus claususos*“ %-os kivétellel — *ma ép úgy nem tudnak egy héber mondatot elolvasni, mint azelőtt*, amikor még nem „mélyítették“ annyira a hitéletet a pesti hitközségnél. Nem vette észre, hogy *a hittanóráknak, tekintélyes százalékát* (talán *numerus claususon* túl) *nem lehet megtartani*, mert kevés a hittanár, aki ezért az éhbérért ezt a gyönyörű feladatot vállalná. A gyerekek százai hittan helyett a folyosón való sétálgatást kénytelenek gyakorolni, miután a katolikus katechizmust mégsem hallgathatják a zsidó hittan helyett és az ó-testamentum és az új-testamentum mégsem egészen egy és ugyanaz, még a hitközségi amhorecok szerint sem. Nem vette észre az *ifjúsági istentiszteletek csunya lezüllesztését*, miután kántor sem akad elég, aki ingyen kántálna a hitközségnek. Nem vett észre ezer és egy hibát, és problémát, amely a hitoktatással kapcsolatban felmerül. Ellenben felkeltette figyelmét a bölcs vezetésnek néhány lelkes tanár, igazi Mordecháj hajhudik, akik nem hajlongnak és nem hízelegnek, csak népük jövőjét viselik a szívkön, a zsidó pedagógia igazi hősei, akik nem törődve sem éhbérrel, sem előljárói indolenciával, (szedő, vigyázat: nem *ignoranciával*!) egyedül hivatottságuk sugallatát követve, a legtisztább idealizmustól áthatva *elevenebb és intenzivebb zsidóságot plántálnak az ifjúságba, mint azok az előljárók szeretik, akiknek köréből nem egy és nem is olyan rég, egyenesen az előljárói állásból sietett a keresztelődés alá!* Nem találtak tehát sürgősebb feladatot, mint hogy körlevelet intézzenek a zsidó iskolák vezetőihez, tanárokhoz, tanítókhöz, hitoktatókhoz, hogy a „*cionista velleítés*“ a legszigorúbban mint „*fegyelmi vétség*“ jön számba a legfelsőbb izr. ítélőszék előtt. Mi nem tudjuk, mit ért a hitközség a „*velleítés*“ alatt. Olyan szépen hangzik valahogy, mint az adomabeli csizmadia cégtábláján a „*kéjgáz*“. De egyet bizonyosan tudunk, hogy az „*oktatószemélyzet*“ igen-igen nehezen tehet eleget ennek a legújabb cári ukáznak. Mert mikor például a hitoktató tanítja a mindennapi reggeli és esteli imádságot: „*veszechzeno énénu besuvcho lecijon*“ és lefordítja magyarra: „*és lássák szemünk, amidőn visszatérsz Cionba*“ — a nebulo azonnal közbevág: „*Tanár úr kérem, ez cionista velleítés! Feljelentem az Elnök úrnak!*“ És milyen gyöngyéletük lesz a gyerekeknek. Nem lehet majd tanítani a Tórát, mert írva vagy: „*ki mi-cijon téce tauro*“ = magyarul: „*mert Cijonból indul a tóra*“ és ez csak világos, hogy cionista velleítés! Szóval se Tóra, se ima, pompás világ lesz. No meg aztán a hitoktató tanítani akarja az ünnepeket, például a széderesti szertartást, amely úgy végződik, hogy „*lesono haboo bi-Jerusalajim*“ (magyarul: *jövő*

esztendőre Jeruzsálemben!) és a gyerek azonnal ünnepelesen feláll: „*Megmondom az Elnök bácsinak, ez cionista velleítés!*“ Nem marad más hátra, mint új imakönyvet szerkeszteni, amelyben nem Istent dicsérik, hanem az előljáróságot, új Tórát összeállítani, mely nem Cijonból van keltezve, hanem Budapest, Síp-utca 12-ből és új ünnepeket bevezetni, melyek már egyáltalában nem emlékeztetnek Cijonra. Mondjuk például, hogy a három zarándokünnep, peszach, sevuosz és szukkosz helyett, melyek a Jeruzsálembé való felzarándokolás emlékét idézik fel, — „*cionista velleítással*“ — a *mindenkori elnök és két alelnök születése napját szenteljék ünneppé*. És lésszen ezen a három új zarándokünnepen, elzarándokolnak az összes alsó és felső, könnyű és nehéz hittantanulók palmaágakkal, lengő lufokkal és eszrogokkal a kezükben, tanítóikkal és rabbijaikkal együtt a mindenkori elnök és két alelnök színe elé, modván: *Hozsánna néktek, akik elhomályosítottátok az ó-szövetséget és az új-szövetséget egyaránt és megalkottátok a legújabb szövetséget: a folytonos és kölcsönös misebérach-csindlók csonkaországos szövetségét!*

MEGKAPTAM AZ ÚJ UTLEVELEMET

és nagy öröömre új rovatot fedeztem fel benne, amelyet eddig olyan fájdalmasan nélkülöztem. Az eddigi útlevelemből hiányzott az a rovat, hogy *vallása*, vagy legalább is *nem volt kitöltve*. Ami föltétlenül káros volt, nemcsak hézagos. Most elvégezték a „*hézagpótló*“ feladatot és az új útlevélben már be van írva világosan, hogy *vallásom* — hála Istennek — *Izraelita*. Ámbár nem tudom, hogy van az, hogy negyvenéves koromig sohasem voltak kíváncsiak útlevelemben az én vallásomra, mégis érthetőnek tartom, hogy a mai változott viszonyok között oda akarják tűzni a nevem mellé, ha nem is mint sárga foltot, de mementónak, hogy utamon is, a külföldön is, ahol nincs „*numerus clausus*“ és egyéb zsidó emlékeztető jel, ne feledkezsem meg az én zsidóságomról és ötezer éves kultúránkról, amelyre méltán büszke lehet az izraelita. Azonkívül nálunk, ahol a kurzus vallásos alapon áll, a neolog zsidóság pedig Sulchen Aruch alapján áll, jól teszük, ha az útlevélben is feltüntetjük, hogy „*izraelita*“ — nehogy eszébe jusson az útlevelet szombaton és ünnepnapokon használni, amikor a Sulchen Aruch szerint zsidónak utaznia tilos.

I. N. R. I.

Bevallom őszintén, kíváncsiságból mentem el az Uránia I. N. R. I. előadására, mert azt hittem, látni fogok eredeti szép felvételeket, igazi keleti képeket. Hiszen a filmtechnika ma olyan fejlett, hogy az ember manapság nem is várhat egyebet. Ehelyett láttam óriási *papírmásé-tömegeket*, papírhegyvet, papírvölgvet, papírpálmát és papír-Jeruzsálemet. Ez azonban nem tartozik reám, hiszen nem vagyok mozikritikus. Azt viszont valóban sajnálattal láttam, mit művelnek ezzel a témával, amelyet illenék legalább is némi vallásos áhitattal kezelni. Valóságos *izgató anyagot* csinálnak belőle és a sok papírmásét valósággal telepréselték a legizetlenebb antiszemita tendenciával. Hogy Pilátustól milyen undorító módon erőszakolják ki a zsidók Jézus keresztrefeszítését, ezért az izléstelen-ségért megmoshatják a kezüket a film rendezői. De mit szóljunk ahhoz a véres izgatáshoz, amikor *vagy tízszere percekig* mutogatják Jézust, amint a keresztre feszítve haldoklik, vonaglik és a zsidók gyönyörködnek

a kinszenvedéseiben. Nem a legalantasabb ösztönökre való számítás-e ez?! Artisztikus távlatba való beállítás helyett folytonosan szinte a publikum orra elé viszik a történetileg még egyáltalában nem tisztázott tragédiát és nem állják mozi-üzlettelé alacsonyítani azt, amit vallási kegyelettel és a szeretet vallása szerint legalább is halk szeretettel volna csak szabad érinteni!

HITFELEKEZETI CSENDÉLET.

Egyszer volt, hol nem volt, nem is olyan régen volt, csak pár hete volt, hogy a budai hitközség megfontolván, mennyi zsidó feladatot kell itt még a Dunán innen is, meg túl is elvégezni, elhatározta, hogy utána néz, vajjon jövedelmi forrásai elég bőven bugyognak-e a kiadások egyre dagadó árjához képest. Így került szóba egyik gyűlésén, hogy azok az izraeliták, akik három hónapon túl élvezik a jó budai levegőt, adóztassanak meg a budai hitközségnél; amiben van is ráció, mert hiszen az izraeliták nem fogják elfintorítani az orrukat, ha a budai láthatáron megjelenik a hitközség a maga büdzséjével, amelynek egyensúlya érdekében egy kis áldozatkésztségre is számíthat. Elvégre az izraelitának mindegy, hogy Budán, vagy Pesten kell-e pénz zsidó kulturális vagy humanitárius célokra. De mit tesz a zsidó szolidaritás? A pesti hitközség meghallotta a gyűlés hírért és hírnök jött és pihegve szólt: veszélyben a hon, mert a budaiak elveszik a kuncsaftokat! És a pesti izr. hitközség nem írt át Budára, nem telefonált át a Lánchidon túli irodának, hogy hej sógor, testvér mi ujság? hogy is lesz azzal az adóval? Ezt nem tette, hanem ehelyett „denunciálta“ a budai hitközséget egy terjedelmes beadvánnyal a miniszternél, elpanaszolta, hogy az a gyűlés nem is volt határozatképes (az ő spiclijei jelentették), sőt, sőt, sőt, stb. Kiemelte továbbá macskakörmök közé téve a szót, hogy a budai „zsidó“ hitközségnek nevezi magát (ép úgy mint a szegedi zsidó hitközség), vagyis nem izraelita, és így talán halkán és szerényen bizonyos „cionista velleitások“ bujnak meg mögötte. Végeredményben pedig kéri a pesti hitközség a minisztertől, a numerus clausus stb. felett örökös minisztertől, hogy semmisítse meg a budai testvérhitközség határozatát. Ez történt a dicső kurzus és a numerus clausus negyedik esztendejében.

SZÉKELY NÁNDORT ELITÉLTÉK.

1923. március havában tiltotta be a magyar kir. belügyminiszter úr öexcellenciája 38.204. számú magas rendeletével a *Mult és Jövő* politikai hetilapjának megjelenését, azzal az indokolással, hogy „a *Mult és Jövő* oly kiméretlen tendenciával tárgyalja az eseményeket és törvényes intézményeket, hogy az a közrendre és közbiztonságra a legnagyobb mértékben aggályos“, sőt „külpolitikai érdekeink vizsgálata számára alkalmas“. A *Mult és Jövő* politikai hetilapja azóta sem jelenhetik meg, holott a talmud szerint a gyehennában is csak tizenkét hónapig bűnhődnek a bűnösök. Majdnem egy év után, 1924 január 29-én, Székely Nándort, a kitűnő író és publicistát, a *Mult és Jövő* politikai hetilapjának volt helyettes szerkesztőjét tíz havi és két heti fogházra és 350.000 korona pénzbírságra ítélték a *Mult és Jövő* 1922. december 22-iki és 1923. február 2-iki számában megjelent két cikkéért. Mi nem foglalkozhatunk ezen a helyen politikával és így nem fűzhetünk semmiféle megjegyzést a bírói ítélethez sem, amelyet különben is kritizálni tilos. *Secundus.*

ZSIDÓ HUMOR.

NAGYON VIGYÁZZON A KÉZIRATÁRA!

A csernoviczi gaonhoz, rabbi Benjámín Weiszhoz jött egy fiatal szerző új talmudikus művével, hogy adjon reá haszkomot, jóváhagyást, ajánlást. A csernoviczi rabbi bepillantott a műbe és így szólt:

— Kérem, *nagyon vigyázzon a kéziratára, ne-hogy Isten ments, elveszítse!*

A szerző boldog volt, hogy a híres csernoviczi gaon ennyire becsüli a talmudi tudását. A rabbi folytatta: — Nagyon vigyázzon a kéziratára, nehogy elveszítse és esetleg véletlenül egy gój találja meg és azt mondja, hogy ő írta . . .

MIÉRT CIGARETTÁZNAK A NŐK?

Ugyancsak a csernoviczi rabbtól kérdezték, miért cigarettáznak ma a nők is? Amire „megmagyarázta“:

— Tudjátok, hogy a ritus szerint a nők fel vannak mentve olyan parancsok teljesítése alól, amelyek időhöz vannak kötve (*Micvosz aszé seházmán gerómó*). Azelőtt amikor a férfiak csak hétköznap füstöltek, de szombaton nem, az asszonyoknak nem kellett cigarettáznok. De ma, amikor a férfiak szombaton is dohányoznak, lett belőle *micvosz aszé seláv házmán gerómó*, vagyis „cselekedet, mely független az időtől“ és így a ritus szerint kiterjed a nőkre is.

(U. i. 1. Erős a gyanum, hogy olvasóink közül az amhoorecok nem értették meg ennek a szellemes magyarázatnak a csattanóját. 2. A megértők számára sincs megoldva a kérdés, miért füstölnek a nemzsidó nők is, akiket a zsidó ritus nem kötelez?)

KÉRDEZD MEG A NAGYAPADAT!

És megint csak a csernoviczi rabbiról szól az anekdota. Egyszer meg volt híva egy úgynevezett „modern“ házba barmicva-ünnepségre. Hallotta, amikor a barmicva fiu kérdi a papájától:

— Apukám, melyik kézre kell rakni a tefilint?

A papa, aki már rég elfelejtette, milyen is az a tefilin, zavartan felel: — Kérdezd a nagypapától.

Amire a csernoviczi rabbi megjegyezte:

— Most már értem, mit jelent ez a bibliai mondat, „*Seal avicho vejagedcho zekenecho vejomru loch*“ (kérdezd apádat és felel neked, nagypapádat és megmondja neked). Így kell értelmezni: Kérdezd meg apádat és ő azt feleli, menj a nagypapához és ő majd megmondja, hogyan kell a zsidó dolgokat csinálni . . .

A HIU RABBI HÁROM KÖNYVE.

A bródi rabbi R. Efrájim Zálman Marguliesz, három híres műnek volt a szerzője: „*Efrájim háza*“, „*Efrájim feje*“ és „*Efrájim keze*“ volt a három könyv címe. Bibliai idézetek ugyan, de hogy mind a három könyv címébe belefoglalta a nevét, mutatja, hogy a tudós sem maradt egészen mentes a hiuságtól. Gazdag ember volt és sok jót tett a szegényekkel. De szokása volt, hogy amikor valaki hozzá fordult segítségért, megkérdezte, hogy belenézett-e az ő három könyvébe. Egyszer egy talpraesett szegény tudós jött hozzá, hogy talpraállítsa. Amikor a rabbi őt is kikérdezte, kissé bosszankodva a mester hiuságán, így felelt:

— Azt kérdi, Rabbi, hogy belenéztem-e a három művébe? Monhatom „*Efrájim háza*“ nagyon szép — és reá mutatott a kezével a rabbinak gyönyörűen berendezett szobájára. Ami az „*Efrájim fejét*“ illeti, elég könnyű . . . „*Efrájim keze*“ azonban *bővebb is lehetett volna . . .*

KRÓNKA. KÉS-ÖZEMLE

CSERNICHOVSZKY BUDAPESTEN

A „Mult és Jövő“ Csernichovszky-estje.

A zsidó kultúra felejthetetlen diadalünnepének voltak tanúi azok az ezrek, akik elég jókor hozzájutottak jegyhez, hogy jelen lehessenek a „Mult és Jövő“ Csernichovszky-estjén. A Zeneakadémia hatalmas nagyterme összes karzataival, erkélyeivel és pódiumával szűknek bizonyult az impozáns tömeg befogadására. A főváros és az egész ország zsidóságának színe-java szorongott a márványdiszes folyosókon, tudományos, irodalmi és művészeti kitünőségeink mind eljöttek ünnepelni a nagy poétát, kinek nevét a világ-irodalom sajátította már ki magának és aki előtt semmivé törpültek azok a választófalak, amelyeket nyelvi, felekezeti, vagy nemzetiségi különbségek támasztanak . . .

Hirtelen elsötétül a ragyogó fényáradatban úszó terem, némává csittul a félhangos zsi-bongás és a felbúgó orgona vizionárius akkordjaiból Csernichovszky „Fantáziá“-jának súlyos strófái dübörögnek elő. Az előadó művész alakja láthatatlan marad a nézők előtt: ismeretlen pólusból áradnak szerte a titokzatos beszédmuzsika hullámai. Egy pernyi csend: a hatás eredménye. A nyomban felharsanó tapsviharra Gál Gyula jelenik meg a pódiumon, hogy most már a lámpák fényében szavalja el hasonló sikerrel az ünnepelt poéta egy rövidke lírai költeményét.

A közönség figyelme lassankint az első sarokpáholy irányába terelődik, ahol Csernichovszky foglal helyet Patai József jobbján. A kíváncsi nézdegelés egyhamar zajos tetszésnyilvánítássá fokozódik s mire Patai a pódiumra vezeti Csernichovszkyt, orkánszerű tapsvihar fogadja az Ó-szövetség sok ezeréves nyelvének legmodernebb énekesét.

Patai előadása után, melyet sűrűn félbeszakított a tetszésvihar, Kálmán Oszkár lép a pódiumra. Csengő baritonja Yoel Engel Csernichovszky verseire írt édesbús melódiáit lopja a szivünkbe: „Volt egyszer Izraelben egy király hajdanán“ — dalolja a művész magyarul, a számtalan nyelvre lefordított híres balladát. Aztán egyszerre ismeretlen csengésű héber eredeti vers sajátságos ritmusa csap fülünkbe: „Omrím, jesnó eréc . . .“ — A közönség megkapva neszel fel az új héber nyelv zengő soraira, melyek a csengő hanghullámain kapnak szárnyra és a poéta megindulva mereng el verseinek muzsikás visszhangján. Tordai Judit lép az emelvényre. Szavallataiban a már kiforrott költő megizmosodott líráját interpretálja. A nagynevű, nemes fémjelzésű művészek előadása után is meglepetésszerűen hat e fiatal nagytehetségű művész gazdag eredményeket sejtető első budapesti bemutatkozása. Mély átérzéssel, magas művészi készséggel mutatja be Pap Izsák gyönyörű fordításában Csernichovszky „Bölcsődalát“, Patai fordításában a „Tavaszhavában“ és az „Elviszem neved . . .“ kezdetű lírai költeményeket. Patai „Egyszer volt“ című versének interpretálására bizonyosan sokan fognak emlékezni akkor is, mikorra előadóművészeink legelső között említik Tordai Judit nevét.

A szentföldi gyermekdalok költőjeként mutatja be Csernichovszkyt a kitűnő Gottschall karmester vezette énekkara. Berger József, a kilencesztendős Gottschall-tanítvány énekszámát egyhangú, meleg elismeréssel fogadja a „csodagyermekeket“ egyébként kételkedő kíváncsisággal kritizáló közönség, mely minden elismerés cáfolataképpen honorálja a kis művészt és kiváló pedagógusát.

Tízperces szünet következett volna. Megürülnek a zsúfolt padsorok, széles emberáradat önti el a folyosókat. A művészszobába visszavonuló szereplők boldogan adják át magukat a kiérdemelt pihenőnek. Velük tartana Csernichovszky is. De a türelmetlen, tolongó embertömeg széles rajvonásban ostromolja meg a pódiumot; izgatott, ideges kezek lobogtatnak műsort, emlékkönyveket a poéta felé, ki most is — akarva, nem akarva — írni kénytelen. Az izgalmas autogrammszatának csak nagynehezen tud véget vetni az előadás folytatását jelző csengetyű rendet parancsoló, türelmetlen berregése . . .

Ujra elsötétül a terem. Bársony Dóra lány altangján hintenek új reményt az „Uj Élet“ új igéi:

„Keletről jövök, fényes napkeletrül,
Cionba néztem s im ott hajnal rezdül;
Az árnyakat mind elüze a fény;
Im körülnéztem s az ég peremén
Sehol sem látott felleget szemem!“

Csernichovszkynak egy héber dalát eredetiben, majd a Csernichovszkynak dedikált Patai—Kelen „Ejféli őrzárás“-t énekli a művésznő mélységes hatással:

„Idegen tűz, idegen víz,
Vészbe sodor, üdvre nem visz;
Csalfa álmok, kárhózatok . . .
Tűzre, vízre vigyázzatok!“

És természetesen nem maradhatott el a közönség kedvelt Sulamitja sem (Patai—Dienzl), amelyet annak idején éppen Bársony Dóra mutatott be először.

Visszafojtott lélekzettel várja a közönség Jászai Marit. Amint impozáns alakja megjelenik a pódiumon, percekig zúg a tapsvihar és az ezer és ezer hódoló lélek, mint egy ember, felállva, kitörő ujjongással áldozott a legnagyobb magyar tragikának. Feszült figyelem leste az emelkedett hangú költemények fenséges zengését. Az új napfényt, új levegőt szomjazó zsidó lélek hívő vágyakozása csendült ki az „Apolló szobra előtt“ című vers dacos ritmusában; hitet, reményt, bátor akaratot öntve a csüggedők szívébe. Igen: hinni, akarni tanított bennünket a költő; hinni, akarni: tolmácsolta a művésznő és a hinni akarni tanult tömeg hálás, kitörő lelkesedéssel köszönte meg a bátorító tanítást. A Nagyasszony szeméből is hálás öröm sugárzik sikere osztályosa, kedvenc poétája felé és az ismételt tapsviharra már kezét Csernichovszky jobbja felé fűzve jelenik meg a pódiumon, Pataival együtt, akinek Csernichovszky ismeretét köszönhetjük.

Az egész közönség feláll, mikor Csernichovszky emelkedik szólásra. Héber nyelven beszél a közönséghez, majd Patai József tolmácsolja szavait. Végtelenül sajnálja — úgymond — hogy amikor mint zsidó író zsidó testvéreikhez beszél, közvetítőre van szüksége. Gordon költeménye jut eszébe: „Ki tudja, Cijon tar mezején tán az utolsó költő vagyok én s ti vagytok utolsó olvasók!“ Gordon pesszimiztikus látása nem teljesedett be. Az ötezresztendős héber nyelv ma új

reneszánszát éli! Végtelenül örül, hogy a magyar zsidóság, melyet az egyetemes zsidóság egy elszáradt hajtásának mond a külföld, a mai nagyszabású esttel súlyos bizonyítékát adta annak, hogy itt is él az ősi kultúra, itt is mély nyomokat hagy a zsidó renaissance. Tudja, hogy ez az új szellem nem magától támadt és mindenütt a világon, ahol a zsidó kultúra munkásai dolgoznak, tudják, hogy mit tett a Mult és Jövő és dr. Patai a zsidó renaissanceért. És örömmel tölti el a lelkét az is, hogy saját szemével meggyőződhetett róla, milyen impozáns keretek között lehet itt egy héber író ünnepelni, holott a külföldön az oroszországiaknál is súlyosabbnak hiszik a magyarországi viszonyokat. A zsidónak bélyegzett orosz szovjet még egy ív papírost sem engedélyez héber írás számára. Ez a zsidónak mondott szovjet meggyalázta a zsidó templomokat, bezáratta a zsidó iskolákat és olyan csapásokat mért a zsidóságra, amilyenekre Antiochus Epiphamus óta nem volt példa Izrael történetében. Mikor a szovjet elől menekülve Németországba érkezett, felujjongott a szive, látva, hogy itt új otthonra talált a héber irodalom. A nyugati zsidóság, melyet Oroszországban lenéztek, nagy erőt jelent a zsidó jövő számára. Köszönetet mond a lelkes ünneplésért és kívánja, hogy minél előbb tolmács nélkül is beszélhessen mindenütt zsidó testvéreihez. A héber nyelv, amely a Góluszbán könyörgő imák és bőjti siralmak nyelve lett, legyen minél előbb a zsidó életnek a nyelve, amelyen a zsidó ujjászületés himnusza zeng.

A SAJTÓ

szinte kivétel nélküli — persze a népszerű zsidó hetilap kivételével — mint szokatlan irodalmi eseményt méltatta a Mult és Jövő Csernichovszky-estjét. A liberális lapok behatóan foglalkoztak az est méltatásával és a költő személyével, de kivételt tett ezuttal az úgynevezett kurzussajtó is. A „Magyarság“, sőt a „Szózat“ is nagy cikkben számolt be az estről, részletesen közölték Csernichovszky és Patai előadásának tartalmát és az egész estet kivételesen elfogulatlan szempontból mint irodalmi szenzációt nézték. Több nagy napilap közölt külön interjút is, melyben Csernichovszky az oroszországi viszonyokról nyilatkozott. A Mult és Jövő Csernichovszky-estjéről a külföldi sajtó is részletes beszámolókat hozott, a newyorki nagy zsidó lapok kábeltelegrammokat küldtek maguknak az irodalmi eseményről.

AZ ELŐADÁS UTÁN

nagy bankettet rendezett Csernichovszky tiszteletére a Makkabea Ros-Szövetsége és a Magyar Zsidó Ifjak Egyesülete. Az első felköszöntőt dr. Kahan Nison mondotta. Meleg és emelkedett szavakkal üdvözölte Csernichovszkyt, mint a zsidó renaissance harcosát, aki helyre fogja állítani az egyetemes zsidósággal való szellemi kapcsolatot és köszönti dr. Patait, aki nagy kultúrunkája folyamán Csernichovszky idejövételét is lehetővé tette. Dr. Kiss Arnold költői szárnyalású felköszöntőjében a „gyász-zsidókkal“ és sírfeliratimádkokkal szemben a zsidó élet költőfejedelmét éltette. Dr. Richtmann tanítóképzői tanár és Holder József író, klasszikus héber nyelven üdvözölték Csernichovszkyt, aki egyik balladáját olvasta fel eredetiben. Dr. Ostern Lipót, Névai Lajos, Vajda M., Weiner Manó felszólalása után dr. Jordán Lajos a Mult és Jövőt köszöntötte és elsősorban dr. Patait, akinek a Zeneakadémián elmondott beszéde férfias és bátor

cselekedet volt és hogy helyén való volt és szívhez szólott, annak legjobb bizonyítéka a sok taps, amely a beszédet oly sűrűn megszakította. Az az est valósággal „Kiddus hasém“ számba ment. Patai a maga és Csernichovszky nevében megköszönte az ovációkat, és az emlékezetes bankett éjféltájban véget ért.

(H. I.)

LÖW IMMÁNUEL 70 ÉVES

Lélekemelő, intim, családi ünnepe volt január 20-án és a megelőző szombaton a szegedi zsidóknak. A legtudósabb magyar rabbi, hiveinek gondosan szerető atyja, Löw Immanuel dr. ezen a napon töltötte be életének 70. évét. Nagy keretekben kívánta a szegedi hitközség megülni e nagy napot, de Löw Immanuel dr. elhárított magától minden ünnepeltetést.

Igy e szép fordulópont benső ünnepe maradt a szegedi zsidóságnak. Január 18-án, pénteken este Hallelujával fogadta a hitközség rajongásig szeretett főpapját, január 19-én szombaton délelőtt pedig a hitközség és intézményeinek vezetői, Löw családjának tagjai járultak a tóra elé, hogy miseberachot mondassanak Löw Immanuelnek és amikor a főkántor Löw Immanuelt szólította slissinek, az énekkar a Jigdalt énekelte szívhez szólóan, a főkántor pedig benső érzéstől áthatottan mondotta el héber nyelven Löwinger Adolf dr. rabbi készítette stilusos verses miseberachot.

Január 20-án, vasárnap délelőtt a szegedi hitközség előljárósága, tisztviselőkara, tanítótestülete, a hitközség intézményeinek vezetősége és a népiskola tanulóinak küldöttsége kereste fel az érdemes főpásztort, akihez Bokor Adolf hitközségi elnök-helyettes intézett keresellen, de szívből jövő beszédet, többek közt a következőket mondva:

„Az Ön közismert szerénysége és bölcsesége — úgy mond — megláttotta nekünk, hogy óhajunkhoz képest e napot, az Ön nagy, elévülhetetlen érdemeit más keretben ünnepelhessük, de nem tilthatta meg azt, hogy szívünk parancsát követve, szerény házi ünnep keretében adjunk kifejezést a mi mérhetlen tiszteletünk, nagyrabecsülésünk és szeretetünknek.“

Löw Immanuel dr. mélyen meghatóttan így felelt a küldöttségnek:

— Kedves Hiveim! Szónokuk azt mondotta, hogy fényesebb, szebb keretben akarták hetvenedik születésnapomat ünnepelni. Nekem szebb, aranyosabb keret nem kell, mint hiveim szeretete.

— Korábban azt tartottam, hogy a hetven esztendőkor nagy határkö. Most, amikor belecsöppentem, magam is azt látom, hogy nem is olyan nagy kőved, nem is olyan nagy átmenet. Mindig valami öreg urat gondoltam magamról 70 esztendőkoromban és most nézek erre is, arra is, hol az az öreg úr? (Derűlt-ség. Lelkes éljenzés és taps.) Hála Istennek, még mindig nem látom.

— Azt, hogy birom magamat, feleségem jó bánásmódján kívül (Viharos tetszés és éljenzés.) annak a jóindulatnak, annak a ragaszkodó szeretetnek köszönöm, amellyel községemben hosszú évtizedeken át mindig találkoztam. Ért keserűség, baj engem is, benneteket is, de azt elviseltük és ha a Gondviselés úgy akarja, még egy pár esztendőt kibirunk egymás szeretetében. Az Isten áldjon meg benneteket!

Löw Immanuel, aki egymaga végzi a nagy hitközség lelkészi teendőit, sokan keresték fel jókívánságaikkal a világ minden tájáról.

ROSENAKNÉ BEHR BLANKA

két könyve jelent meg egymásután. „Judith“ és „Éva“. Az első tárgyánál fogva közelebb áll hozzánk és érdeme szerint méltattuk a Mult és Jövő hetilapjában. Az „Éva“ biblikus neve mögött modern és általános nagy társadalmi probléma rejtőzik. Rosenakné Behr Blanka biztos kézzel nyúl a témához, szeretettel boncolja hősenek lelkivilágát és feltárja előttünk a belső és külső harcokat, amelyekbe a mai élet sodor mindenkit, aki a konfliktusok hullámaint elkerülni nem tudja. Rosenakné Behr Blanka írói kvalitásait a Mult és Jövő olvasói jól ismerik azokból a pompás novellákból és elbeszélésekből, amelyekkel e hasábkrokról gyönyörködteti a tárcairodalom kedvelőit. Új könyvei közül a „Judith“ a legrövidebb idő alatt elfogyott, ami az író népszerűségének legszebb dokumentuma. Az „Éva“-t pedig el fogják olvasni mindazok, akik szeretik a regény tisztító levegőjén át nézni az élet változó és viszontagságos eseményeit. A Korvin Testvérek nyomdai műintézetében izléselesen kiállított regény minden könyvkereskedésben kapható.

KULTUREST LOSONCON

Miként minden esztendőben, az idén is a Felvidék számos nagy hitközsége meghívta dr. Patai Józsefet előadások tartására. Az első előadás Losoncon volt a Vigadó zsufolásig megtelt nagytermében. Dr. Vajda Béla főrabbi méltatta Patai József chászidikus írásait, majd ismertette a chászidizmus főbb motívumait és szellemi áramlatait. Utána Patai József egyórás szabadelőadásban mutatta be a Kabala költészetét, reámutatott a Kabala és a korabeli filozófia kapcsolataira, majd megvilágította a chászidizmus fejlődésmenetét és befolyását a zsidó renaissancera. A sűrű tapsokkal megszakított előadások után Havas Gyöngyi, az Operaház tagja chásziddalokat adott elő Kelen Hugó átírásában mély hatást keltve, kísérője Kelenné Hirschl Rózsi az önálló Kelen-kompozíciókkal is osztatlan sikert aratott. Az előadás után kedélyes összejövetel volt a Csarnok fehér asztalainál. — Patai József legközelebb a kassai, késmárki, iglói és nagymihályi meghívásoknak tesz eleget.

KULTUREST KÖBÁNYÁN

A kőbányai hitközség meghívására dr. Patai József az Omike-esték keretében előadást tartott a zsidó renaissanceról és költészetéről. Dr. Kálmán Ödön főrabbi melegen méltatta Patai hatását az új zsidó generációra. Tordai Judith néhány Patai-verset szavalt mély átérzéssel.

MEGINT EMELKEDNEK

az árak, munkabérek, napról-napra drágul a papír, a klisé, a festék és a művészi kiállítás minden technikai eszköze. Ha ehhez képest kénytelenek vagyunk a folyóirat előfizetési díját felemelni, ismét *nem érjük el a békeparitás felét sem*, holott minden régen túl lépte azt. Negyvenezer korona félévi előfizetési díj fájdalmas prózai hasonlattal alig felel meg ma már egy kiló zsírnak, egy cipőtalpalásnak, holott békében ennek duplája telt ki egyetlenegy példányból. Ez okozza a sajtó válságát és ezért kell ismételten felhívunk mindazok figyelmét, akik a szellemi táplálékot, a zsidó kultúrát is elsőrendű szükségletnek tekintik, tartsanak ki a Mult és Jövő mellett a régi lelkes áldozatkészséggel.

A BÉKE TEMPLOMÁNAK ÉPÍTŐI

A legsúlyosabb viszonyok között, amikor minden magán- és középítkezés lehetetlenné vált, építették és avatták fel a pávautcai új zsidó templomot. Hatalmas, monumentális épületet emeltek Isten házául, amikor minden építő keze elgyengült és minden építő szerszám szünetelt. Szinte fillérekéből, téglánként és deszkaszálankint hordották össze az anyagot, emberfölötti buzgósággal és istenszeretettel. Sokan nem is hitték, hogy az új zsinagóga valóban felépül. Most már nincs helye a kételynek. Az építők megmutatták, mire képes az áldozatkészség és a szeretet. A templomot nagy ünnepségek közt adták át rendeltetésének. *Dr. Zahler Emil*, a körzet lelkes elnöke, *dr. Farkas József*, a körzet tudós papja, *dr. Lederer Sándor*, a hitközség elnöke, *dr. Hevesi Simon*, *dr. Adler Illés* főrabbi és a különböző felekezetek képviselői avatták az új hajlékot az Ur házává, hogy hirdesse a béke és egyetértés ígét a szétszakadt nemzedéknek. Az építkezést *Baumhorn Ignác* és *Vámos Imre* végezték művészettel,

Dr. Zahler Emil, körzeti elnök   *Dr. Farkas József, körz. főrabbi*

ihletettséggel. De fel kell említenünk a bizottság többi buzgó tagjait: *Vas Lajost*, *Herczeg Somát*, *Lányi Emilt*, *Glaser Lipótot*, *Eichel Miksát* és *Lów Sándort*, kiket szintén megillet a „templomépítő“ epitheton ornans.

A ZUGLÓI NŐEGYLET MŰVÉSZDÉLUTÁNJA

a fiatal tehetségeknek felvonulása volt. Mint ilyet méltatta dr. Latzer Dénes emelkedett bevezetésében, aztán jött a kis vidám sereg: *Bán Vica*, *Stark Magda*, *Erdős Erzsike*, *Bán Vera*, stb, akik tánccal és szavallattal fokozták a hangulatot. Ács Magda mint igen tehetséges és temperamentumos táncművésznői ígéret mutatkozott be, *Erdős Ica* és *Breuer Lilly* pedig mint jövődjő szavallóművésznők meg lehettek elégedve az előlegezett sikerrel. *Singer Ibolyka*, *hegedűművésznő*, *Klein Ella* zongoraművésznő és *Boros Klára* operanékesnő már kiforrott eredményeket mutattak fel ezuttal is. A nőegylet kitűnő vezetősége, élén *Rothenstein Mór*né elnöknő és lelkes munkatársai biztosították a művészdélután sikerét, mely tekintélyes összeget juttatott jótékony célra.

A NEWYORKI „DAILY NEWS“ TÁRCÁJA PATAI JÓZSEFRŐL

A Newyorkban megjelenő „The Jewish Daily News“ című nagy napilap érdekes tárcasorozatát közöl G. Bubliktól, az ismert amerikai zsidó írótól, aki a nyáron európai körútján Budapestet is érintette. Az 1923. november 12-iki tárcsa teljesen Patai József méltatásának van szentelve. Bevezetésül megemlékezik Budapest multjának két nagy zsidó férfiaról, Herzlról és Nordauról, majd áttér Patai irodalmi és publicisztikai működésére: „Csak szeretettel és csodálattal lehet nézni azt a tevékenységet, amelyet Patai (az első a-t kell hangsúlyozni és nem a másodikat) kifejt. Ő nem azok közé a nyugateurópai zsidó közéleti férfiak közé tartozik, akik a zsidóságot, és a héber irodalmat legtöbbszörre nem is ismerik. Patai dr. a chéderen és a jesiván keresztül érkezett el az európai kultúra csúcsaihoz, igazi zsidó atmoszférában szívta magába a zsidó levegőt, alapos ismerője a talmudnak, és rajongója a középkori és modern héber irodalomnak. De ő sokkal közelebb áll a tradicionális zsidósághoz, mint az oroszországi „máskilim“. Az orthodoxok magukhoz közel állónak tekintik, habár hivatalosan a másik táborba áll. Dr. Patai magyar nyelven harcol a zsidó kultúráért. Megindító szavakkal ébresztgeti a magyarországi zsidók önértékét. „Megindító szavakkal“ mondom, mert Patai tulajdonképpen nem harcos természet, mint más publicisták, akiknek ilyen nagyméretű harcokat kell vívniuk, mint neki. Patai lágy poéta, finom, gyöngéd lélekkel. Költő ő és az ő útja nem viharos dörgés, hanem szeretetteljes szívhez szólás, lelkének meleg rajongásával szól „Babylon vizein“ ifjakhoz és öregekhez, hogy visszavezesse őket a zsidóság örök forrásaihoz. (Verseit angolra fordította William Loew.) Patai sok chaszidikus elbeszélést írt, melyek „Kabala, lelkek és titkok“ címmel különböző nyelvekre lefordítva jelentek meg. A költő elviszi olvasóit határtalan lelkesedés és végtelen szentség világába. Gyakran egyszerű népmesét használ fel és költői igazgyöngyöt alkot belőle. Patainak mély pillantása van a chaszidikus világba, ő sokkal közelebb áll az igazi, mondhatnám a zsidó chaszidizmushoz, mint Martin Buber és a többiek valamennyien, akiknek a chaszidizmusról szóló írásaik át vannak itatva teljesen idegen elemekkel. Patai Kabalájából kiérzik, hogy az igazi zsidóságban gyökeredzik.“

A newyorki író áttér ezután Patai ötkötetes anthológiájának ismertetésére: hasonló bő és rendszeres anthológiája a héber költészetnek semmi ilyen nyelven nincsen. Patai belevitte a héber költészetet az életbe. Bialik Talmudistáját, Csernochivszky Apollóját, Juda Halévi cionidáit a legnagyobb zsidó és nemzsidó művészek szavalják a legelőkelőbb pódiumokról és ha ma nem idegen többé a magyar olvasók előtt a héber irodalom, az elsősorban Patai érdeme. Bublik méltatja ezután a *Mult és Jövő* betiltott hetilapjának bátor szókimondó harcát a zsidóság jogaiért és a művészi havi folyóirat nagy jelentőségét a zsidó kultúra szolgálatában, majd így fejezi be: „Kivánjuk Magyarország zsidó költőjének, aki megindítóan csupa szív, csupa lélek, hogy tiszta entuziasmusából ne zökkentsék ki az eléje gördített akadályok, aminthogy nem térítették el úttörő útjáról eddigi gáncoskodások sem. A jövőért dolgozik s a jövő az övé.“

Helyreigazítás. Dr. Hevesinek legutóbb közölt kitűnő arcképét Bardócz Dezső festette.

MOHR MIHÁLY

Az ő orvostudományát, mellyel oly nagy hírnévre tett szert, a hivatott fórumok méltatták. Mi a zsidóság külön nagy veszteségét siratjuk benne. Mert Mohr Mihály professzor a leglelkesebb zsidó volt, a zsidó tradícióknak nemcsak lelkes híve, de a gyakorlati életben is megtestesítője. Ez nemesítette egész világfelfogását és a szentség fokára emelte életmódját. Sokat, de különösen az utóbbi években igen sokat szenvedett zsidósága miatt, de ő túrt mindent megadással, épúgy mint nagy barátja, Schächter Miksa professzor, akivel lelki rokonságot tartott. És igazi úr volt, bőkezű és ajándékozó. Orvosprofesszori rendelője tárva nyitva volt mindenki előtt, aki a kezelésért, és sokszor súlyos operációkért is, legfőleg csak hálás köszönetet adhatott. A szellemi munka iránt való tiszteletből pedig tudósoktól, íróktól, művészekről, még a

módosabbaktól sem fogadott el tiszteletdíjat. Előzékenysége, közlékeny és közvetlen modora párját ritkította. Csak barátai voltak és most csak siratói.

TRAGIKUS HALÁL. Huszonötéves korában, sikerrel kecsegtető életpályája küszöbén vetett véget a halál Herzog Miksa dr. pályafutásának. Nagy kiterjedésű, előkelő családja és szerető barátainak széles köre gyászolja a fiatal orvos tragikus végű halálát.

MAI SZÁMUNK MINDEN PÉLDÁNYÁHOZ

gyűjtőívet mellékelünk azzal a kéréssel, hogy szerezzen minden olvasónk legalább egy új előfizetést a *Mult és Jövő* számára. Mi bizunk olvasóink lelkesedésében, és tudjuk, hogy tudatában vannak, hogy aki a *Mult és Jövő*nek új híveket szerez, a zsidó kultúrát terjeszti, a zsidó önértékét fejleszti és a zsidó ügynek tesz nemes, önzellen szolgálatot. A gyűjtőíveket kérjük minél előbb budapesti címünkre (VI., Révay-utca 14, telefon 199—55) beküldeni.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest.

A BIBLIA KÉPEKBEN

NAGY DISZMŰ A „MULT ÉS JÖVŐ”
KIADÁSÁBAN

A LEGHIRESEBB KLASSZIKUS ÉS MODERN
MESTEREK 500 REMEKMŰVE

ÖSSZEÁLLITOTTA ÉS BEVEZETÉSEKKEL ELLÁTTA: DR. PATAI JÓZSEF

Egyetlen zsidó családban sem hiányozhat.

A művet 1924 március hóban kezdjük szállítani.

ÁRA 60.000 KORONA.

Diszkötésben 80 000 K. Bolti ára 100.000 korona lesz.

Csehországban	---	---	---	---	---	120 cs. k.
S. H. S -ban	---	---	---	---	---	300 dinár
Romániában	---	---	---	---	---	500 lei
Amerikában	---	---	---	---	---	4 dollár
Ausztriában	---	---	---	---	---	200.000 o. k.
Svájcban	---	---	---	---	---	30 frank

Parókat, copfot, transformatiót

a legjobb kivitelben
(kifésült hajból is)

VISÓ M.-nénál

BUDAPEST,
VII. KIRÁLY-U. 1.
(Orczy-házban)

kapható.

Csángó Jenő

*bőröndök,
bőrdiszmnű különlegességek*

*Budapest, Rákóczi-ut 39.
Telefon: József 129-25.*

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

BUDAPEST,
V., VADÁSZ-UTCA 29. SZ.

A. A. Marks-féle amerikai

GUMMILÁBFEJES
MŰLÁBAK

a legtokéletesebbek!

Törés kizárva. Zajtalan, puha, kényel-
mes járás 10-15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

SZIKLA D. orvosi mű-
szergyáros

Budapest, VIII., Rákóczi-út 19.
(Uránia-Színház mellett.)

Telefon: József 121-15.

Kérjen prospektust!

LITZMANN IRMA

GYERMEKRUHA-KÜLÖNLEGESSÉGEK ÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI.
KIRÁLY-UTCA 18.

JAKOBI G. LAJOS Telefon: 153-94.

URI SZABÓ Budapest VI., Podmaniczky-utca 6.

SZÖNYEGET, RÉGISÉGET
vesz, elad

Sternberg

Dob-utca 24

MEGJELENT A MULT ÉS JÖVŐ KIADÁSÁBAN

DR. KISS ARNOLD ÚJ KÖNYVE
A FEKETE HOROVITZ
ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK

A jeles poéta pompás zsidó novellái.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában Budapest, VI., Révay-utca 14.

Csillárok / selyemernyős állványok / asztali lámpák / villamos főző- és fűtő-
készülékek. / Izzólámpák / Elektrotechnikai cikkek nagy raktára.

ERDŐDI ÉS NEUMANN Budapest, VI., Vilmos császár-út 27. sz. TELEFON: 105-82.

Telefon: József 26-24

Dr. Réh Béla

Elektrorágneses gyógyintő-
zete az összes modern vil-
lamos és sugaras gyógy-
módokkal.

Pájdalommentesen gyógyít:

Idegességet, álmatlanságot, fej-
fájást, szédülést, fülzugást, na-
gyothallást, idegzsábát, ischiást,
bénulásokat, gerinc-, szív-, gyomor-
és bélbajokat, ágybaviselest,
hajhullást, rheumát, köszvényt,
ütőerelmesszesedést.

VII., Vilma királyné-ut
11/13. sz.

Kérjen prospektust!

MEGJELENT

PATAI JÓZSEF ÚJ KÖNYVE

POLITIKA NÉLKÜL

Az öntudatos zsidóság védelmi irata.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában Budapest, VI., Révay-utca 14.

A Remény

illusztrált zsidó ifjusági folyóiratban most jelenik meg

Szerkeszti: DR. MOLNÁR ERNŐ.

E. Lehmann: Dávid csillaga.

Előfizetési díja egész évre 40.000 korona.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV., Magyar-utca 3.

Telefon: 96-30.

Korvin Testvérek műintézetének nyomása Budapest VI., Révay-utca 14.